

Mbrojtja e të Drejtave të Njeriut Gjatë Parandalimit të Radikalizimit që çon në Terrorizëm ose në Dhunë në Sistemin e Burgjeve

Udhëzues për Monitoruesit e
Sistemit të Burgjeve

Botuar nga Zyra e OSBE-së për Institucionet Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (ODIHR) dhe Reforma Penale Ndërkombëtare (PRI)

Zyra e OSBE-së për Institucionet Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (ODIHR)
Miodowa 10
00-251 Varshavë
Poloni

Telefon: +48 22 520 06 00
Fax: +48 22 520 0605
Email: office@odihhr.pl
osce.org/odihhr

Reforma Penale Ndërkombëtare
Shtëpia e Gjelbër
244-254 Cambridge Heath Road
Londër E2 9DA
Mbretëria e Bashkuar

Telefon: +44 (0) 203 559 6752
Email: info@penalreform.org
Twitter: @PenalReformInt
Facebook: @penalreforminternational
www.penalreform.org

© OSBE ODIHR dhe PRI 2021

Ky dokument është botuar nga Zyra e OSBE-së për Institucionet Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (ODIHR), fillimisht në gjuhën angleze në vitin 2021 me titullin Mbrojtja e të Drejtave të Njeriut gjatë Parandalimit të Radikalizmit që çon në Terrorizëm ose në Dhunë: Udhëzues për monitoruesit e sistemit të burgjeve. Versioni shqip u përgatit dhe u botua me mbështetjen e ODIHR-it dhe nuk është përkthim zyrtar. Në rast mospërputhjes ndërmjet versionit zyrtar dhe versionit të përkthyer, lutemi referojuni botimit origjinal në gjuhën angleze, i cili përmban versionin përfundimtar dhe zyrtar të dokumentit.

ISBN 978-83-66690-91-2

Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Përmbajtja e këtij botimi mund të përdoret dhe kopjohet për qëllime edukative dhe jofitimprurëse, me kusht që çdo riprodhim i tillë të shoqërohet me citimin e burimit të OSBE/ODIHR dhe PRI.

Dizain dhe ilustrimet nga V. Tzomaka.

Mbrojtja e të Drejtave të Njeriut Gjatë Parandalimit të Radikalizimit që çon në Terrorizëm ose në Dhunë në Sistemin e Burgjeve

Udhëzues për Monitoruesit e
Sistemit të Burgjeve

Përmbajtja

Falenderime	5
Lista e Shkurtesave	6
Hyrje	8
Pjesa1: Pse terrorizmi, ekstremizmi i dhunshëm dhe radikalizmi që çojnë në terrorizëm (EDHRÇT) janë të rëndësishëm për monitoruesit e burgjeve?	13
1.1 Kuptimi i EDHRÇT	16
Vështirësitë në konceptimin e EDHRÇT-së	16
Faktorët që çojnë drejt EDHRÇT	18
1.2 Kuptimi i EDHRÇT brenda burgjeve	21
Faktorët favorizues të EDHRÇT-së në burgje	22
Kategoritë specifike të të dënuarve në burgje	25
1.3 Sfidat praktike për monitoruesit e burgjeve	28
Aksesi në burgje, aksesi tek të burgosurit dhe aksesi në dokumentacion	28
Hartimi i raporteve dhe rekomandimeve	30
Pjesa 2: Cilat janë çështjet kryesore të të drejtave të njeriut që lidhen me EDHRÇT-në në burgje?	33
2.1 Fusha e rrezikut të të drejtave të njeriut 1: klasifikimi, vlerësimi i rrezikut dhe i nevojave	38
Përdorimi i treguesve për identifikimin e të burgosurve “të cenueshëm” ndaj EDHRÇT-së	39
Mjetet e vlerësimit të rrezikut dhe nevojave	43
Vlerësimi i rrezikut dhe nevojave për kategori të veçanta të burgosurish	46
Vlerësimet arbitrare dhe klasifikimi i tejkaluar i sigurisë	47
Vlerësimet e rrezikut dhe nevojave	49
Paragjykimi dhe diskriminimi	52
Shkëmbimi i informacionit dhe e drejta për privatësi	53
Pyetje për monitoruesit: Klasifikimi, vlerësimi i rrezikut dhe nevojave	55
Këshilla për monitoruesit 1: Planifikimi dhe përgatitja e vizitave	57
2.2 Fusha 2 e rrezikut të të drejtave të njeriut: Regjimi i burgut	59
Efektet e dëmshme të izolimit në kontekstin e COVID-19 dhe sëmundjeve të tjera infektive	65
Instrumentet e kufizimit, përdorimit të forcës dhe transferimet	67
Marrëdhëniet e privileguara mbrojtës ligjor-klient	73
Ofrimi i kujdesit shëndetësor	75
Kërkesat dhe mekanizmat e ankimimit	77
Pyetje për monitoruesit: Regjimi i burgut	79
Këshilla për monitoruesit 2: Kryerja e intervistave	80

2.3	Fusha 3 e rrezikut të të drejtave të njeriut: Programet e rehabilitimit dhe riintegrit	82
	Programet e deradikalizimit dhe shkëputjes	83
	Parimet kryesore të programeve të shkëputjes	84
	Aksesi i kufizuar në aktivitete	86
	Pjesëmarrja e detyruar dhe domosdoshmëria e pëlqimit të informuar	88
	Shkeljet e lirisë së mendimit, lirisë së ndërgjegjes dhe fesë	89
	Keqpërdorimi i programeve për qëllime të mbledhjes së të dhënave sekrete	90
	Masat mbrojtëse pas liritimit për të burgosurit dhe familjet e tyre	91
	Riintegrimi dhe kushtet pas liritimit	92
	Pyetje për monitoruesit e burgjeve: Rehabilitimi dhe riintegrimi	94
	Këshilla për monitoruesit 3: Përbërja e grupit të monitorimit të burgjeve	96
2.4	Fusha 4 e rrezikut të të drejtave të njeriut: Çështjet institucionale dhe personeli	97
	Rekrutimi	97
	Trajnimi	98
	Kushtet e punës	100
	Pyetje për monitoruesit e burgjeve: Çështjet institucionale dhe personeli	103
	Këshilla për monitoruesit 4: Komunikimi me publikun e gjerë dhe me autoritetet shtetërore	105
	<i>Bibliografi e zgjedhur</i>	107

Falenderime

Ky udhëzues është përgatitur në kuadër të një projekti të përbashkët të Zyrës së OSBE-së për Institucionet Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (ODIHR) dhe Reformës Penale Ndërkombëtare (PRI).

Versionet fillestare të këtij dokumenti janë hartuar nga Lucile Sengler, si konsulentja kryesore, me të dhëna nga Matthew Pringle si ekspert monitorimi i vendeve të vuajtjes së dënimit. Një numër i madh ekspertësh kombëtarë dhe ndërkombëtarë kanë kontribuar në hartimin e këtij dokumenti, që prej takimit të parë konsultativ të ODIHR-it dhe PRI-së, organizuar në Varshavë, në dhjetor 2017, e më tej, me intervista individuale, vlerësim paraprak të dokumentit fillestar, punë kërkimore të mëtejshme dhe faza pasuese. Ky proces ka mbledhur përfaqësues nga Nënkomiteti i OKB-së për Parandalimin e Torturës (SPT); Sekretariati i Komitetit të Këshillit të Evropës për Parandalimin e Torturës (CPT); Këshilli për Bashkëpunim Penologjik i Këshillit të Evropës (PC-CP); Komiteti Ndërkombëtar i Kryqit të Kuq (ICRC); dhe Zyra e Kombeve të Bashkuara për Drogën dhe Krimin (UNODC); si dhe një sërë autoritetesh kombëtare dhe shërbime burgjesh; mekanizmat kombëtarë të parandalimit të torturës (MKPT); përfaqësues të shoqërisë civile nga Qendra Shqiptare e Rehabilitimit për Traumën dhe Torturën (ARCT), Amnesty International Holandë, Shoqata për Parandalimin e Torturës (APT) dhe Iniciativa për Drejtësi e Shoqërisë së Hapur (OSJI); ekspertët e pavarur ndërkombëtarë të reformës penale dhe të të drejtave të njeriut, Paul English dhe Francis Sheahan; si dhe kolegë nga Departamenti i Kërcënimeve Transnacionale i Sekretariatit të OSBE-së/Njësia e Veprimit Kundër Terrorizmit (TNTD/ATU).

Maud Raimbault ndërmorri punën kërkimore përgatitore në fazën fillestare të projektit, e cila formoi bazën për përgatitjen e këtij udhëzuesi.

Lista e Shkurtesave

Lista

SHPT	Shoqata për Parandalimin e Torturës
KKT	Komiteti i Kombeve të Bashkuara kundër Torturës
KPT	Komiteti i Këshillit të Evropës për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimin ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Degradues
OSHC	Organizatë e Shoqërisë Civile
KEDNJ	Konventa për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore (Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut)
GJEDNJ	Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut
RREB	Rregullat Evropiane të Burgjeve
BE	Bashkimi Evropian
PNDPCP	Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike
KNKK	Komiteti Ndërkombëtar i Kryqit të Kuq
IKDNJ	Institucionet Kombëtare të të Drejtave të Njeriut
MKP	Mekanizmat Kombëtarë të Parandalimit të Torturës
OSBE	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
ODIHR	Zyra e OSBE-së për Institucionet Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut
OPCAT	Protokolli Opsional i Konventës së Kombeve të Bashkuara kundër Torturës dhe Trajtimeve ose Ndëshkimeve të tjera Mizore, Çnjerëzore ose Degraduese
PRI	Reforma Penale Ndërkombëtare
RRNR	Rrjeti i Bashkimit Evropian për Ndërgjegjësimin mbi Radikalizimin
NPT	Nënkomiteti i Kombeve të Bashkuara për Parandalimin e Torturës
OKB	Organizata e Kombeve të Bashkuara
UNODC	Zyra e Kombeve të Bashkuara për Drogën dhe Krimin
EDHRÇT	Ekstremizmi i Dhunshëm dhe Radikalizimi që Çojnë në Terrorizëm

Shkurtime

Udhëzimet e Këshillit të Evropës	Udhëzimet e Këshillit të Evropës për Burgjet dhe Shërbimin e Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm
Udhëzuesi i Këshillit të Evropës	Udhëzuesi i Këshillit të Evropës për për Burgjet dhe Shërbimin e Provës lidhur me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm
Dokumenti Udhëzues i ODIHR/PRI	Dokumenti Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës – Zbatimi i Rregullave Standarde Minimale të OKB-së për Trajtimin e të Burgosurve, ODIHR dhe PRI
Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Anti-terrorizmin	Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Promovimin dhe Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore në Kundërvënien ndaj Terrorizmit
Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për	Torturën Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Torturën dhe Trajtimet ose Ndëshkimet e tjera Mizore, Çnjerëzore ose Degraduese
Parimet e Parisit	Parimet në Lidhje me Statusin e Institucioneve Kombëtare të Miratuara me Rezolutën 48/134 të Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së
Plani i Veprimit i OKB-së	Plani i Veprimit i Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm
Rregullat e Bangkokut	Rregullat e OKB-së për Trajtimin e Grave të Burgosura dhe Masat Alternative për Autoret Gra të Veprave Penale
Rregullat e Pekinit	Rregullat Standarde Minimale të OKB-së për Administrimin e Drejtësisë për të Mitur
Rregullat e Havanës	Rregullat e OKB-së për Mbrojtjen e të Miturve të Privuar nga Liria
Udhëzuesi i UNODC	Udhëzuesi i UNODC-së për Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe për Parandalimin e Radikalizimit dhe Dhunës në Burgje
Rregullat “Mandela”	Rregullat Standarde Minimale të Rishikuara të OKB-së për Trajtimin e të Burgosurve
Rregullat e Tokios	Rregullat Standarde Minimale të OKB-së për Dënimet

Hyrje

Parandalimi dhe kundërvënia ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizmit që çojnë në terrorizëm (EDHRÇT)¹ janë fusha me fokus në rritje, në nivel ndërkombëtar, rajonal dhe kombëtar. Kjo vlen edhe për kontekstin e burgut, për shkak të shqetësimit se burgjet mund të përfaqësojnë terrene të favorshme për EDHRÇT-në. Këto shqetësime shtohen sidomos pas sulmeve terroriste të kryera nga individë që duket se janë radikalizuar deri në nivele të dhunshme gjatë vuajtjes së dënimeve të tyre në burg.

Me një qasje të shtuar drejt parandalimit dhe kundërvënies ndaj radikalizmit që çon në terrorizëm ose në dhunë në burgje, shtetet po marrin masa me ndikime të thella në të drejtat themelore të të burgosurve. Prandaj, vëzhgimi i tyre nga monitorues të pavarur është thelbësor për t'u siguruar që këto masa bazohen në sundimin e ligjit dhe në respektimin e të drejtave dhe lirive themelore të njeriut. Ky udhëzues synon t'i pajisë monitoruesit e pavarur të vendeve të privimit të lirisë me mjete dhe njohuri të rëndësishme për mandatin dhe metodologjitë e monitorimit, në mënyrë që t'i ndihmojë ata të fokusohen në këtë fushë.²

Megjithëse është e vështirë të bëhen përgjithësime rreth shkallës së lindjes apo rritjes së radikalizmit që çon në terrorizëm ose në dhunë në burgje, këto të fundit shihen si vende potenciale ku të dënuarit mund të ndikohen lehtësisht nga pikëpamjet e dhunshme ekstremiste, duke i përçafuar apo duke i përforcuar ato. Kjo mund të ndodhë, për shembull, tek të dënuar që rekrutojnë për llogari të grupeve të dhunshme ekstremiste të cilët mbahen në kushte të këqija materiale dhe/ose janë të ekspozuar ndaj formave të ndryshme të trajtimit në burgje. Një tjetër element që duhet marrë parasysh është edhe mungesa e mbështetjes së duhur e të burgosurve të dhunshëm ekstremistë për t'u shkëputur nga ekstremizmi dhe për t'u rehabilituar dhe riintegruar në shoqëri, e për pasojë, për të reduktuar rrezikun e recidivizmit. Administratat e burgjeve duhet të përgatiten mirë për të trajtuar një numër në rritje të të burgosurve të akuzuar ose të dënuar për vepra që

1 Shpesh i referohemi edhe si kundërvënia ose parandalimi i ekstremizmit të dhunshëm (CVE ose PVE). Për një përmbledhje të termave dhe nocioneve të ndryshme dhe se si ato ndryshojnë nga lufta kundër terrorizmit, shih publikimin e OSBE-së, *Roli i shoqërisë civile në parandalimin dhe kundërvënien ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit që çojnë në terrorizëm: Me fokus në Evropën Juglindore*, (OSBE: Vjenë, 2019), fq. 20-21. Për disa nga sfidat konceptuale, shihni edhe seksionin 1.1. *Kuptimi i EDHRÇT-së*, më poshtë.

2 Deri më tani, publikimet kryesore mbi EDHRÇT-në në burgje janë hartuar për autoritetet e burgjeve dhe për oficerët e vijës së parë. Shih, *Udhëzuesin e UNODC-së për Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe për Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje*, (Nju Jork: UNODC, tetor 2016), dhe "Udhëzuesin e Këshillit të Evropës për Burgjet dhe Shërbimet e Provës lidhur me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm" (Udhëzues i Këshillit të Evropës), Këshilli i Komitetit Evropian për Problemet e Krimit (CDPC) për Bashkëpunim Penologjik (PC-CP), Këshilli i Evropës, 1 dhjetor 2016.

lidhen me terrorizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm, sidomos për shkak të zgjerimit të fushës së veprimit të ligjeve kundër terrorizmit në shumë vende në rajonin e OSBE-së dhe në mbarë botën.³

Shtetet kanë detyrimin për të parandaluar dhe për ta luftuar terrorizmin, por ky detyrim nuk mund të përmbushet duke cenuar të drejtat e njeriut. Strategjia globale kundër terrorizmit e Kombeve të Bashkuara (OKB) e vitit 2006 dhe angazhimet përkatëse të OSBE-së kanë pranuar se mbrojtja dhe promovimi i të drejtave të njeriut janë thelbësore në parandalimin dhe kundërvënien efektive ndaj terrorizmit.⁴ Mosrespektimi i të drejtave të njeriut mund të krijojë kushte të favorshme për përhapjen e terrorizmit ose të EDHRÇT-së. Po kështu, veprimet që adresojnë efektivisht EDHRÇT-në duhet të jenë në përputhje me të drejtat e njeriut, për të garantuar që këto veprime të mos minojnë vetë qëllimin e tyre, që përfshin mbrojtjen dhe ruajtjen e shoqërisë demokratike dhe sundimin e ligjit. Kështu, garantimi i sigurisë dhe respektimi i të drejtave të njeriut nuk janë qëllime që konkurrojnë me njëri-tjetrin, por që e plotësojnë dhe përforcojnë atë. Kur kryhen akte të paligjshme të dhunshme, masat kombëtare duhet të përfshijnë jo vetëm ndjekjen penale dhe ndëshkimin e autorëve të dyshuar në përputhje me standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut dhe punën drejt riintegritimit të tyre në shoqëri.⁵ Kështu mishërohet qëndrimi i i hershëm i organizmave si OKB, OSBE dhe Këshilli i Evropës që respektimi i të drejtave të njeriut dhe sundimi i ligjit duhet të qëndrojnë në themel të çdo mase efektive për luftën ndaj terrorizmit dhe EDHRÇT-së.⁶

Nevoja për një qasje të bazuar tek të drejtat e njeriut për parandalimin dhe kundërvënien ndaj EDHRÇT-së në burgje është theksuar, për shembull, nga Sekretari i Përgjithshëm i OKB-së, në Planin e Veprimit për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm (këtëj e tutje “Plani i OKB-së për Veprim”).⁷ Megjithëse shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së kanë theksuar se radikalizmi që con drejt terrorizmit mund të ndodhë në burgje,⁸ ata kanë

3 Është e rëndësishme të theksohet se ekstremizmi i dhunshëm është një term që përdoret në kuadrin e politikave të ndryshme dhe se nuk duhet të përdoret në cilësimin e veprave penale. ODIHR, Reforma Penale Ndërkombëtare (PRI) dhe organizma të tjera ndërkombëtare kanë ngritur vazhdimisht shqetësime në lidhje me konceptet “ekstremizëm”/“ekstremist” si koncepte ligjore lidhur me paqartësinë e këtyre termave, veçanërisht në kontekstin e legjisllacionit penal. Shih, p.sh., ODIHR, “Shënime mbi Konventën e Shangait për Luftën ndaj Terrorizmit, Separatizmit dhe Ekstremizmit”, Opinion-Nr.: TERR-BiH/382/2020 [AIC], 21 shtator 2020, paragrafi 54. Të gjitha rishikimet legjisllative të ODIHR-it të legjisllacionit të lidhur me “ekstremizmin” në shtete të ndryshme pjesëmarrëse të OSBE-së mund të gjenden në legjisllacioninonline.org. Shih gjithashtu seksionin 1.1. *Kuptimi i EDHRÇT-së*, më poshtë.

4 Rezoluta e Asamblesë së Përgjithshme të Kombeve të Bashkuara (OKB) 60/288, “Strategjia Globale e Kombeve të Bashkuara kundër Terrorizmit”, A/RES/60/288, 8 shtator 2006; OSBE, Deklarata e Këshillit Ministror 3/07, “Deklaratë ministrore për Mbështetjen e Strategjisë Globale të Kombeve të Bashkuara kundër terrorizmit”, Madrid, 30 nëntor 2007.

5 Humera Khan, “Pse dështon lufta ndaj ekstremizmit”, faqja zyrtare e *Punëve të Jashtme*, 18 shkurt 2015.

6 Shih, për shembull, Asambleja e Përgjithshme e OKB-së, “Strategjia Globale e Kombeve të Bashkuara kundër Terrorizmit”, *op. cit.*, shënimi 4; Këshilli i Evropës, “Konventa e Këshillit të Evropës për Parandalimin e Terrorizmit”, CETS nr. 196, Varshavë, 16 maj 2005; Këshilli i Evropës, “Udhëzues për të drejtat e njeriut dhe luftën kundër terrorizmit”, 11 korrik 2002; OSBE, Vendimi i Këshillit të Përhershëm Nr. 1063, “Korniza e Konsoliduar e OSBE-së për Luftën kundër Terrorizmit”, Vjenë, 7 dhjetor 2012.

7 OKB, “Plani i Veprimit për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm”, Raport i Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së, A/70/674, 24 dhjetor 2015, paragrafi 50 (f).

8 Deklarata e Këshillit Ministror të OSBE-së 4/15, “Parandalimi dhe lufta kundër ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit që çon në terrorizëm”, Beograd, 4 dhjetor 2015.

treguar angazhim për ta respektuar plotësisht të drejtën ndërkombëtare dhe të drejtat e njeriut në parandalimin dhe luftën ndaj terrorizmit dhe EDHRÇT-së.⁹

Qëllimi i këtij udhëzuesi

Ky udhëzues është hartuar duke pasur si qëllim të ndihmojë monitoruesit e vendeve të vuajtjes së dënimit që të kuptojnë më mirë dhe më gjerë EDHRÇT-në dhe çështjet kryesore të të drejtave të njeriut që shfaqen në kontekstin e parandalimit dhe luftës ndaj EDHRÇT-së në burgje, duke përfshirë parandalimin e torturës dhe llojeve të tjera të keqtrajtimit, si dhe faktorët gjinorë. Kështu, ky udhëzues eksploron nevojën jetike për të garantuar ndërmarrjen e hapave efikasë për rehabilitimin dhe riintegrimin e të burgosurve ekstremistë të dhunshëm gjatë vuajtjes së dënimit në burg për të ndihmuar në përgatitjen për lirin e tyre. Ai synon të ofrojë udhëzime praktike për mënyrën se si të trajtohet çështja e EDHRÇT-së në burgje gjatë kryerjes së monitorimit në kontekstin e burgjeve.

Duke mbajtur në konsideratë edhe udhëzime të tjera, ky udhëzues burimor nuk është përmbledhje e masave për parandalimin dhe kundërvënien ndaj EDHRÇT-së në burgje, as një udhëzues për metodologjinë e përgjithshme të monitorimit. Në të vërtetë, në këtë udhëzues shqyrtohen rreziqet ndaj të drejtave të njeriut që mund të shoqërojnë masat e lidhura me EDHRÇT-në në burgje dhe orienton monitoruesit e pavarur të sistemit të burgjeve drejt rëndësisë së drejtpërdrejtë të kontekstit specifik të terrorizmit dhe të EDHRÇT-së. Duke u fokusuar te terrorizmi dhe te EDHRÇT-ja, ky udhëzues ofron shërben edhe si një lloj lenteje, përmes së cilës mund të analizohen dhe të kuptohen strategjitë e veçanta të sigurisë në burgje. Ai do t'u vijë në ndihmë monitoruesve në analizat ligjore, rregulloret dhe praktikrat që synojnë parandalimin dhe luftën ndaj terrorizmit dhe EDHRÇT-së, si dhe ndikimin e tyre te të drejtat e njeriut.

Ndaj, ky dokument është hartuar kryesisht për monitoruesit e pavarur të burgjeve, mandati i të cilëve parashikon parandalimin, adresimin ose raportimin e shkeljeve të të drejtave të njeriut në zonën e OSBE-së, duke përfshirë edhe mekanizmat parandalues kombëtarë kundër Torturës (MPKT), Avokatin e Popullit, institucionet kombëtare të të drejtave të njeriut, mekanizmat e brendshëm të inspektimit dhe organizatat e shoqërisë civile (OSHC-të). Ky dokument do të jetë gjithashtu i dobishëm edhe për monitoruesit e burgjeve që veprojnë jashtë rajonit të OSBE-së. Duke pasur parasysh dokumentet e shumta udhëzuese për monitorimin e burgjeve që tashmë ekzistojnë,¹⁰ këshillat praktike në këtë udhëzues do të fokusohen në ato aspekte të metodologjisë së monitorimit në burgje që janë specifike për punën e monitorimit për çështjet që lidhen me EDHRÇT-në.

Ky udhëzues synon gjithashtu të ndihmojë në ndërgjegjësimin e autoriteteve kombëtare dhe të publikut mbi punën e kryer nga monitoruesit e institucioneve të vuajtjes së

9 Për listën e angazhimeve në lidhje me të drejtat e njeriut në luftën kundër terrorizmit, shih Përmbledhjen e Departamentit të Kërcënimeve Transnacionale të Sekretariatit të OSBE-së me titull “Përmbledhje e angazhimeve të OSBE-së kundër terrorizmit”, korrik 2020, f. 7-22.

10 Për një prezantim të detajuar të metodologjisë së monitorimit në burgje, shih për shembull: Shoqata për Parandalimin e Torturës (APT), *Monitorimi i Ambienteve të Vuajtjes së Dënimit: Udhëzues Praktik*, (Gjenevë: APT, 2004); për një listë shembujsh të mjeteve ekzistuese të monitorimit shih: ODIHR & Prison Reform International (PRI), *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, (Varshavë: ODIHR/PRI, 2018), Kapitulli 7, Kutia 7.1; në lidhje me monitorimin e pavarur të ambienteve të vuajtjes së dënimit gjatë pandemisë COVID-19, shih: ODIHR & APT, *Udhëzues mbi Monitorimin në Ambientet e Vuajtjes së Dënimit gjatë Pandemisë COVID-19*, (Varshavë: ODIHR/APT, 2020).

dënimit, duke kontribuar kështu në forcimin e bashkëpunimit me organet monitoruese. Edhe politikëbërësit dhe autoritetet e burgjeve mund të gjejnë udhëzime të vlefshme në këtë dokument.

Objekti

Ky udhëzues merr në shqyrtim kushtet e privimit të lirisë dhe të trajtimit të burrave, grave dhe fëmijëve në burgje dhe paraburgim. Ai nuk trajton në mënyrë specifike ndalimin apo shoqërimin në ambientet e policisë, megjithëse udhëzimet e ofruara mund të përdoren edhe për këto raste. Udhëzimet fokusohen tek individët e dyshuar ose të dënuar për vepra penale që lidhen me terrorizmin, si dhe tek ata të dyshuar ose të dënuar për vepra të tjera që gabimisht ose me të drejtë perceptohen si të lidhura me grupe terroriste ose me grupe ekstremiste të dhunshme, ose që konsiderohen nga autoritetet e burgjeve si “të rrezikuar” ose “të cenusshëm” ndaj EDHRÇT-së.

Duke pasur parasysh mandatet e ndryshme të monitoruesve të mjediseve të privimit të lirisë, ky dokument eksploron një spektër të gjerë të të drejtave të njeriut, duke përfshirë edhe mbrojtjen nga dhe ndalimin absolut të torturës dhe keqtrajtimeve të tjera e më gjerë. Institucioni i Avokatit të Popullit, IKDNJ-të dhe, deri diku, edhe OSHC-të mund të mbulojnë një gamë më të gjerë shqetësimesh për të drejtat e njeriut, duke përfshirë edhe punën reaguese ose hetimin e rasteve individuale. MKPT-të, të krijuara sipas Protokollit Opsional të Konventës kundër Torturës dhe Trajtimeve ose Ndëshkimeve të tjera Mizore, Çnjerëzore ose Degraduese (OPCAT) kanë një mandat të qartë për parandalimin e torturës dhe keqtrajtimeve të tjera¹¹ dhe, në këtë mënyrë, edhe për miratimin e një qasjeje vizionare parandaluese, duke identifikuar mangësitë sistematike ose praktikat, ligjet dhe rregulloret që çojnë – ose që mund të çojnë në të ardhmen – në kushte ose në trajtim që përbën veprën penale të torturës ose keqtrajtimeve të tjera.

Terminologjia ka rëndësi

Personat ndaj të cilëve synohet të merren masa për të parandaluar apo për të luftuar EDHRÇT-në në burgje dhe individët që preken nga këto masa nuk janë një grup homogjen. Në këtë grup mund të bëjnë pjesë persona të dyshuar ose të dënuar për vepra penale që lidhen me terrorizmin, si dhe ata të dyshuar ose të dënuar për vepra të tjera penale, të cilët gabimisht ose me të drejtë, perceptohen se janë të lidhur me grupe terroriste ose me grupe të dhunshme, si dhe individët që konsiderohen nga autoritetet si “me rrezikshmëri” ose “të prekshëm” nga EDHRÇT. Për qëllime të këtij udhëzuesi, këtyre individëve do t’u referohemi si **“të burgosur (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm.”**¹²

11 “Protokolli Fakultativ i Konventës kundër torturës dhe trajtimeve ose ndëshkimeve të tjera mizore, çnjerëzore ose degraduese” (OPCAT) i OKB-së, 18 dhjetor 2002, nenet 1, 3, 4 dhe 17-23.

12 UNODC-ja u referohet me termin “të burgosur ekstremistë të dhunshëm”, Këshilli i Evropës përdor shprehjen “autorë të dhunshëm ekstremistë të veprave penale”, kurse Rrjeti i Ndërgjegjësimit për Radikalizimin e Bashkimit Evropian (RAN) përdor termin “autorë të dhunshëm ekstremistë dhe terroristë veprash penale”.

Metodologjia dhe struktura

Ky udhëzues bazohet tek mjetet ekzistuese për EDHRÇT-në në burgje dhe për menaxhimin e të burgosurve (të dyshuarve si) ekstremistë të dhunshëm; tek aktivitetet dhe publikimet e mëparshme të Zyrës së OSBE-së për Institucionet Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (ODIHR) dhe Reforma Penale Ndërkombëtare (RPN) për mbrojtjen e të drejtave të njeriut gjatë parandalimit dhe luftës ndaj terrorizmit dhe EDHRÇT-së; tek parandalimi i torturës dhe tek menaxhimi i burgjeve. Për përmbajtjen e udhëzuesit janë zhvilluar kërkime të hollësishtme në dokumentet ekzistues përmes një procesi konsultativ me përfshirjen e monitoruesve të burgjeve dhe përfaqësuesve të sistemit penitenciar, takime të dedikuara ekspertësh, intervista, mbledhje informacioni dhe vlerësime profesionale.

Analiza mbështetet në angazhimet përkatëse të OSBE-së, në të drejtën ndërkombëtare për të drejtat e njeriut dhe në standardet e OKB-së – në veçanti, në Rregullat Standarde Minimale të OKB-së për trajtimin e të burgosurve (këtej e tutje “Rregullat Mandela”)¹³ – nga Këshilli i Evropës, Bashkimi Evropian (BE) dhe sistemi ndëramerikan, duke përfshirë rregullat dhe standardet specifike për gratë, fëmijët në konflikt me ligjin¹⁴ dhe shtetasit e huaj. Ky dokument përfshin edhe referenca për raportet e monitorimit të publikuara nga organet ndërkombëtare dhe kombëtare për EDHRÇT-në në burgje ose çështje përkatëse ndërsektoriale.

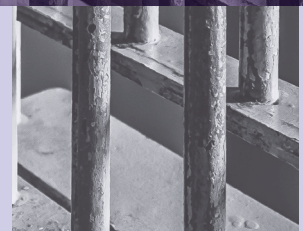
Udhëzuesi thekson rëndësinë e monitorimit të pavarur të masave të ndërmarra nga burgjet për të trajtuar, parandaluar dhe për të luftuar terrorizmin dhe EDHRÇT-në. Ai i pajis monitoruesit e burgjeve me informacione mbi terrorizmin dhe EDHRÇT-në në përgjithësi, dhe në kontekstin e burgjeve në veçanti (Pjesa 1). Më pas, eksploron aspektet e rrezikut ndaj të drejtave të njeriut që mund të lindin gjatë parandalimit dhe luftës kundër terrorizmit dhe EDHRÇT-së në burgje si dhe identifikon mënyrën e trajtimit të këtyre rreziqeve nga monitoruesit (Pjesa 2). Për çdo aspekt rreziku ndaj të drejtave të njeriut sugjerohen pyetje specifike në lidhje me terrorizmin dhe EDHRÇT-në në burgje, të cilat duhet të mbahen parasysh nga monitoruesit e burgjeve si dhe ofrohen këshilla praktike për punën e nevojshme përgatitore të tyre.

13 Asambleja e Përgjithshme e OKB-së, Rezoluta 70/175, “Rregullat standarde minimale të Kombeve të Bashkuara për trajtimin e të burgosurve (rregullat e Nelson Mandelës)”, 17 dhjetor 2015.

14 Konventa e OKB-së për të Drejtat e Fëmijës i përkufizon fëmijët si “çdo qenie njerëzore nën moshën tetëmbëdhjetë vjeç, përveç rasteve kur sipas ligjit në fuqi për fëmijët, moshë madhore arrihet më herët”, “Konventa për të Drejtat e Fëmijës” (CRC), miratuar me Rezolutën 44/25 të Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së të datës 20 nëntor 1989 dhe në fuqi prej datës 2 shtator 1990, neni 1. Megjithëse fëmijët përmenden në të gjithë përmbajtjen e këtij udhëzuesi, rekomandohet që, në përputhje me Komentin e Përgjithshëm 24 të Komitetit të OKB-së për të Drejtat e Fëmijës, sistemi i drejtësisë për fëmijë të zbatohet “për personat e moshës 18 vjeç e lart, qoftë si rregull i përgjithshëm, qoftë edhe si me përjashtim. Kjo qasje është në përputhje me provat e zhvillimit dhe neuroshkencës që tregojnë se zhvillimi i trurit vazhdon deri në fillim të të njëzetave. Komiteti i OKB-së për të Drejtat e Fëmijëve, “Komenti i Përgjithshëm Nr. 24 (2019) mbi të Drejtat e Fëmijëve në Sistemin e Drejtësisë së Fëmijëve”, CRC/C/GC/24, 18 shtator 2019, paragrafi 32.

Pjesa 1:

Pse terrorizmi, ekstremizmi i dhunshëm dhe radikalizmi që çojnë në terrorizëm (EDHRÇT) janë të rëndësishëm për monitoruesit e burgjeve?

Në pjesën 1 trajtohen këto pyetje:

- Si kuptohet terrorizmi, ekstremizmi i dhunshëm dhe radikalizmi që çon në terrorizëm (EDHRÇT) në nivel ndërkombëtar?
- Cila është natyra dhe shkalla e rrezikut të EDHRÇT-së në burgje? Cilët janë faktorët shtytës të EDHRÇT-së në burgje?
- A ekzistojnë faktorë të radikalizmit që çon në terrorizëm apo në dhunë që konsiderohen specifike për kategori të caktuara të burgosurish?
- Cilat janë disa nga sfidat kryesore me të cilat mund të përballen monitoruesit e burgjeve kur punojnë për çështje që lidhen me EDHRÇT-në?

Shqetësimet për sigurinë në lidhje me terrorizmin dhe EDHRÇT prezantohen, gjithnjë e më shumë nga autoritetet, si shkak për marrjen e masave që mund të çojnë në kufizime të të drejtave të të burgosurve. Me zgjerimin ndëshkueshmërisë së një sërë veprimesh të lidhura me terrorizmin (si mbështetja e terrorizmit, nxitja, rekrutimi dhe mobilizimi për qëllime terrorizmi, si dhe udhëtimet ose stërvitjet për qëllime terroriste), monitoruesit e burgjeve do të ndeshen me një numër të shtuar individësh të dyshuar ose të dënuar për vepra të tilla. Në një numër të shtuar shtetesh pjesëmarrëse të OSBE-së, monitoruesit e burgjeve do të vizitojnë edhe objektet ku mbahen individë të dënuar për vepra të tjera, të cilët, në një formë ose një tjetër, kanë qenë të përfshirë në grupe të dhunshme ekstremiste, ose perceptohen nga autoritetet e burgjeve si “të cenueshëm” ose “me rrezikshmëri” ndaj EDHRÇT. Prandaj, përgjigjet institucionale ndaj terrorizmit dhe EDHRÇT në burgje mund të prekin një gamë të gjerë të burgosurish, me pasoja për të drejtat e tyre.

Siç nënvizohet nga Komisioneri i Lartë i OKB-së për të Drejtat e Njeriut, çdo masë dhe program për parandalimin dhe luftën ndaj terrorizmit dhe EDHRÇT duhet t'i nënshtrohet një mbikëqyrjeje kuptimplotë, nëpërmjet mekanizmave të pavarur dhe efektivë në nivel kombëtar.¹⁵ Monitorimi i pavarur i të drejtave të njeriut në kuadrin e masave kundër terrorizmit dhe EDHRÇT duhet të zbatohet njëlloj edhe në burgje. “Udhëzuesi për burgjet dhe shërbimin e provës në lidhje me radikalizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm” i Këshillit të Evropës (në vijim “Udhëzuesi i Këshillit të Evropës”) thekson se monitorimi i pavarur i burgjeve dhe mekanizmat e duhur të ankimit “duhet të parandalojnë keqmenaxhimin e shërbimeve dhe abuzimin me të drejtat dhe liritë”.¹⁶ Megjithëse në këtë udhëzues pranohet se masat e sigurisë në lidhje me të burgosurit (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm mund të paraqesin rrezik më të lartë stigmatizimi, në udhëzues më tej theksohet nevoja që “në këtë proces të ketë përfshirje të organizatave që monitorojnë shkeljet e të drejtave të njeriut”.¹⁷

Këtu, roli i monitoruesve të burgjeve, duke përfshirë edhe MKPT-të dhe OSHC-të, është vendimtar. Monitoruesit e burgjeve mund të kujdesen që masat për parandalimin dhe luftën ndaj terrorizmit dhe EDHRÇT nuk cenojnë të drejtat e të burgosurve. Monitoruesit e burgjeve mund të vlerësojnë edhe faktorët e riskut që mund të jenë anashkaluar dhe

15 Në atë kohë, mbajtësi i mandatit të Komisionerit të Lartë të OKB-së për të Drejtat e Njeriut ishte Zeid Ra'ad Al Hussein. Komisioneri i Lartë i OKB-së për të Drejtat e Njeriut, “Raport mbi praktikën më të mirë dhe mësimet e nxjerra se si mbrojtja dhe promovimi i të drejtave të njeriut kontribuon në parandalimin dhe luftën kundër terrorizmit”, A/HRC/33/29, 21 korrik 2016, paragrafi 66.

16 Këshilli i Evropës, “Udhëzuesi i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 10.

17 *Po aty*, faqe 38.

me të cilët përballen grupe specifike, duke përfshirë këtu gratë e burgosura, fëmijët dhe shtetasit e huaj që mbahen për akuza të lidhura me terrorizmin ose që konsiderohen të jenë “të rrezikuar” ose “të cenueshëm” ndaj EDHRÇT.

Monitoruesit e burgjeve luajnë rol thelbësor për t’u garantuar që publiku të jetë i vetëdijshëm për masat e ndërmarra në burgje për të parandaluar dhe luftuar terrorizmin dhe EDHRÇT-në, si dhe për ndikimin që kanë këto masa tek të drejtat e njeriut. Dialogu ndërmjet monitoruesve të burgjeve dhe autoriteteve mund të çojë drejt masave në përputhje me të drejtat e njeriut, që përmirësojnë të drejtat e të burgosurve dhe ndihmojnë në trajtimin efikas të rrezikut ndaj radikalizmit që çon në terrorizëm dhe parandalimit të rekrutimit në grupe ekstremiste të dhunshme në burgje. Në të vërtetë, mosrespektimi i të drejtave të njeriut në administrimin e përgjithshëm të burgjeve dhe në përpjekje për të adresuar EDHRÇT mund të kontribuojnë në rritjen e radikalizmit që çon në terrorizëm ose në dhunë.¹⁸ Sipas ish-Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Torturën dhe Trajtimet ose Ndëshkimet e tjera Mizore, Çnjerëzore ose Poshtëruese (këtej e tutje “Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Torturën”), “tortura dhe keqtrajtimi sjellin thjesht më shumë krim dhe më shumë terrorizëm”.¹⁹

Terrorizmi dhe EDHRÇT, dinamika e radikalizmit që mund të çojë në terrorizëm ose në dhunë, si dhe përgjigjet ndaj tyre, mund të jenë aspekte të reja për disa monitorues të sistemit të burgjeve. Megjithatë, shumë komponentë thelbësorë të menaxhimit të burgjeve që synojnë frenimin e përhapjes së ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizmit që çon në terrorizëm nuk përfaqësojnë domosdoshmërisht aspekte të reja pune. Monitoruesit e burgjeve mund të mbështeten në përvojën e mëparshme për monitorimin e masave të sigurisë. Kjo mund të përfshijë analizat dhe rekomandimet për objektet e sigurisë së lartë ose masat e shtuara të sigurisë. Për shembull, MKPT-të e Republikës Çeke dhe Zvicrës i kanë përqendruar disa nga vizitat dhe raportet e tyre tek burgjet e sigurisë së lartë dhe te parandalimi i torturës dhe keqtrajtimeve të tjera,²⁰ ndërsa MKPT të tjerë kanë shqyrtuar praktikën si kontrollin trupor, prangosjen, mbikëqyrjen përmes sistemit televiziv me qark të mbyllur (CCTV) dhe izolimin – të gjitha këto janë të rëndësishme për çështjet që trajtohen në këtë udhëzues.²¹

Masat për parandalimin dhe luftën ndaj terrorizmit dhe EDHRÇT kanë një mori implikimesh të të drejtave të njeriut. Identifikimi dhe vlerësimi i këtyre implikimeve duhet të përfshihet në protokollin e monitorimit të çdo organi monitorues. Monitoruesit mund t’i referohen përvojës së tyre praktike të monitorimit të burgjeve, si dhe tek metodologjivë dhe ekspertizës ekzistuese për mbrojtjen e të drejtave të njeriut në burgje dhe në paraburgim, duke përfshirë ndalimin absolut të torturës dhe keqtrajtimeve të tjera.

18 Këshilli i Evropës, “Udhëzues për burgjet dhe shërbimet e provës në lidhje me radikalizimin dhe ekstremizmin e dhunshëm”, miratuar nga Komiteti i Ministrave më 2 mars 2016, Udhëzuesi 1.

19 Lauren Frohne, “Tortura: Mund të ndodhë kudo”, Zërat e Fondacionit të Shoqërisë së Hapur, 13 shkurt 2013.

20 Mbrojtësi Publik i të Drejtave - Ombudsmani i Republikës Çeke, “Raport mbi vizitat sistematike të kryera nga Mbrojtësi Publik i të Drejtave”, 2016; “Raporti i aktivitetit për vitin 2013 i Komisionit Kombëtar të Parandalimit të Torturës (CNPT)”, Kapitulli 3.

21 Shih, për shembull: “Raporti Vjetor për vitin 2016 i Zyrës së Ombudsmanit si Mekanizëm Kombëtar Parandalues”, Bullgari, 2016; “Raport mbi ecurinë e aktiviteteve të Mekanizmit Parandalues Kombëtar për vitin 2016”, Avokati i Popullit i Republikës së Kroacisë, nëntor 2017; “Länderkommission Besuchsbericht – Justizvollzugsanstalt Butzow – Frauenabteilung” (vetëm në gjermanisht), Nationale Stelle zur Verhütung von Folter, 4 maj 2017; “Raporti i Komisionerit Polak për të Drejtat e Njeriut mbi Aktivitetet e Mekanizmit Kombëtar për Parandalimin e Torturës në 2016”, Varshavë 2017.

1.1 Kuptimi i EDHRÇT

Vështirësitë në konceptimin e EDHRÇT-së

Vështirësia e parë që haset për të kuptuar EDHRÇT-në ka të bëjë me mungesën e përkufizimeve shteruese dhe ndërkombëtarisht të pranuar të ekstremizmit të dhunshëm, të elementëve të radikalizmit që çon në terrorizëm; apo mungesës së një përkufizimi për terrorizmin.²² Problemet që lidhen me mungesën e një përkufizimi të njohur botërisht për terrorizmin komplikohen edhe më tej me përhapjen e koncepteve më të gjera si “ekstremizmi i dhunshëm” dhe “radikalizmi që çon në terrorizëm “. Një sërë rezolutash u bënë thirrje shteteve anëtare të OKB-së që të ndërmarrin veprime për trajtimin e këtyre fenomeneve pa përkufizime të këtyre termave. Disa vëzhgues paralajmërojnë për paqartësi në këto rezoluta të detyrueshme të Këshillit të Sigurimit të OKB-së që i referohen ekstremizmit të dhunshëm, duke theksuar se liria që u njihet shteteve anëtare mund të çojë në masa joproporcionale, diskriminuese dhe ndërhyrjeje.²³

Debati konceptual rreth natyrës së EDHRÇT-së dhe dallimit ndërmjet ekstremizmit të dhunshëm dhe terrorizmit mbetet kryesisht i pazgjidhur, dhe këto dy terma shpesh përdoren në mënyrë të ndërsjelltë, pa kufij të qartë mes tyre.²⁴ Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Promovimin dhe Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore Kundër Terrorizmit (këtej e tutje “Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Anti-Terrorizmin”) theksoi se termi “parandalimi dhe lufta ndaj ekstremizmit të dhunshëm” është veçanërisht shqetësues, ai nuk është përcaktuar qartë dhe mund të përfshijë një grup më të gjerë njerëzish sesa thjesht grupet “terroriste”. Prandaj, masat kundër ekstremizmit të dhunshëm duhet të shihen me ndjeshmëri të lartë në lidhje me të drejtat e njeriut.²⁵

22 OSBE, *Parandalimi i Terrorizmit dhe Kundërvënja ndaj Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Radikalizimit që Çojnë në Terrorizëm: Një Qasje Policimi në Komunitet*, (Vjenë: OSBE, shkurt 2014), botim i përbashkët i Sekretariatit të OSBE-së dhe ODIHR-it, faqe 35.

23 Ky shqetësim është shprehur në veçanti për Rezolutën 2178 (2014) të Këshillit të Sigurimit të OKB-së, e fokusuar në adresimin e kërcënimeve që paraqesin luftëtarët e huaj terroristë. Kjo rezolutë përmban një seksion mbi luftën kundër ekstremizmit të dhunshëm, “i cili mund të jetë i favorshëm për terrorizmin, duke përfshirë parandalimin e radikalizimit” si një element thelbësor për ta trajtuar një kërcënim të tillë. Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Promovimin dhe Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore Kundër Terrorizmit (këtej e tutje Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Anti-Terrorizmin), “Parandalimi dhe Kundërvënja ndaj Ekstremizmit të Dhunshëm: Vlerësim i të Drejtave të Njeriut”, A/HRC/31/65, fq. 29 prill 2016, paragrafi 20. Për shqetësimet në lidhje me paqartësinë e përkufizimeve që dalin nga Rezoluta 2178 e Këshillit të Sigurimit të OKB-së, shih ODIHR, *Udhëzimet për adresimin e kërcënimeve dhe sfidave të “luftëtarëve të huaj terroristë” brenda kuadrit të të drejtave të njeriut*, (Varshavë: ODIHR, 2018), faqet 17 dhe 22-24.

24 Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Anti-Terrorizmin, “Parandalimi dhe Kundërvënja ndaj Ekstremizmit të Dhunshëm”, *po aty.*, paragrafi 13.

25 “Raportuesi i Posaçëm nënvizon se mungesa e qartësisë semantike dhe konceptuale rreth ekstremizmit të dhunshëm përbën pengesë për çdo shqyrtim të thellë të ndikimit mbi të drejtat e njeriut të strategjive dhe politikave në luftën ndaj ekstremizmit të dhunshëm, si dhe të efikasitetit të tyre në reduktimin e kërcënimeve që sjell terrorizmi”, Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Anti-Terrorizmin, “Ndikimi i politikave dhe praktikave për parandalimin dhe luftën ndaj Ekstremizmit të Dhunshëm tek të drejtat e njeriut”, A/HRC/43/46, 21 shkurt 2020, paragrafi 12.

Në vazhden e përcaktimit të termave dhe koncepteve përkatëse të EDHRÇT-së, diskutimit i shtohen një sërë studimesh që lidhen me procesin e këtij fenomeni. Një përshkrim i dobishëm për të kuptuar procesin e radikalizimit që çon në terrorizëm është karakterizimi i tij si “një proces dinamik, ku individit pranon dhunën terroriste si një mënyrë të mundshme dhe ndoshta edhe legjitime të vepruari”. Në fund, por jo domosdoshmërisht, kjo mund të individin të mbrojë terrorizmin, të veprojë në mbështetje të tij ose të bëhet edhe vetë pjesë e terrorizmit”.²⁶ Ekstremizmi i dhunshëm e bën “dikë që të promovojë, të mbështesë dhe të mundësojë dhunën ose kryerjen e akteve të dhunës për të arritur qëllime të caktuara ideologjike, fetare, politike ose ndryshime të caktuara shoqërore”.²⁷

Përvoja tregon se nuk ka rrugë lineare drejt terrorizmit. EDHRÇT është një proces dinamik, i vazhdueshëm dhe me faza, i cili mund të përshpejtohet, të ngadalësohet ose, në disa raste, edhe të rikthehet.²⁸ Disa individë mund të përfshihen në rrugën e EDHRÇT-së pa arritur deri në fazën përfundimtare të kryerjes së krimeve terroriste apo ushtrimit të dhunës. Edhe nëse arrihet kjo fazë radikalizmi, janë të pakët ata që zgjedhin dhunën për të shprehur pikëpamjet e tyre radikale. Pranimi i pikëpamjeve apo ushtrimi i besimeve të caktuara – që mund të konsiderohen radikale apo ekstreme – dhe shprehja e tyre në mënyrë paqësore nuk përbëjnë krim.²⁹ Prandaj, “radikalizmi” dhe “ekstremizmi”, në vetvete, nuk duhet të jenë objekt i masave ligjzbatuese anti-terror, përveçse në rastet kur ato janë drejtpërdrejt të lidhura dhunën apo me akte të tjera të paligjshme (p.sh., nëse nxisin urrejtje). Këto akte duhet të përcaktohen saktësisht në sistemin e brendshëm ligjor, në përputhje me të drejtën ndërkombëtare për të drejtat e njeriut.³⁰

Në praktikë, legjislati dhe politikati kundër të ashtuquajturit “ekstremizëm” përdoren arbitrarisht, edhe brenda rajonit të vendeve anëtare të OSBE-së, për të mbytur zërat kundër, si p.sh., kundërshtarët politikë, mbrojtësit e të drejtave të njeriut, gazetarët, anëtarët e besimeve fetare, pakicat dhe shoqërinë civile.³¹ Zbatimi i politikave të tilla ka çuar edhe në diskriminim ndaj grupeve të veçanta për shkak të gjinisë, besimit, fesë ose origjinës së tyre.³²

26 OSBE, *Parandalimi i Terrorizmit dhe Kundërvënja ndaj Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Radikalizimit që Çojnë në Terrorizëm*, op. cit., shënimi 22, faqe 15.

27 UNODC, Manual për menaxhimin e të burgosurve të dhunshëm ekstremistë dhe për parandalimin e radikalizimit të prirur drejt dhunës në burgje, op. cit., shënimi 2, faqe 143.

28 OSBE, *Parandalimi i terrorizmit dhe kundërvënja ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit që çojnë në terrorizëm*, op. cit., shënimi 22, faqe 36.

29 Liria e shprehjes mbron jo vetëm shprehjen e pikëpamjeve që priten në mënyrë të favorshme ose që nuk konsiderohen ofenduese ose me indiferencë, por edhe ato që “ofendojnë, që trondisin ose që e godasin” shtetin ose ndonjë pjesë të caktuar të popullsisë (*Handyside kundër Mbretërisë së Bashkuar*, paragrafi 49), d.m.th. mbron edhe të shprehurit e pikëpamjeve që disave mund t’u duken radikale ose ekstreme. Për të kuptuar më shumë se çfarë i shtyn disa persona që të zgjedhin të kryejnë akte terroriste në vend që të ushtrojnë si duhet lirinë e tyre legjitime të të shprehurit të besimit të tyre fetar, shih: Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Anti-Terrorizmin, “Ndikimi i politikave dhe praktikave të parandalimit dhe luftës ndaj ekstremizmit të dhunshëm tek të drejtat e njeriut, op. cit., shënimi 25, paragrafi 26. Shih gjithashtu: ODIHR, Udhëzime për adresimin e kërcënimeve dhe sfidave të “Luftëtarëve të Huaj Terroristë” brenda kuadrit të të drejtave të njeriut, op. cit., shënimi 23, f. 55-57.

30 Shih për shembull, OSBE, *Parandalimi i terrorizmit dhe kundërvënja ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit që çon në terrorizëm*, op. cit., shënimi 22, f. 42-43.

31 ODIHR, Udhëzime për Adresimin e Kërcënimeve dhe Sfidave të “Luftëtarëve të Huaj Terroristë” brenda Kornizës së të Drejtave të Njeriut, op. cit., shënimi 23, f. 54.

32 Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Anti-Terrorizmin, “Ndikimi i Politikave dhe Praktikave që synojnë Parandalimin dhe Kundërvënien ndaj Ekstremizmit të Dhunshëm tek të Drejtat e Njeriut, op. cit., shënimi 25, paragrafi 15, paragrafi 24, paragrafi 28. Për këtë çështje, shih gjithashtu: ODIHR, *Liria e Fesë ose Besimit dhe Siguria: Udhëzime për Politikati*, (Varshavë: ODIHR, 2019).

Fktorët që çojnë drejt EDHRÇT

Nuk ka një profil të vetëm të terroristit apo të ekstremistit të dhunshëm - spektri i personave që bëhen pjesë e fenomeneve të tilla si EDHRÇT është i gjerë dhe heterogjen. Përveç kësaj, është e rëndësishme të theksohet se aktet e motivuara nga ideologji të caktuara ekstremiste të dhunshme nuk zhvillohen në mënyrë uniforme.³³ Arsyet dhe mënyrat se si individët radikalizohen deri në terrorizëm variojnë shumë. Disa faktorë mund të luajnë rol të rëndësishëm në vendimin për t'u bërë apo jo pjesë e ekstremizmit të dhunshëm dhe terrorizmit, e, në raste të tjera këta faktorë mund të jenë periferikë (ose nuk kanë asnjë rol).³⁴ Për rrjedhojë, nxitësit e mundshëm të radikalizimit të dhunshëm që çon në terrorizëm janë të ndryshëm dhe kompleksë, në varësi të rrethanave individuale.³⁵ Nuk ka një faktor përcaktues, ekzistenca e të cilit do mjaftonte për të shpjeguar radikalizimin e dhunshëm të një individi deri në terrorizëm.

Megjithëse nuk ka asnjë veçori të vetme përcaktuese, pranohet se radikalizmi drejt dhunës apo terrorizmit nuk ndodh thjesht në boshllëk.³⁶ Janë identifikuar dy grupe faktorësh kryesorë, të cilët shpesh quhen “faktorët shtytës”, të cilët e bëjnë individin më të ndjeshëm ndaj EDHRÇT; dhe, “faktorët tërheqës”, të cilët i tërheqin ata në një proces radikalizimi deri në nivel terrorizmi ose dhune. Mënyra se si veprojnë faktorët shtytës apo tërheqës variojnë nga një rast në tjetrin, pasi ata lidhen, për shembull, me përvojën personale, me faktorët psikologjikë dhe konjitivë, si dhe me ndjesinë reale ose të perceptuar të përjashtimit, privimit, poshtërimit, padrejtësisë, zhgënjimit, revoltës ose epërsisë.³⁷

- **“Faktorët shtytës”** vijnë nga rrethanat që e favorizojnë EDHRÇT-në, duke përfshirë edhe faktorë të tillë si paqëndrueshmëria strukturore, politike dhe socio-ekonomike nga të cilat lind EDHRÇT.³⁸ Disa nga rrethanat që i bëjnë individët më të pambrojtur ndaj rekrutimit dhe pjesëmarrjes në terrorizëm, të pranuar nga OKB-ja e OSBE-ja, përfshijnë edhe “konfliktet e zgjatura dhe të pazgjidhura, dehumanizimin e viktimave të terrorizmit në të gjitha format dhe manifestimet e tij, mungesën e shtetit të së drejtës, shkeljet e të drejtave të njeriut, diskriminimin etnik, kombëtar dhe fetar, përjashtimin politik, marginalizimin socio-ekonomik dhe mungesën e mirëqeverisjes, etj”.³⁹ Duke qenë se këto rrethana identifikohen si faktorë të rëndësishëm në lidhje

33 EUROPOL, “Raporti i situatës dhe trendit të terrorizmit të Bashkimit Evropian”, 23 qershor 2020, f. 11.

34 Andrew Silke, “Si bëhet njeriu terrorist”, tek Andrew Silke (ed.), *Terroristët, Viktimat dhe Shoqëria: Perspektiva Psikologjike mbi Terrorizmin dhe Pasojat e tij* (Hoboken, NJ: Wiley, 2003), faqe 34.

35 OSBE, *Parandalimi i Terrorizmit dhe Kundërvënja ndaj Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Radikalizimit që Çojnë në Terrorizëm*, op. cit., shënimi 22, f. 35.

36 OKB, “Plani i Veprimit për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm”, op. cit., shënimi 7, paragrafi 3.

37 RAN, “Rrënjët e ekstremizmit të dhunshëm”, 4 janar 2016, faqja 3; OSBE, *Parandalimi i Terrorizmit dhe Kundërvënja ndaj Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Radikalizimit që Çojnë në Terrorizëm*, op. cit., shënimi 22, f. 37-38.

38 Për të parë se si përvoja ose perceptimi i abuzimit dhe shkeljeve nga autoritetet qeveritare janë faktorë përcaktues që kontribuojnë në nivelin e cënueshmërisë ndaj ekstremizmit të dhunshëm, ose të rezistencës ndaj tij, shih: Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Anti-Terrorizmin, “Ndikimi i politikave dhe praktikave të parandalimit dhe kundërvënies ndaj ekstremizmit të dhunshëm tek të drejtat e njeriut, op. cit., shënimi 25, paragrafi 19-20.

39 “Strategjia globale e OKB-së kundër terrorizmit”, op. cit., shënimi 4, Shtylla I; OSBE, “Deklarata e Ministrisë për Mbështetjen e Strategjisë Globale të Kombeve të Bashkuara kundër Terrorizmit”, op. cit., shënimi 4, paragrafi 4.

me terrorizmin, ato merren parasysh edhe në debatin e politikave që ndjekin vende të ndryshme ndaj EDHRÇT.⁴⁰

- **“Faktorët tërheqës”** u referohen dinamikave ndërpersonale dhe sociale, duke përfshirë edhe dinamikën e rekrutimit dhe ndikimet, që tërheqin individin drejt procesit të radikalizimit deri në terrorizëm ose dhunë. Dinamika e grupit, si offline ashtu edhe online, argumentet që përdorin radikalizuesit dhe narrativat që e legjitimojnë terrorizmin luajnë rol kyç në shndërrimin e mendimeve dhe ankesave në dhunë, dhe, në orientimin e individit drejt EDHRÇT-së.⁴¹

Burrat mund të përbëjnë shumicën e autorëve të akteve të dhunshme ekstremiste, por ka edhe gra si pjesë e grupeve të dhunshme ekstremiste, në cilësi dhe funksione të ndryshme mbështetëse apo deri në planifikimin, përgatitjen e kryerjen e sulmeve terroriste.⁴² Ka gjithashtu gra që rekrutojnë gra. vajza, burra e djem të tjerë. Disa nga faktorët që çojnë drejt EDHRÇT-së mund të jenë të njëjtë për burrat dhe gratë pavarësisht mënyrave të ndryshme të përjetimit të këtyre faktorëve. Disa nga faktorët specifikë që i çojnë gratë drejt radikalizimit deri në terrorizëm apo në dhunë mund të përfshijnë “pabarazinë dhe diskriminimin me bazë gjinore, dhunën ndaj grave, mungesën e mundësive arsimore dhe ekonomike, si dhe mungesën e mundësive që gratë të ushtrojnë të drejtat e tyre civile dhe politike dhe të angazhohen në procesin politik me mjete ligjore dhe jo të dhunshme”.⁴³

Shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së kanë shprehur shqetësim të veçantë për radikalizimin e dhunshëm që çon në terrorizmin e “të rinjve dhe fëmijëve”⁴⁴ siç dëshmohet p.sh., nga numri i madh i djemve dhe vajzave që janë larguar nga vendi i tyre i origjinës drejt zonave

40 OKB, “Plani i Veprimit për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 7, paragrafi 24-31. Këtu përfshihen: mungesa e mundësive socio-ekonomike; marxhinalizimi dhe diskriminimi; qeverisja e dobët, shkeljet e të drejtave të njeriut dhe sundimit të ligjit; konfliktet e zgjatura dhe të pazgjidhura; si dhe radikalizimi në burgje.

41 OSBE, *Parandalimi i terrorizmit dhe kundërvënja ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit që çojnë në terrorizëm*, *op. cit.*, shënimi 22, f. 35-38; OKB, “Plani i Veprimit për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm”, *po aty.*, paragrafi 32; OSBE, *Kuptimi i rolit të gjinisë në parandalimin dhe luftën kundër ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit që çon në terrorizëm Praktika të mira për zbatimin e ligjit*, (Vjenë: OSBE, 2020), f. 30.

42 *Të kuptuarit e rolit të gjinisë në parandalimin dhe luftën kundër ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit që çon në terrorizëm Praktika të mira për zbatimin e ligjit*, *op. cit.*, shënimi 41, faqe 44; Forumi Global kundër Terrorizmit (GCTF), *Praktikat e mira në lidhje me gratë dhe lufta kundër ekstremizmit të dhunshëm, praktika e mirë nr. 2*, faqe 3.

43 ODIHR, “Gratë dhe radikalizimi që çon në terrorizëm ose dhunë: Raporti përfundimtar”, shkurt 2013, paragrafi 5.

44 Deklarata e Këshillit Ministror të OSBE-së, “Parandalimi dhe lufta kundër ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit që çon në terrorizëm”, *op. cit.*, shënimi 8. Në të gjithë këtë dokument do t’u referohemi vetëm të miturve, pasi ky është termi i përdorur në të drejtën ndërkombëtare, megjithëse ka dobësi specifike dhe nevojë për mbrojtje të të rinjve, për shembull në fillim të të njëzetave. Nuk ka një përkufizim të qartë për të rinjtë në moshë madhore, por, në përputhje me Komentin e Përgjithshëm 24 të Komiteti për të Drejtat e Fëmijës, shtetet duhet të ndjekin praktikën e mirë në përcaktimin e një moshe minimale të përgjegjësisë penale dhe në zbatimin e rregullave dhe rregulloreve të drejtësisë për të rinjtë mbi moshën 18 vjeç, Komiteti i OKB-së për të Drejtat e Fëmijës, “Komenti i Përgjithshëm Nr. 24 (2019) mbi të Drejtat e të Miturve në Sistemin e Drejtësisë për të Miturit”, *op. cit.*, shënimi 14.

të konfliktit, duke u njohur si “luftëtarë terroristë të huaj”.⁴⁵ Motivet që i shtyjnë fëmijët drejt radikalizmit deri në terrorizëm ose dhunë duket se janë po aq të ndryshme sa ato për të rriturit.⁴⁶ Fëmijët mund të jenë më të prekshëm ndaj EDHRÇT-së, për shkak të nivelit më të ulët të pjekurisë dhe sfidave në kërkim të identitetit dhe qëllimit për jetën.⁴⁷ Grupet e dhunshme ekstremiste shfrytëzojnë ankesat dhe pakënaqësitë reale ose të perceptuara për të ofruar një ndjesi vlerësimi, identiteti dhe përkatësie tek fëmijët. Çdo ligjërim që përdor antipodet “ne” kundrejt “të tjerëve” rezonon veçanërisht mirë me fëmijët. Disa prej tyre mund të bëhen pjesë e grupeve të dhunshme ekstremiste, pasi ato u ofrojnë mbështetjen materiale dhe socio-psikologjike që u nevojitet. Rol të rëndësishëm luan edhe interneti përmes platformave që ndihmojnë rekrutimin e fëmijëve drejt radikalizmit që çon terrorizmit ose dhunës,⁴⁸

Në nivelin e OKB-së dhe OSBE-së, shtetet kanë theksuar nevojën për të promovuar të drejtat e njeriut dhe sundimin e ligjit në të gjitha masat kundër terrorizmit, duke adresuar njëkohësisht kushtet e favorshme për terrorizmin dhe EDHRÇT, me qëllim parandalimin tyre.⁴⁹ Megjithatë, prej kohësh përpjekjet janë fokusuar në masat e zbatimit të ligjit për të trajtuar terrorizmin dhe EDHRÇT-në, pa iu drejtuar udhëheqësve të tyre. Komuniteti ndërkombëtar po thekson gjithnjë e më shumë nevojën për të adoptuar qasje gjithëpërfshirëse drejt “parandalimit” të ekstremizmit të dhunshëm.⁵⁰ Kjo përfshin edhe përpjekjet që burgimi të mos jetë favorizues ndaj EDHRÇT-së.

45 Për një diskutim mbi polemikat rreth termit «luftëtar terrorist i huaj» shih: ODIHR, Udhëzime për adresimin e kërcënimeve dhe sfidave të “luftëtarëve të huaj terroristë” brenda një kuadri të të drejtave të njeriut, *op. cit.*, shënimi 23, f. 22 <https://www.osce.org/odihr/393503?doenload=true>. Meqenëse ky term është problematik për gjerësinë dhe paqartësinë e tij dhe për implikimet që sjell ai për të drejtat, disa studime u referohen “luftëtarëve të huaj”. Megjithatë, termi “luftëtarë të huaj terroristë” përdoret më së shpeshti në diskutimet ndërkombëtare rreth këtij fenomeni dhe, për rrjedhojë, përdoret edhe në këtë dokument.

46 UNDP, *Udhëtim drejt ekstremizmit në Afrikë*, (Nju Jork: UNDP, 2017) fq. 4-6.

47 Qendra Globale për Sigurinë Bashkëpunuese dhe Qendra Ndërkombëtare për Anti-Terrorizëm (ICCT), “Rehabilitimi i të dënuarve të dhunshëm ekstremistë të mitur në burgje: avancimi i aksesit në drejtësi për të miturit”, dhjetor 2016, f. 2.

48 ODIHR, “Angazhimi i të rinjve për të luftuar ekstremizmin e dhunshëm dhe radikalizimin që çon në terrorizëm: Raport mbi gjetjet dhe rekomandimet”, korrik 2013, f. 4. Shih gjithashtu: OSBE, *Parandalimi i Terrorizmit dhe Kundërvënien ndaj Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Radikalizimit që Çojnë në Terrorizëm*, *op. cit.*, shënimi 22, faqe 37.

49 “Strategjia globale e OKB-së kundër terrorizmit”, *op. cit.*, shënimi 4, Shtyllat I dhe IV; OSBE, “Deklarata e Ministrisë për Mbështetjen e Strategjisë Globale të Kombeve të Bashkuara kundër Terrorizmit”, *op. cit.*, shënimi 4.

50 “Trajtimi i “faktorëve tërheqës” është trajtuar gjerësisht në fushën e luftës ndaj ekstremizmit të dhunshëm. Ndërhyrjet që lidhen me parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm përkufizohen më së miri si ato ndërhyrje që synojnë të trajtojnë nxitësit strukturorë të ekstremizmit të dhunshëm, ose “faktorët shtytës”. Aty ku parandalimi dhe lufta kundër ekstremizmit të dhunshëm përfshin sigurinë dhe zhvillimin, ekziston nevoja për të siguruar një qasje të balancuar që nuk e privilegjon të parën ndaj të dytës”, Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Anti-Terrorizmin, “Ndikimi i politikave dhe praktikave që synojnë parandalimin dhe kundërvënien ndaj ekstremizmit të dhunshëm tek të drejtat e njeriut, *op. cit.*, shënimi 25, paragrafi 10.

1.2 Kuptimi i EDHRÇT brenda burgjeve

Burgjet shpesh konsiderohen si inkubatorë të EDHRÇT-së; praktika njih raste të personave të radikalizuar gjatë periudhës së qëndrimit në burg. Burgjet shpesh portretizohen si “streha të sigurta», ku grupet terroriste mund të lidhen me njëri-tjetrin, të rekrutojnë ndjekës të rinj, të shkëmbejnë taktika apo edhe të komplotojnë sulme vdekjeprurëse jashtë burgjeve.⁵¹ Mundësia e lindjes apo zhvillimit të EDHRÇT-së në burgje mbetet sfiduese dhe duhet marrë me seriozitet. Debati publik merret më shumë me potencialin e perceptuar sesa mbi radikalizmin aktual që çon në terrorizëm në burgje.⁵²

Mungojnë të dhënat empirike dhe cilësore për të kuptuar plotësisht ndikimin e burgut tek radikalizmi i një individ. Studimet e fundit në kontekstin evropian tregojnë se të burgosurit (e dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm në shumicën e rasteve përbëjnë vetëm një përqindje shumë të vogël të popullsisë së përgjithshme të burgjeve.⁵³ Disa autoritete të burgjeve i kanë vënë në dyshim pretendimet se burgjet janë “inkubatorë” të EDHRÇT-së, duke theksuar se rrënjët e radikalizmit që çon në terrorizëm ose dhunë tek i burgosuri mund të gjenden edhe në kontekstin dhe përvojat përpara se të hyjnë në mjediset e burgut.⁵⁴

Gjithashtu, rëndësia e parandalimit dhe luftës ndaj radikalizmit terrorist në burgje theksohet shpesh në lidhje me “luftëtarët e huaj terroristë” dhe me potencialin e tyre për të radikalizuar të burgosur të tjerë.⁵⁵ Prandaj, debati mbi politikën shpesh fokusohet në ekstremizmin e dhunshëm me motive fetare, krahasuar me forma të tjera të motivuara ideologjikisht, dhe ky debat mund të ketë një efekt diskriminues në trajtimin e individëve, pjesë e grupeve të caktuara fetare. Po kështu, është e rëndësishme të kihet parasysh se, për shkak të sjelljes së një të burgosuri, ata mund të perceptohen sikur kanë marrë rrugën e EDHRÇT-së kur, në fakt, thjesht po veprojnë në një mënyrë të caktuar si rezultat i ankesave - ose abuzimeve të të drejtave të njeriut - të përjetuara në burg dhe që nuk kanë lidhje me asnjë ideologji.

Edhe pse theksi vihet tek mënyra si mund të ndodhë EDHRÇT në burgje, pasojat dhe

51 EUROPOL, “Raporti i situatës dhe trendit të terrorizmit në Bashkimin Evropian”, *op. cit.*, shënimi 33, f. 13; Rajan Basra dhe Peter Neumann, *Burgjet dhe terrorizmi: Menaxhimi i autorëve ekstremistë në 10 vende evropiane*, (Londër: Qendra Ndërkombëtare për Studimin e Radikalizimit [ICSR], 2020), f. 15; ICCT, “Takimi dhe Konferenca e ekspertëve të tryezës së rrumbullakët për rehabilitimin dhe riintegrimin e autorëve të dhunshëm ekstremistë: parimet thelbësore dhe praktikën e mira (konteksti)”, Shkurt 2012, faqe 1.

52 Për të lexuar më shumë në lidhje me frikën (e pabazuar) nga shtrirja e radikalizimit të dhunshëm në burgje dhe recidivizmit, shih: Andreë Silke, “Mjediset lehtësuese fizike – burgjet dhe medreset: mekanizmat dhe mjetet e radikalizimit të dhunshëm”, tek Anthony Richards et al. eds., *Terrori Xhihadist: Kërcënime të reja, reagime të reja* (Londër: IB Tauris, 2019); Thomas Renard, “Eksplorimi i hendekut mes frikës nga recidivizmi terrorist dhe provave”, tek CTC Sentinel, prill 2020, vëll. 13, numri 4.

53 “Është 0,4 për qind në Spanjë, 0,8 për qind në Mbretërinë e Bashkuar dhe Itali, 1,3 për qind në Danimarkë dhe Suedi dhe 2,3 për qind në Belgjikë dhe Francë. Shkurtimisht, radikalizimi është një fenomen marxhinal, si në burgje, ashtu edhe në shoqëritë tona”, Fjalimi i Thomas Renard, Studiues i njohur në takimin e Institutit Egmont Arria të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara mbi “Sfidat e radikalizimit në burgje”, Kombet e Bashkuara, Nju Jork, 12 nëntor 2019.

54 Shih për shembull, në Francë, “*La prise en charge de la radicalization islamiste en milieu carcéral*” (vetëm në frëngjisht), Contrôleur général des Lieux de Privation de Liberté (CGLPL), 11 qershor 2015, faqe 9.

55 Këshilli i Sigurimit i Kombeve të Bashkuara, *Rezoluta 2017/2396*, S/RES/2396 (2017), preambula dhe paragrafi 40, 41.

kërcënimet që radikalizmi që çon drejt terrorizmit ose dhunës ndaj sigurisë në burg kërkojnë marrjen e masave të duhura parandaluese në mënyrë të përshtatshme dhe proporcionale.⁵⁶ EDHRÇT në burgje mund të marrë forma të ndryshme dhe të ketë pasoja të shumta, duke përfshirë prodhimin dhe shpërndarjen e propagandës dhe të literaturës së dhunshme ekstremiste, kanalizimin dhe marrjen e një informacioni të tillë nga bota e jashtme, aktivitete përçarëse dhe rezistencë aktive, frikësimin e stafit dhe autoriteteve të burgut dhe nxitjen e përplasjeve të dhunshme me stafin (dhe me grupe të tjera të burgosurish).⁵⁷ Nga ana tjetër, disa të burgosur që janë të radikalizuar mund të respektojnë rregullat dhe regjimet e burgjeve, duke mos rënë në sy.⁵⁸

Faktorët favorizues të EDHRÇT-së në burgje

Sikundër shpjeguar më lart, nuk ka një rrugë të drejtpërdrejtë që favorizon EDHRÇT-në në burgje; radikalizmi nuk është proces linear që mund të zhvillohet gjatë një periudhe të shkurtër apo të gjatë kohe. Po kështu, nuk ka një profil të vetëm apo tipar përcaktues të të burgosurve më “të prekshëm” ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe që mund të radikalizohen deri në terrorizëm. Faktorët e përshkruar më poshtë mund ta bëjnë individin më të pambrojtur ndaj këtij fenomeni, por kjo nuk do të thotë se ata të burgosur, në rrethana të tilla, shkojnë pashmangshmërisht në radikalizëm, të aftë të kryejnë akte të dhunshme apo terroriste.

Korrupsioni shkatërron sigurinë e objekteve, të të burgosurve dhe të personelit dhe mund të rezultojë në mohimin e nevojave bazë, si sendet higjienike, ushqimi, uji, kujdesi shëndetësor dhe takimet me përfaqësuesit ligjorë ose me familjarët. Korrupsioni në vendet e privimit të lirisë jo vetëm që mund të krijojë kushte të favorshme për EDHRÇT-në, por mund të shtojë rrezikshmërinë ndaj torturës ose keqtrajtimit tjetër.⁵⁹ Për më tepër, korrupsioni mund të lejojë përhapjen e EDHRÇT-së pasi mundëson rekrutuesit ose drejtuesit e tyre të përhapin mesazhe dhe të rekrutojnë mbështetës ndërkohë që stafi i korruptuar “mbyll sytë” ndaj situatës. Në disa raste, personeli i burgut mund të jetë bashkëpunëtor për shënjestrimin e të burgosurve për rekrutim.⁶⁰

Mungesa e sigurisë në burgje: Mjediset e pasigurta të burgjeve përbëjnë një bazë të favorshme për përhapjen e EDHRÇT-së. Ato ofrojnë më shumë kohë, hapësirë dhe mundësi ndaj të burgosurve (që dyshohen se janë) ekstremistë të dhunshëm për të vepruar lirisht dhe/ose pa u diktuar, në përhapjen e mesazheve dhe identifikimin e anëtarëve të

56 Këshilli i Evropës, “Udhëzime për burgjet dhe shërbimet e provës në lidhje me radikalizimin dhe ekstremizmin e dhunshëm”, 2 mars 2016, II. Fusha e veprimit.

57 UNODC, Manual mbi menaxhimin e të burgosurve të dhunshëm ekstremistë dhe mbi parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 107.

58 Kjo është vërejtur, për shembull, në burgjet franceze, shih “*La prize en charge de la radicalization islamiste en milieu carcéral*” CGLPL, *op. cit.*, shënimi 54, f. 7-8.

59 Për një analizë të detajuar të lidhjeve ndërmjet torturës, keqtrajtimit dhe korrupsionit, shih: Raporti i Raportuesit të Posaçëm, Tortura dhe trajtime ose ndëshkime të tjera mizore, çnjerëzore ose poshtëruese, A/HRC/40/59, 16 janar 2019.

60 Instituti Ndërkombëtar për Drejtësinë dhe Sundimin e Ligjit (IJ), “Rekomandime për menaxhimin e burgjeve për të luftuar dhe për të adresuar radikalizimin në burgje”, Rekomandimi 11; ICSR, “Burgjet dhe Terrorizmi – Radikalizimi dhe çradikalizimi në 15 vende”, 2010, f. 30.

rinj.⁶¹ Disa të burgosur mund të kenë nevojë për mbrojtjen e të burgosurve (të dyshuar) ekstremistë të dhunshëm për t'u garantuar siguri dhe për të përmbushur nevojat bazë që nuk ofrohen nga institucioni. Radikalizmi drejt terrorizmit ose dhunës, në këto raste, "mund të pasqyrojë sfidën për mbijetesë në burg dhe jo angazhimin ideologjik".⁶²

Trajtimi mizor, çnjerëzor ose degradues dhe kushtet e këqija të burgjeve: Kushtet materiale në burgje, si e drejtë bazë për çdo të burgosur, duhet të garantohen njëjloj për të burgosurit (të dyshuar) ekstremistë të dhunshëm si për çdo të burgosur tjetër.⁶³ Dihet botërisht se tortura ose format e tjera të keqtrajtimit, duke përfshirë izolimin e tejzgjatur, kushtet e këqija të burgjeve, mbipopullimin, mosplotësimin e nevojave bazë, mungesën e aksesit në kujdes shëndetësor, masat e shtuara të sigurisë ose praktikat diskriminuese janë faktorë që, ndër të tjera, mund të kontribuojnë në EDHRÇT.⁶⁴ Trajtimi dhe kushtet e tilla shtojnë ankesat, zhgënjimet, zemërimet dhe pakënaqësitë ndërmjet të burgosurve, të cilat mund të shfrytëzohen nga narrativat e dhunshme ekstremiste dhe shtojnë hapësirat e rekrutimit.⁶⁵ Në mungesë të mekanizmave efektivë ankimes ose monitorimit të pavarur, kushtet materiale apo metodat ndëshkuese mund të mos adresohen apo zgjidhen, e për pasojë autorët e veprave penale të torturës ose keqtrajtimit të tjera nuk vihen përpara përgjegjësisë penale.⁶⁶

Mbiipopullimi mund të shkaktojë zemërim dhe zhgënjim tek të burgosurit, të cilëve mund t'i kufizohet aksesit në aktivitetet profesionale, arsimore, punësim ose programe rehabilitimi. Gjithashtu, ky faktor pengon mbikëqyrjen e të burgosurve për shkak të raportit të pabarabartë personel -të burgosur dhe, si rezultat, mund të ndikojë negativisht në sigurinë e tyre. Mungesa e sigurisë fizike brenda regjimit të brendshëm të burgut, kombinuar me mbikëqyrjen e pamjaftueshme, krijojnë një kombinim të rrezikshëm që mund të ndikojë në vendimin e një individi për t'u bërë pjesë e grupeve ekstremiste të dhunshme.⁶⁷ Dënimet alternative⁶⁸ janë masa efektive për uljen e mbipopullimit dhe parandalimin e rekrutimit.

61 IIJ, "Rekomandime për menaxhimin e burgjeve për të luftuar dhe adresuar radikalizimin në burgje", *po aty.*, Rekomandimi 2; ICSR, "Burgjet dhe Terrorizmi – Radikalizimi dhe Çradikalizimi në 15 vende", *po aty.* 1, f. 29-30.

62 UNODC, Manual mbi menaxhimin e të burgosurve të dhunshëm ekstremistë dhe për parandalimin e radikalizimit drejt dhunës në burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 112.

63 Rregulli 42 i Nelson Mandelës i OKB-së: "Kushtet e përgjithshme të jetesës të trajtuara në këto rregulla, duke përfshirë edhe ato që lidhen me ndriçimin, ajrosjen, temperaturën, kanalizimet, ushqimin, ujin e pijshëm, aksesin në ajrim dhe në ushtrime fizike, higjienën personale, kujdesin shëndetësor dhe hapësirën e përshtatshme personale duhet të zbatohen për të gjithë të burgosurit pa përjashtim", Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13.

64 Reforma Penale Ndërkombëtare (PRI), "Parandalimi i radikalizimit në burgje: Zhvillimi i një qasjeje të koordinuar dhe efektive", 2016, faqe 3.

65 Këshilli i Evropës, "Udhëzues i Këshillit të Evropës", *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 19.

66 Shih seksionin 2.2 mbi ankesat dhe mekanizmat e ankesave: Një sistem funksional ankimes siguron që autorët e torturës dhe të keqtrajtimit të tjera të identifikohen dhe të mbajnë përgjegjësi. Ai gjithashtu mund të parandalojë përsëritjen e çështjeve të tilla dhe të mbrojtë personelin e burgut nga akuzat e gabuara. Shih ODIHR & PRI, Dokument udhëzues mbi rregullat e Nelson Mandelës, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 135.

67 IIJ, "Rekomandime për menaxhimin e burgjeve për të luftuar dhe për të adresuar radikalizimin në burgje", *op. cit.*, shënimi 60, Rekomandimi 2.

68 Shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së janë zotuar t'i kushtojnë vëmendje të veçantë çështjes së dënimeve alternative ndaj dënimit me burg, Konferenca e OSBE-së mbi Dimensionin Njerëzor të KSBE-së, Dokumenti i Moskës, Moskë, 3 tetor 1991, paragrafi 23.2.ii.

Në raste të tilla, burgjet mund t'i dedikojnë më shumë burime njerëzore dhe materiale menaxhimit të të burgosurve me rrezikshmëri të lartë.⁶⁹

Po kështu, përdorimi joproporcional, diskriminues ose arbitrar i kufizimeve, masave dhe sanksioneve disiplinore, forcës, instrumenteve të kufizimit ose kontroleve të qelive të të burgosurve (që, në vetvete, mund të konsiderohen si torturë ose keqtrajtime të tjera),⁷⁰ mund të kontribuojë ose të përforcojë proceset e radikalizimit të dhunshëm.⁷¹ Trajtimi i padrejtë ose i pandjeshëm – real ose i perceptuar – i të burgosurve mund të bëjë që narrativat ekstremiste të dhunshme të zënë rrënjë, pasi kjo përforcon mendimin “ne” kundrejt “atyre” ose nxit diskursin e viktimizimit. Një trajtim i tillë mund të jetë si një lloj jehone ndaj zhgënjimeve dhe diskriminimit që të burgosurit mund të kenë përjetuar jashtë burgut dhe mund të merret si një tjetër manifestim poshtërimi ndaj grupit të tyre, bazuar në etni dhe në fe,⁷² arsye politike apo arsye të tjera. Një gjë e tillë mund të shfrytëzohet nga grupe të dhunshme ekstremiste, që operojnë jashtë burgjeve për qëllime propagande dhe rekrutimi.⁷³

Jashtë burgut, shumë faktorë mund të jenë favorizues (ose edhe nxitës të) EDHRÇT-së, duke përfshirë ideologjitë ose narrativat që sanksionojnë përdorimin e dhunës, si dhe tërheqjen e manifestuar nga disa liderë karizmatikë.⁷⁴ Këta faktorë mund të jenë edhe më tërheqës për ata që tashmë kanë të bëjnë me vështirësitë dhe barrën e jetës në burg. Megjithatë, edhe një herë, është thelbësore që lidhja e perceptuar e një individi me një ideologji, pikëpamje politike, fe apo besim të caktuar të mos keqkuptohet në vetvete si një shenjë e qenësishme e radikalizimit ndaj terrorizmit ose dhunës që justifikon kufizimet e të drejtave të të burgosurve. Masat disproporcionale, si kufizimet e panevojshme të aksesit ose posedimit të literaturës dhe materialeve informative me natyrë politike, ose heqja e sendeve fetare dhe mohimi i të drejtave të të burgosurve për të respektuar fenë e tyre, ka të ngjarë të stigmatizojnë dhe të tjetërsojnë individët, madje mund edhe ta nxisë EDHRÇT, në vend që ta parandalojë atë.

Nga ana tjetër, menaxhimi i mirë i burgjeve ndihmon në shmangien e situatave të favorshme për EDHRÇT⁷⁵ dhe lehtëson ndërtimin e besimit dhe respektit ndërmjet personave në paraburgim dhe personelit të burgjeve.⁷⁶ Kjo ka gjithashtu të ngjarë të kontribuojë në devijimin e një individi nga rruga e EDHRÇT, nëse ekzistojnë programe të përshtatshme dhe cilësore rehabilitimi dhe riintegrimi.⁷⁷

69 IIJ, “Rekomandime për menaxhimin e burgjeve për të luftuar dhe për të adresuar radikalizimin në burgje”, *op. cit.*, shënimi 60, Rekomandimi 2.

70 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 14, Rregullat 36-46, 47-49 dhe 50-53.

71 Këshilli i Evropës, “Udhëzime për burgjet dhe shërbimet e provës në lidhje me radikalizimin dhe ekstremizmin e dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 56, Udhëzuesi 9.

72 *Po aty*.

73 ICSR, “Burgjet dhe Terrorizmi – Radikalizimi dhe Çradikalizimi në 15 vende”, *op. cit.*, shënimi 6, faqe 22.

74 UNODC, Manual mbi menaxhimin e të burgosurve të dhunshëm ekstremistë dhe mbi parandalimin e radikalizimit drejt dhunës në burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 110-113.

75 “Raport i Qeverisë së Holandës për vizitën në Holandë të kryer nga Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimit ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Degradues (KPT) nga 2 deri më 13 maj 2016”, CPT/Inf (2017) 1, paragrafi 50.

76 IIJ, “Rekomandime për menaxhimin e burgjeve për të luftuar dhe për të adresuar radikalizimin në burgje”, *op. cit.*, shënimi 60, Rekomandimi 10.

77 Shih seksionin 2.3.

Kategoritë specifike të të dënuarve në burgje

Disa kategori të burgosurish përballen me vështirësi specifike në burgje, të cilat mund të kontribuojnë në rritjen e përfshirjes drejt radikalizmit që çon në dhunë ose terrorizëm.

Gratë: Drejtuesit e përpjekjeve radikalizuese, siç u përmend më lart, në mungesë të kushteve materiale në burgje, të konsiderojnë specifikat gjinore të të burgosurve, të ndërveprojnë në mënyra të ndryshme me këta të fundit. Kështu, ka juridiksione ku gratë vazhdojnë të mbahen në burgje të projektuara fillimisht për burra, duke mos përmbushur asnjë nevojë specifike dhe unike për to. Gratë në burg shpesh ekspozohen ndaj dhunës me bazë gjinore, e cila mund të jetë në formën e torturës ose keqtrajtimit.⁷⁸ Duke qenë se shërbimet shëndetësore të burgjeve zakonisht janë të përshtatura për të burgosurit meshkuj dhe i njëjti model gjendet në çdo burg, grave shpesh u mungon aksesimi në kujdes të gjithanshëm shëndetësor. Mungesa e aksesit në produkte higjienike dhe ekspozimi ndaj kontrolleve intime trupore shpesh kompromenton më tej dinjitetin e grave të burgosura, si p.sh., në rastin e ekzaminimeve mjekësore që kryhen ose që mbikëqyren nga personeli i gjinisë tjetër, në kundërshtim me Rregullat e Bangkokut.⁷⁹ Një trajtim i tillë mund të shkaktojë zhgënjim ose zemërim, duke prodhuar faktorë të favorshëm për radikalizmin që çon në terrorizëm ose dhunë.

Për gratë që dyshohen ose që janë dënuar për vepra të lidhura me terrorizmin, duhet të vlerësohet përjetimi i mëparshëm i dhunës me bazë gjinore si dhe mënyra se si dhuna mund të "... kontribuojë në abuzim me drogat ose alkoolin, depresion, çrregullimet e stresit post-traumatik dhe aktivitet kriminal."⁸⁰ Një përqindje e lartë e grave të burgosura janë viktimat të abuzimeve të mëparshme. Ato mund të jenë detyruar të kryejnë veprimtari kriminale; në të vërtetë, pjesëmarrja e shumë grave dhe vajzave në ekstremizmin e dhunshëm, si ajo e burrave dhe e djemve, është e detyruar ose e manipuluar.⁸¹ Pavarësisht nga vepra e dyshuar ose e kryer, të gjitha gratë dhe vajzat në burg, viktimat të dhunës seksuale dhe/ose të dhunës me bazë gjinore duhet të marrin mbështetje, përfshi dhe ndihmën psikologjike. Çdo dështim në mbështetjen e tyre mund ta përforcojë edhe më tej traumën e pësuar ose mund të jetë një faktor që kontribuon në EDHRÇT ose, së paku, pengon përpjekjet rehabilituese.⁸²

Fëmijët mund të jenë veçanërisht të prekshëm ndaj EDHRÇT-së në burgje. Radikalizmi që çon në terrorizëm ose në dhunë tek fëmijët në burgje është një çështje e vazhdueshme diskutimi dhe kërkon shumë studime. Frika që lidhet me burgosjen dhe pasiguria ndaj

78 Për një pasqyrë se si e përjetojnë gratë dhunën seksuale dhe dhunën me bazë gjinore para, gjatë dhe pas privimit të lirisë, shih: ODIHR, *Parandalimi dhe Adresimi i Dhunës Seksuale dhe me Bazë Gjinore në Vendet e Privimit të Lirisë*, (Varshavë: ODIHR, 2020), f. 43- 47.

79 Në lidhje me ndërhyrjet, duke përfshirë edhe kontrollet e imtësishme trupore dhe kontrollet e kaviteve, shih gjithashtu: Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 14, rregulli 52; Rezoluta 65/229 e Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së, "Rregullat e Kombeve të Bashkuara për trajtimin e grave të burgosura dhe masat alternative për autorët gra të veprave penale (Rregullat e Bangkokut)", miratuar më 21 dhjetor 2010, në lidhje me kontrollet, shih rregullat 19-21; higjiena personale, Rregulli 5 dhe mbi aspektet e kujdesit shëndetësor, Rregullat 6-18.

80 EU RAN, "Qasjet ndaj luftës kundër radikalizimit dhe ballafaqimi me autorët e dhunshëm ekstremistë dhe terroristë në burgje dhe në shërbimet e provës", 2019, f. 5.

81 OSBE, Kuptimi i rolit të gjinisë në parandalimin dhe luftën ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit që çon në terrorizëm Praktika të mira për zbatimin e ligjit, *op. cit.*, shënimi 41, f. 43-44.

82 *Po aty*, faqe 29; PRI " Parandalimi i radikalizimit në burgje", *op. cit.*, shënimi 64, faqe 8.

përvojës së burgut, ndarja nga familja dhe nga mjedisi social, mund t'i shtyjë fëmijët të bëhen pjesë e grupeve të caktuara ose t'u shkojnë pas "të fortëve", në përpjekje për të gjetur siguri dhe garanci për veten.⁸³ Ndaj, marrëdhënie të tilla janë më shumë "tregues i një nevoje për siguri dhe mbrojtje sesa tregues i rrezikut të radikalizimit".⁸⁴ Përveç kësaj, mbajtja e fëmijëve në të njëjtin regjim me të rriturit rrit rrezikun e dhunës dhe abuzimit, si dhe të radikalizimit që çon në terrorizëm ose në dhunë. Është një standard i njohur që çdo fëmijë i privuar nga liria duhet të ndahet nga të rriturit, përveçse në rastet kur kjo gjë nuk gjykohet të jetë në interesin më të lartë të fëmijës,⁸⁵ si p.sh., ndarja nga prindi në moshë të vogël.⁸⁶ Praktika e vendosjes së fëmijëve të akuzuar për terrorizëm në burgje të sigurisë së lartë, bashkë me të rriturit, në këtë kontekst është një shqetësim real.⁸⁷

Disa fëmijë të dyshuar ose të dënuar për vepra të dhunshme të lidhura me ekstremizmin mund të mos jenë radikalizuar deri në nivel dhune, por mund të jenë detyruar që të bëhen pjesë e një grupi ekstremist të dhunshëm nën ushtrimin e një presioni të ashpër.⁸⁸ Është e vështirë të përcaktohet nëse një fëmijë është rekrutuar vullnetarisht apo ka kapacitetin për të dhënë pëlqimin e tij të informuar. Prandaj, fëmijët duhet të konsiderohen si viktima të rekrutimit dhe shfrytëzimit.⁸⁹ Këshilli i Sigurimit i OKB-së ka deklaruar qartë se «fëmijët që janë rekrutuar nga forcat e armatosura dhe nga grupet e armatosura në kundërshtim me të drejtën ndërkombëtare dhe që janë akuzuar për kryerje krimesh gjatë konflikteve të armatosura duhet të trajtohen kryesisht si viktima të shkeljeve të së drejtës ndërkombëtare». ⁹⁰ Aty ku ka përfshirje të fëmijëve, këta të fundit kryesisht kanë rolin e mbështetjes funksionale të grupeve terroriste (transferim fondesh apo roli i korrierëve, etj.) dhe jo pjesëmarrjes së drejtpërdrejtë në akte të dhunshme.⁹¹ Ata mund të jenë njëkohësisht "viktimizues dhe viktima".⁹² Aftësia e sistemit të burgjeve për t'i mbështetur këta fëmijë dhe për t'u siguruar që ata të mos përballen me një lloj riviktimizimi për shkak të veprave penale për të cilat ata akuzohen ose dënohen, është thelbësore për mbrojtjen

83 PRI, "Parandalimi i radikalizimit në burgje", *po aty*, faqe 8.

84 PRI, "Të miturit dhe ekstremizmi i dhunshëm: Standardet Ndërkombëtare dhe Reagimet nga Sistemet e Drejtësisë Penale", faqe 11.

85 Për parimin e ndarjes së fëmijëve dhe të rriturve në ambientet e vuajtjes së dënimit, shih KDF të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 14, neni 37c. Shih gjithashtu: Kombet e Bashkuara, "Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike" (ICCPR), 16 dhjetor 1966, Neni 10(2)(b)

86 Rezoluta 45/113 e Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së, "Rregullat e Kombeve të Bashkuara për mbrojtjen e të miturve të privuar nga liria (rregullat e Havanës)", 14 dhjetor 1990, Rregulli 29.

87 Kjo, natyrisht, është përtej shqetësimit se fëmijët i nënshtrohen ligjit penal dhe gjykatave penale për të rriturit. Komiteti i OKB-së për të Drejtat e Fëmijës, "Vëzhgimet Përfundimtare mbi Raportin e Tretë dhe të Gjashtë Periodik të Kombinuar të Maltës", 31 maj 2019, CRC/C/MLT/CO/3-6, paragrafi 44.

88 Për një diskutim rreth sfidave të të drejtave të njeriut që kanë të bëjnë me fëmijët që rekrutohen dhe që përdoren nga grupet e armatosura si viktima të shkeljeve të së drejtës ndërkombëtare, shih: ODIHR, *Udhëzimet për adresimin e kërcënimeve dhe sfidave të "Luftëtarëve të Huaj Terroristë" brenda Kornizës së të Drejtave të Njeriut*, *op. cit.*, shënimi 23, f. 68-72.

89 UNODC, *Manual mbi Fëmijët e Rekrutuar dhe të Shfrytëzuar nga Grupet e Dhunshme Terroriste dhe Ekstremiste: Roli i Sistemit të Drejtësisë*, (Vjenë: ONODC, 2017), f. 27 dhe f. 40-46.

90 Komiteti i OKB-së për të Drejtat e të Miturve, "Komenti i Përgjithshëm Nr. 24", *op. cit.*, shënimi 14, paragrafi 100; Këshilli i Sigurimit i OKB-së, Rezoluta 2427 (2018), S/RES/2427 (2018), 9 korrik 2018, paragrafi 20.

91 Qendra Globale për Sigurinë Bashkëpunuese dhe ICCT, "Rehabilitimi i të dënuarve të dhunshëm ekstremistë të mitur në paraburgim", *op. cit.*, shënimi 47, faqe 2. Shih gjithashtu "Të miturit dhe ekstremizmi i dhunshëm", *op. cit.*, shënimi 84, faqe 7.

92 *Po aty.*, faqe 2.

e tyre nga rreziqet e radikalizimit që çon në terrorizëm ose në dhunë. Së fundi, disa fëmijë mund të jetojnë në burg me prindin e dënuar për terrorizëm dhe për vepra të dhunshme të lidhura me ekstremizmin; e, për pasojë, ata mund të jenë të rrezikuar nga EDHRÇT.⁹³ Megjithatë, në disa situata, ndarja e fëmijës mund të konsiderohet në kundërshtim me interesin më të lartë për ta, kështu që vendimi për ta lënë fëmijën me prindin apo për ta shkëputur prej tij duhet të shqyrtohet me kujdes nga autoritetet përkatëse, në vlerësim të sigurisë fizike të fëmijës.⁹⁴

Luftëtarët e huaj terroristë: Zgjerimi i legjisllacionit duke përfshirë disa akte që lidhen me të ashtuquajturit «luftëtarë të huaj terroristë» si vepra penale, mund të shtojë “numrin e ekstremistëve të dhunshëm në burgje”.⁹⁵ Megjithatë, shkalla në të cilën prania në burgje e luftëtarëve të huaj terroristë apo të riatdhesuarve përfaqëson faktor shtytës ndaj EDHRÇT mbetet e paqartë, pjesërisht sepse nivelet e tyre të motivimit dhe të kërcënimit mund të jenë të ndryshme.⁹⁶ Rreziqet aktuale që paraqesin ata duhet të vlerësohen duke përdorur instrumente rigoroze vlerësimi, të mirëadministruara nga profesionistë të trajnuar. Kategorizimi dhe trajtimi automatik i individëve si të burgosur ekstremistë të dhunshëm, me rrezikshmëri të lartë ka të ngjarë të rezultojë në kufizime të panevojshme dhe joproporcionale dhe të përforcojë stigmatizimin ndaj tyre. Disa luftëtarë të huaj terroristë që shprehin pendesë dhe gatishmëri për t’u shkëputur nga ekstremizmi, pas riatdhesimit, rekomandohet të mos mbahen me të tjerë të dënuar për vepra të lidhura me terrorizmin ose ekstremizmin e dhunshëm.⁹⁷

Të paraburgosurit janë grupi më i rrezikuar, menjëherë pas arrestit dhe gjatë mbajtjes në ambientet e paraburgimit. Në disa juridiksione, paraburgimi zgjat deri në disa vjet, e në disa shtete pjesëmarrëse të OSBE-së, kjo periudhë është tejzgjatur për rastet e veprave penale që lidhen me terrorizmin, përfshi edhe për fëmijët.⁹⁸ Paraburgimi karakterizohet në përgjithësi nga kushte materiale të vështira, me numër të kufizuar programesh dhe aktivitetesh krahasuar me institucionet e ekzekutimit të vendimeve penale (IEVP). Për më tepër, ka më shumë kufizime për kontaktet me jashtë. Ndonjëherë, paraburgimi administrohet nga punonjës pa trajnimin e duhur dhe pa përvojë dhe që, shpesh, emërohen përkohësisht në ato pozicione.⁹⁹ Të paraburgosurit përjetojnë stres të shtuar gjatë hetimit dhe procedimit penal, e për pasojë, edhe zhgënjim për shkak të tejzgjatjes apo trajtimit diskriminues ose të padrejtë.

93 PRI, “Të miturit dhe ekstremizmi i dhunshëm”, *po aty*, faqe 11.

94 Zyra e OKB-së kundër terrorizmit (UNCCT), “Të miturit e prekur nga fenomeni i luftëtarëve të huaj: Sigurimi i një qasjeje të bazuar në të drejtat e fëmijëve”, paragrafi 196, f. 90.

95 Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 42-43.

96 Për një diskutim të thelluar mbi kërcënimet dhe sfidat e LHT-ve shih: ODIHR, Udhëzues për adresimin e kërcënimeve dhe sfidave të “Luftëtarëve të Huaj Terroristë” brenda Kornizës së të Drejtave të Njeriut, *op. cit.*, shënimi 23.

97 Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 42.

98 Për shembull, Franca e ka “rritur periudhën maksimale të dënimit me burg për të miturit e moshës 16 vjeç e lart deri në tre vjet, në varësi të veprës penale [të lidhur me terrorizmin]”, shih Amnesty International, “Disproporcionale deri në rrezikshmëri: Rritja e Sigurisë Kombëtare në Evropë”, 17 janar 2017, f. 15.

99 IJ, “Rekomandime për menaxhimin e burgjeve për të luftuar dhe për të adresuar radikalizimin në burgje”, *op. cit.*, shënimi 60, Rekomandimi 1.

1.3 Sfidat praktike për monitoruesit e burgjeve

Duke pasur parasysh dimensionin e theksuar politik dhe emocional të terrorizmit dhe EDHRÇT-së, ndjeshmërinë dhe fshehtësinë e lidhur me këto akte si dhe specifikat e regjimeve të burgjeve në kontekstin EDHRÇT-së, identifikojmë disa sfida praktike për monitoruesit e burgjeve. Perceptimi i stafeve të burgjeve paraqitet pranues për shkeljet ndaj të dënuarve për vepra penale të lidhura me terrorizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm. Ky kontekst mund të shndërrohet në një mjedis të vështirë – madje edhe armiqësor – gjatë një vizite monitoruese. Për më tepër, monitorimi jashtëm në kushtet kur shqetësimet për sigurinë janë të larta mund të mos konsiderohet i mirëpritur. Ndaj, roli i monitorimit të jashtëm dhe i pavarur shndërrohet në kusht parandalues ndaj shkeljeve të drejtave të njeriut.

Organet monitoruese duhet të dedikojnë kapacitete dhe burime për adresimin e çështjeve që lidhen me EDHRÇT-në, pavarësisht mandatit specifik të tyre. Njëkohësisht, kuadri ligjor ekzistues ndikon tek aksesin në ambientet e burgimit dhe tek mbledhja e informacionit. Ndërkohë që MKPT-të bazohen në kompetencat e tyre të gjera, siç parashikohet në Protokollin Opsional kundër Torturës (OPCAT), monitorues të tjerë mund të përballen me sfida më të mëdha për aksesin në institucione. Megjithatë, kufizimet ligjore në lidhje me aksesin e monitoruesve të pavarur në burgje dhe në informacion mund të kapërcehen ose, së paku, të reduktohen.

Aksesi në burgje, aksesin tek të burgosurit dhe aksesin në dokumentacion

Aksesi i kufizuar në burgje dhe tek të burgosurit –për shkak të mandatit të kufizuar ose pamundësisë për të pasur informacion të saktë për çështje të lidhura me EDHRÇT-në – është sfidë për MKPT-të dhe monitoruesit e shoqërisë civile.¹⁰⁰

Aksesi në vendet e vuajtjes së dënimit mbetet problematik në disa shtete pjesëmarrëse të OSBE-së,¹⁰¹ dhe monitoruesit duhet të përgatiten për t'u përballur me kundërshtimin në përpjekje për të monitoruar burgjet ku mbahen të burgosurit (të dyshuarit) ekstremistë të dhunshëm. Për shkak të masave anti-terror, monitoruesve u kërkohen nivele më të larta kontrolli dhe informacioni.¹⁰²

Disa MKPT kanë theksuar vështirësi në informacionin e burgjeve që akomodojnë këtë kategori të dënuarish për shkak të përdorimit ad hoc të disa institucioneve për transferime

100 Shih për shembull: Zyra Rajonale e UNODC-së për Amerikën Qendrore dhe Karaibet në Panama (ROPAN), “Seria e Dokumenteve të Punës mbi Reformimin e Burgjeve 1: Shoqëria Civile dhe Burgjet: Sfidat e “Hekurave të Padukshëm”, shkurt 2014.

101 SPT-ja, për shembull, vendosi të pezullojë vizitën e saj të majit 2016 në Ukrainë pasi iu mohua aksesin në disa objekte nën juridiksionin e Shërbimit të Sigurimit Shtetëror të Ukrainës.

102 Nisma për Drejtësi e Shoqërisë së Hapur dhe Qendra për Zbatimin e të Drejtave të Njeriut e Universitetit të Bristolit, “Sfidat ndaj monitorimit parandalues në kuadrin e OPCAT-it në kontekstin e masave kundër terrorizmit dhe kundër radikalizimit”, f. 4.

apo ndryshim të herëpashershme të regjimeve për qëllime sigurie.¹⁰³ Megjithatë, një numër organesh monitoruese në rajonin e OSBE-së kanë siguruar akses në objektet e sigurisë së lartë ku mbahen – ose ka të ngjarë – të mbahen të dënuarit (të dyshuarit) për vepra penale të lidhura me terrorizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm.¹⁰⁴ MKPT-ve dhe organeve të tjera monitoruese duhet t’u sigurohet akses i papenguar në intervistat personale dhe plotësisht të fshehta (pa praninë e personelit të burgut dhe të pamonitoruar) me të gjithë të burgosurit, pavarësisht nga akuzat ndaj tyre, dënimet e marra ose statusi i tyre i sigurisë¹⁰⁵. Po kështu, MKPT-të dhe organet e tjera monitoruese duhet të jenë në gjendje të kryejnë intervista personale dhe plotësisht të fshehta me personelin e burgut dhe me persona të tjerë të rëndësishëm (p.sh. me personelin shëndetësor ose me ofrues të tjerë shërbimesh që punojnë në IEVP). Nëse aksesit tek këta aktorë pengohet, MKPT-të inkurajohen të njoftojnë Nënkomitetin e OKB-së për Parandalimin e Torturës.

OSHC-të monitoruese mund të raportojnë mbi të dhëna të mbledhura nga puna studimore dhe nga intervistat me të dënuar, të cilat plotësojnë mungesën e aksesit në institucionet e mbyllura apo tek të burgosur të veçantë. Për shembull, Amnesty International dhe Nisma e Drejtësisë e Shoqërisë së Hapur raportojnë se kanë refuzuar takimet e kërkuara nga të burgosurit e Terroristenafdeling (TA), në seksionin e posaçëm të burgut të sigurisë së lartë në Holandë ku mbahen persona të dyshuar ose të dënuar për vepra terrorizmi, për shkak të masave kufizuese të autoriteteve (p.sh. monitorimi dhe regjistrimi i intervistave të tyre).¹⁰⁶ Megjithatë, këto organizata kanë botuar një analizë bazuar në të dhëna studimore dhe intervista me ish të dënuar, familjarë të të burgosurve dhe juristë, si dhe me ekspertë, zyrtarë dhe persona të tjerë të rëndësishëm.

Monitoruesit e burgjeve mund të përballen edhe me mungesën e bashkëpunimit nga të burgosurit ose me ngurrimin e tyre për të bashkëvepruar, ndonjëherë edhe në shenjë mospërfilljeje. Të burgosurit mund ta konsiderojnë grupin monitorues si të lidhur me autoritetet ose mund të kenë frikë se mund të përballen me hakmarrje nëse flasin me ta.¹⁰⁷ Ka të burgosur që janë të përgatitur të flasin me vëzhguesit. Në Francë, për shembull, MKPT-ja vuri në dukje gatishmërinë e të burgosurve për t’u takuar me ta – 61 nga 64 të burgosurit e mbajtur në “njësi të dedikuara” ishin të gatshëm të intervistoheshin.¹⁰⁸

Disa drejtues dhe punonjës burgjesh mund të demonstrojnë një nivel më të ulët bashkëpunimi për çështje që lidhen me EDHRÇT-në, për shkak të ndjeshmërisë së lartë. Por në disa raste të tjera, si në rastin e MKPT-së franceze të vitit 2015, bashkëpunimi me monitoruesit u konsiderua si një mundësi për të shkëmbyer pikëpamjet e tyre – ndonjëherë

103 *Po aty*, f. 3.

104 MKP-ja e Kazakistanit, për shembull, ka siguruar akses në ambientet e burgjeve në kuadrin e Komitetit të Sigurisë Kombëtare, ku mbahen të arrestuarit në lidhje me sigurinë kombëtare (duke përfshirë, me shumë mundësi, të arrestuarit në lidhje me akuza dhe vepra penale që lidhen me terrorizmin). Shih për shembull, *Raportin Vjetor të vitit 2016 të MKP-së së Kazakistanit* (vetëm në rusisht), Seksioni 3.

105 Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Torturës dhe Trajtimeve ose Ndëshkimeve të tjera Mizore, Çnjerëzore ose Degraduese, 26 qershor 1987, nenet 4 dhe 20; SPT, *Udhëzime mbi Mekanizmat Parandalues Kombëtarë*, 9 dhjetor 2010, CAT/OP/12/5, paragrafi 25.

106 Amnesty International dhe Nisma për Drejtësi e Shoqërisë së Hapur, “Shkeljet çnjerëzore dhe të panevojshme të të drejtave të njeriut në burgjet holandeze të sigurisë së lartë në kontekstin e luftës kundër terrorizmit”, tetor 2017, f. 12.

107 Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Anti-Terrorizmin, *Vizitë në Kazakistan*, A/HRC/43/46/Add.1, 22 janar 2020, paragrafi 29-31.

108 *Contrôle général des lieux de privation de liberté (CGLPL)*, “Radicalization islamiste en milieu carcéral: les unités dédiées ouvertes en 2016”, 7 qershor 2016, faqe 4.

të shpërfillura – për të korrigjuar disa keqkuptime rreth EDHRÇT-së në burgje si dhe për të hedhur pak dritë mbi sfidat me të cilat përballen të burgosurit.¹⁰⁹

Një sfidë tjetër e mundshme është aksesit i kufizuar (ose mungesa totale e aksesit) në dosjet individuale të të burgosurve, me justifikimin se ato përfshijnë informacion të klasifikuar. Megjithatë, në rastin e MKPT-ve, neni 20 i OPCAT-it garanton akses të plotë dhe të papenguar në të gjithë informacionin në lidhje me trajtimin e të burgosurve dhe me kushtet e burgimit, pavarësisht klasifikimit të sigurisë. Në rastin e IKDNJ-ve, mohimi i një aksesit të tillë bie ndesh me parimet ndërkombëtare të monitorimit të burgjeve, përkatësisht me Parimet e Parisit.¹¹⁰ Përgatitja e plotë përpara një vizite, duke përfshirë edhe komunikimin e mandatit dhe të metodologjisë dhe qëllimit të vizitës së monitoruesve, mund t'i ndihmojë këta të fundit për adresimin e çdo refuzimi nga autoritetet e burgjeve për të dhënë informacione, qoftë për arsye të sigurisë kombëtare, qoftë për arsye të tjera.¹¹¹

Hartimi i raporteve dhe rekomandimeve

Monitoruesit e burgjeve duhet të konsiderojnë me kujdes paraqitjen e informacionit dhe rekomandimet, në kontekstin e ndjeshëm politikisht ndaj terrorizmit dhe EDHRÇT-së.¹¹² Ruajtja dhe shpërndarja e të dhënave për të intervistuarit duhet të garantojë sigurinë dhe privatësinë. Organet monitoruese duhet të përgatiten për një shqyrtim specifikim të raporteve dhe deklaratave të tyre nga publiku, media dhe autoritetet shtetërore, të cilat mund të përpiqen të minojnë besueshmërinë e tyre, të bëjnë akuza të pajustificueshme për të reduktuar çdo formë kërcënimi ndaj EDHRÇT-së në burgje apo akuza për simpati të monitoruesve ndaj grupeve terroriste dhe ekstremiste të dhunshme. Kritika dhe shqyrtimi i kushteve të burgimit dhe trajtimit të të burgosurve ka më shumë gjasa të shpërfilltet në një klimë të përgjithshme ku kërcënimi i akteve terroriste dhe të dhunshme ekstremiste është i lartë ose perceptohet të jetë i tillë.

Si gjithmonë, raportet e monitorimit duhet të bazohen në fakte objektivist të qëndrueshme, të mbledhura nga burime të shumta informacioni dhe intervistash dhe tërësisht të verifikuara. Është thelbësore që monitoruesit e burgjeve të pranojnë, në masën e duhur, kërcënimin që EDHRÇT-ja mund të paraqesë brenda burgjeve, bazuar jo vetëm në të dhënat ekzistuese, por edhe duke marrë parasysh faktorë të rinj, si p.sh., kthimi i një numri në rritje “luftëtarësh të huaj terroristë». Ata mund të formulojnë pikëpamjet dhe rekomandimet e tyre në një mënyrë të tillë që të theksojnë lidhjen midis shkeljeve të të drejtave të njeriut dhe rrezikut në rritje të EDHRÇT-së në burgje. Kjo mund të bëhet

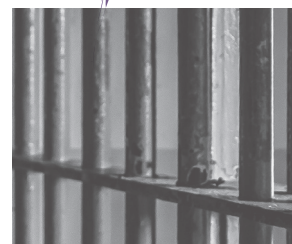
109 CGLPL, “La prize en charge de la radicalization islamiste en milieu carcéral”, 2015, *op. cit.*, shënimi 54.

110 Sipas Parimeve të Parisit, institucionet kombëtare, brenda kuadrit të funksionimit të tyre: “(b) duhet të dëgjojnë çdo person dhe të marrin çdo informacion dhe çdo dokument të nevojshëm për vlerësimin e situatave që janë në kompetencën e tyre”. Lidhur me aksesin në informacion në përgjithësi, i cili do të jetë i rëndësishëm për të gjithë monitoruesit (NPM-të, NHRI-të dhe shoqërinë civile), shihni gjithashtu, për shembull, Parimet Globale mbi Sigurinë Kombëtare dhe të Drejtën për Informacion (Parimet e Tshwane).

111 Shihni gjithashtu Këshillat për monitoruesit 1: planifikimi dhe përgatitja e vizitave.

112 Udhëzimet specifike se si të bëhen rekomandime efektive tashmë janë në dispozicion të monitoruesve dhe nuk do të përsëriten për qëllimet e këtij dokumenti. Shih për shembull, APT, “Njoftimi për monitorimin e burgut nr. 1: Dhënia e rekomandimeve efektive”, nëntor 2008.

duke demonstruar se masat që nuk plotësojnë standardet e të drejtave të njeriut janë rezultate të kundërta me parandalimin dhe luftën efikase ndaj EDHRÇT-së në burgje, siç përcaktohet në këtë udhëzues.

Përmbledhje e pjesës 1

- Ekstremizmi i dhunshëm dhe radikalizmi që çon në terrorizëm duhet të dallohen nga ekstremizmi dhe radikalizmi. Shprehja e pikëpamjeve radikale dhe ekstreme, sado radikale të jenë ato, nuk duhet të konsiderohet krim në vetvete.
- Radikalizmi nuk është kërcënim për shoqërinë nëse nuk është i lidhur me dhunën ose me akte të tjera të paligjshme, si nxitja e urrejtjes, siç përcaktohet në përputhje me ligjin ndërkombëtar për të drejtat e njeriut. I gjithë legjislacioni dhe politikat për të luftuar terrorizmin dhe për të parandaluar EDHRÇT-në duhet të bazohen fort në respektimin e të drejtave të njeriut dhe në sundimin e ligjit.
- Si jashtë, ashtu edhe brenda burgjeve, nuk ka asnjë rrugë të drejtpërdrejtë drejt terrorizmit dhe as një profil të vetëm të terroristit apo ekstremistit të dhunshëm. EDHRÇT-ja drejtohet nga faktorë shtytës dhe tërheqës që kombinohen ndryshe në secilin rast individual. Këta faktorë mund të ndryshojnë edhe në rastet e burrave dhe grave, djemve dhe vajzave.
- Shkeljet e të drejtave të njeriut njihen gjerësisht si rrethana që mund të kontribuojnë në EDHRÇT. Në burgje, faktorët që kontribuojnë mund të përfshijnë torturën dhe keqtrajtimet e tjera, kushtet e këqija të paraburgimit, mbipopullimin, mungesën e sigurisë, diskriminimin, mungesën e mekanizmave efektivë të ankimit, menaxhimin e dobët të burgjeve dhe korrupsionin.
- Rreziku i radikalizmit ndaj terrorizmit ose dhunës në paraburgim duhet të njihet, por jo të mbivlerësohet.
- Monitoruesit e burgjeve mund të përballen me sfida të veçanta kur trajtojnë temën e EDHRÇT-së në punën e tyre, për sa i përket aksesit në mjedise, të paraburgosurve dhe informacionit, dhe mund të dalin në përfundime dhe t'u japin rekomandime autoriteteve shtetërore.

Pjesa 2:

Cilat janë çështjet kryesore të të drejtave të njeriut që lidhen me EDHRÇT-në në burgje?

Pjesa 2 trajton pyetjet e mëposhtme:

- Si zbulohen dhe vlerësohen rreziqet e EDHRÇT-së në burgje? Cilat janë shqetësimet kryesore për të drejtat e njeriut që mund të lindin në këtë drejtim?
- Cilat janë politikat e ndryshme të klasifikimit dhe regjimet e sigurisë të miratuara nga shtetet në kontekstin e EDHRÇT-së? Si ndikojnë ato në të drejtat e të burgosurve?
- Çfarë programesh ekzistojnë për të mbështetur të dënuarit për akte terroriste dhe ekstremizmin e dhunshëm për t'u shkëputur nga EDHRÇT-ja dhe për t'u riintegruar në shoqëri? Çfarë implikimesh lindin në lidhje me të drejtat e njeriut?
- Cilat janë sfidat specifike për personelin e burgjeve në punën me të burgosurit (që dyshohen se janë) ekstremistë të dhunshëm? Si mund të trajtohen këto nga administratat e burgjeve?
- Si ndikojnë masat e ndërmarra në burgje në fushën e EDHRÇT-së për të drejtat themelore të mëposhtme:
 - ndalimi i torturës dhe trajtimeve ose dënimeve të tjera mizore, çnjerëzore ose poshtëruese;¹¹³
 - e drejta për trajtim njerëzor të personave të privuar nga liria?¹¹⁴
 - e drejta për një gjykim të drejtë; prezumimi i pafajësisë;¹¹⁵

113 Shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së kanë rënë dakord të mbështesin ndalimin absolut të torturës në Dokumentet e Vjenës, Kopenhagës dhe Moskës, shih OSBE, "Dokumenti i Vjenës 2011, mbi Masat e Ndërtimit të Besimit dhe Sigurisë" (Dokumenti i Vjenës), Vjenë, 30 nëntor 2011; OSBE, "Dokumenti i Takimit të Kopenhagës të Konferencës mbi Dimensionin Njerëzor të KSBE-së" (Dokumenti i Kopenhagës), Kopenhagë, 29 qershor 1990; OSBE, "Dokumenti i Takimit të Moskës të Konferencës mbi Dimensionin Njerëzor të KSBE" Dokumenti i Moskës, 3 tetor 1991; si dhe "Karta për Sigurinë Evropiane: III. Reagimi ynë", Stamboll, 19 nëntor 1999; Vendimi i Këshillit Ministror të OSBE-së nr. 12/05, "Përkrahja e të drejtave të njeriut dhe sundimi i ligjit në sistemet e drejtësisë penale", Lubjanë, 6 dhjetor 2005; "Dokumenti i Helsinkit i KSBE-së 1992 – Sfidat e Ndryshimit" (Dokumenti i Helsinkit), 10 korrik 1992; Këshilli Ministror i OSBE-së "Deklarata ministrore me rastin e 25-vjetorit të miratimit të Konventës kundër Torturës dhe Trajtimeve ose Ndëshkimeve të tjera Mizore, Çnjerëzore ose Degraduese", Athinë, 2 dhjetor 2009; ICCPR, *op. cit.*, shënimi 85, neni 7; Këshilli i Evropës, "Konventa për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore" (këtej e tutje Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut, GJEDNJ), 4 nëntor 1950, neni 3; BE, "Karta e të Drejtave Themelore të Bashkimit Evropian" (CFREU), 2 tetor 2000, Neni 4; dhe Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Torturës dhe Trajtimeve ose Ndëshkimeve të tjera Mizore, Çnjerëzore ose Degraduese, *op. cit.*, shënimi 105.

114 ICCPR, *op. cit.*, shënimi 85, neni 10, duke përfshirë të drejtën e të burgosurve për trajtim "qëllimi thelbësor i të cilit duhet të jetë reformimi dhe rehabilitimi i tyre social" (neni 10.3).

115 OSBE, Dokumenti i Kopenhagës, *op. cit.*, shënimi 113 paragrafi (5.19); ICCPR, *Po aty*, neni 14(2); GJEDNJ, *op. cit.*, shënimi 113, neni 6(2); CFREU, *op. cit.*, shënimi 113, neni 48; Deklarata Amerikane e të Drejtave dhe Detyrave të Njeriut (ADRDM), 1948, Neni, 26; Asambleja e Përgjithshme e OKB-së, Rezoluta 43/173, " Trupi i Parimeve për Mbrojtjen e të Gjithë Personave nën Çdo Formë Paraburgimi apo Burgimi ", Parimi 36(1). Shih gjithashtu, Komiteti i OKB-së për të Drejtat e Njeriut (më tutje referuar si CCPR e OKB-së), "Komenti i Përgjithshëm Nr. 32 – Neni 14: E drejta për Barazi përpara Gjykatave dhe Tribunaleve dhe për Gjykim të Drejtë" , CCPR/C/GC/32, 23 gusht 2007 .

- respektimi i jetës private dhe familjare, privatësisë dhe mbrojtjes së të dhënave;¹¹⁶
- liria e mendimit, ndërgjegjes, fesë ose besimit;¹¹⁷
- liria e mendimit dhe e shprehjes;¹¹⁸
- parimi i mosdiskriminimit;¹¹⁹
- e drejta për standardin më të lartë të arritshëm të shëndetit fizik dhe mendor;¹²⁰ dhe
- e drejta për burime efektive ligjore në rast shkeljesh.¹²¹

Privimi i lirisë mbart me vete detyrimin që shtetet të kujdesen për të garantuar respektimin e dinjitetit të të burgosurve.¹²² Shtetet kanë detyrimin të mbrojnë të burgosurit nga abuzimi, nga stafi dhe ndaj njëri-tjetrit, si dhe të mos krijojnë kushte burgimi, trajtimi dhe rutina në burgje që bien ndesh me të drejtat e të burgosurve, duke përfshirë edhe të drejtën për të mos qenë objekt torturash ose keqtrajtimesh të tjera.

Standardet ndërkombëtare shprehen qartë se çdo person i privuar nga liria duhet të gëzojë të gjitha të drejtat dhe liritë themelore të njeriut, përveç atyre kufizimeve që janë

116 OSBE, Dokumenti i Moskës, *op. cit.*, shënimi 113; ICCPR, *op. cit.*, shënimi 85, neni 17; GJEDNJ, *op. cit.*, shënimi 113, neni 8; CFREU, *op. cit.*, shënimi 113, neni 7; dhe ADRDM, *Po aty*, nenet 5, 9 dhe 10.

117 ICCPR, *op. cit.*, shënimi 85, neni 18; GJEDNJ, *po aty.*, neni 9; CFREU, *Po aty*, Neni 10; Dokumenti i OSBE-së i Vjenës, *op. cit.*, shënimi 113, paragrafi 16; Dokumenti i OSBE-së i Kopenhagës, *op. cit.*, shënimi 113, paragrafi 9.4 dhe 32.

118 ICCPR, *Po aty*, neni 19; KEDNJ, *Po aty*, neni 10; CFREU, *Po aty*, Neni 11.

119 ICCPR, *Po aty*, nenet 2(1), 3, 26; KEDNJ, *Po aty*, neni 14 dhe Protokollu 12.

120 Kombet e Bashkuara, "Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore" (ICESCR), 16 dhjetor 1966, neni 12(1).

121 OSBE, Dokumenti i Vjenës, *op. cit.*, shënimi 113, paragrafi 13.9; OSBE, Dokumenti i Kopenhagës, *op. cit.*, 113, paragrafi 5,12-5,19, 12; OSBE, "Lubjana, 2005, Takimi i Trembëdhjetë i Këshillit Ministror, 5 dhe 6 dhjetor 2005", 6 dhjetor 2005; ICCPR, *op. cit.*, shënimi 85, nenet 2(3) dhe 9(4); GJEDNJ, *op. cit.*, shënimi 113, nenet 3(4) dhe 13; CFREU, *op. cit.*, shënimi 113, neni 47.

122 ICCPR, *Po aty*, nenet 10 dhe 2.

të nevojshme dhe proporcionale në një mjedis të mbyllur.¹²³ Nevojat specifike të gjinive dhe grupmoshave të ndryshme duhet të adresohen siç përshkruhet në Konventën e OKB-së për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Ndaj Grave (CEDAW) dhe në Konventën e OKB-së për të Drejtat e Fëmijës,¹²⁴ Rregullat Mandela të OKB-së,¹²⁵ Rregullat e Bangkokut të OKB-së dhe Rregullat e Havanës të OKB-së.¹²⁶ Personat në paraburgim duhet të prezumohen të pafajshëm dhe të trajtohen në përputhje me rrethanat.¹²⁷ Të drejtat e shtetasve të huaj duhet të respektohen në mënyrë të barabartë, duke përfshirë të drejtën e tyre për ndihmë konsullore dhe për të marrë informacion në një gjuhë që kuptohet prej tyre.¹²⁸

Përveç këtyre standardeve ndërkombëtare, të gjitha shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së janë zotuar të “trajtojnë të gjithë personat e privuar nga liria me humanizëm dhe respekt për dinjitetin e natyrshëm të personit njerëzor”.¹²⁹ Të drejtat e njeriut duhet të respektohen për të gjithë të burgosurit, pavarësisht se për çfarë akuzohen ose dënohen, duke përfshirë të burgosurit (të dyshuar) ekstremistë të dhunshëm. Megjithëse disa të drejta të njeriut janë absolute dhe nuk mund të kufizohen në asnjë rrethanë,¹³⁰ kufizimet për të gjitha të drejtat e

123 “Me përjashtim të atyre kufizimeve që duhen demonstruar nga fakti i burgosjes, të gjithë të burgosurit duhet të ruajnë të drejtat e njeriut dhe liritë themelore të përcaktuara në Deklaratën Universale të të Drejtave të Njeriut dhe, kur shteti në fjalë është palë, Pakti Ndërkombëtar mbi Ekonominë, të Drejtat Sociale dhe Kulturore, dhe Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike dhe Protokollin Fakultativ i tij, si dhe të drejtat e tjera të përcaktuara në pakte të tjera të OKB-së”, Asambleja e Përgjithshme e OKB-së, Rezoluta 45/111, “Parimet themelore për Trajtimi i të Burgosurve”, 14 dhjetor 1990, paragrafi 5; “1. Të gjithë personat e privuar nga liria do të trajtohen me respekt për të drejtat e tyre njerëzore. 2. Personat e privuar nga liria ruajnë të gjitha të drejtat që nuk janë u hequr në mënyrë të ligjshme me vendimin për dënimin ose paraburgimin e tyre”, Komiteti i Ministrave të Evropës, “Rregullat Evropiane të Burgjeve” (RREB), Shtojca e Rekomandimit Rec(2006)2, 11 janar 2006, Pjesa I, Parimet themelore, paragrafi 1 dhe 2; “Personat e privuar nga liria do të gëzojnë të njëjtat të drejta të njohura për çdo person tjetër nga e drejta e brendshme dhe ligji ndërkombëtar për të drejtat e njeriut, me përjashtim të atyre të drejtave, ushtrimi i të cilave kufizohet ose kufizohet përkohësisht me ligj dhe për arsye të qenësishme për gjendjen e tyre si persona të privuar nga liria”. Rezoluta e Komisionit Ndër-Amerikan për të Drejtat e Njeriut (IACHR) 1/08, “Parimet dhe praktikat më të mira për mbrojtjen e personave të privuar nga liria në kontinentin amerikan”, OEA/Ser/L/V/II.131 doc. 26, Washington DC, 13 mars 2008, Parimi VIII, Të drejtat dhe kufizimet; “Shtetet pjesëmarrëse duhet të marrin masa që të gjithë individët në paraburgim ose në burg të trajtohen me humanizëm dhe me respekt për dinjitetin e natyrshëm të personit njerëzor”, Dokumenti i OSBE-së në Vjenë, *op. cit.*, shënimi 113, paragrafi 23.2.

124 Kombet e Bashkuara të OKB-së, “Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit kundër Grave” (CEDAW), 18 dhjetor 1979; OKB CRC, *op. cit.*, shënimi 14.

125 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13.

126 Rregullat e Bangkokut të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 79; Rezoluta 40/33 e Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së, “Rregullat standarde minimale për administrimin e drejtësisë për të miturit (rregullat e Pekinit)”, Nju Jork, 29 nëntor 1985; Rregullat e Havanës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 86; Rezoluta e Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së 45/112, “Udhëzime për Parandalimin e Delikuencës së të Miturve (Udhëzimet e Riadit)”, Nju Jork, 14 dhjetor 1990; IACHR “Parimet dhe praktikat më të mira për mbrojtjen e personave të privuar nga liria në Amerikë”, *op. cit.*, shënimi 123, Parimet II, III, X, XII, XIII, XIX, XX, XXII, RREB, Rregullat 11.1, 11.2, 19.1, 34, 35 dhe 36.

127 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregullat 111-120.

128 *Po aty.*, Rregulli 55 dhe 62.; RREB, *op. cit.*, shënimi 123, rregulli 37. Shih gjithashtu, *Të drejtat e njeriut në hetimet kundër terrorizmit: Një manual praktik për zyrtarët e zbatimit të ligjit*, (Varshavë: ODIHR, 2013), faqet 72 dhe 87.

129 Dokumenti i OSBE-së në Moskë, *op. cit.*, shënimi 113, paragrafi 23. Shih gjithashtu: Dokumenti i OSBE-së në Vjenë, *op. cit.*, shënimi 113, paragrafi 23.2.

130 Të tilla si e drejta për të mos qenë objekt i torturës dhe keqtrajtimit të tjera ose ndalimi i skllavërisë.

tjera duhet të plotësojnë parimet e ligjshmërisë, domosdoshmërisë dhe proporcionalitetit dhe duhet të jenë jodiskriminuese. Për më tepër, mos garantimi i të drejtave të njeriut të këtyre të burgosurve mund të nxisë narrativat e ekstremizmit të dhunshëm, duke u dhënë hapësirë rekrutuesve dhe duke tërhequr më shumë ndjekës, siç theksohet në Pjesën 1.

Dinjiteti i çdo qenieje njerëzore, një parim gjithëpërfshirës i Rregullave Mandela të OKB-së,¹³¹ përfshin mbrojtjen e çdo individi nga torturat dhe keqtrajtimet e tjera në burgim, si dhe garantimin e kushteve materiale të përshtatshme dhe siguri fizike e personale. Asnjë rrethanë nuk mund të përdoret si justifikim për torturën dhe keqtrajtimet e tjera, duke përfshirë edhe qëllimin e parandalimit dhe luftës kundër terrorizmit dhe EDHRÇT-së.

Mbrojtja e të drejtave të njeriut në garantimin e sigurisë në burgje

Shtetet kanë përgjegjësi për të garantuar kushte për sigurinë e të burgosurve, të stafit, të ofruesve të shërbimeve dhe vizitorëve në çdo kohë.¹³² Kjo përfshin parandalimin e çdo rreziku të mundshëm për arratisje, prishje të regjimit të brendshëm të burgjeve dhe dhunë të mundshme ndërmjet të burgosurve dhe stafit të burgjeve ose ndërmjet të burgosurve me njëri-tjetrin. Parandalimi i dhunës mund të jetë veçanërisht sfidues në ambientet ku mbahen të burgosur (të dyshuar) ekstremistë të dhunshëm nga një spektër i gjerë ideologjish, pasi disa prej tyre mund të demonstrojnë sjellje veçanërisht tensionuese ndaj të tjerëve dhe personelit të burgut. Në të njëjtën kohë, autoritetet e burgut kanë përgjegjësinë të sigurojnë që privimi i lirisë të mos jetë më kufizues seç duhet dhe të mos përkeqësojë vuajtjet normale të dënimit me burg.¹³³

Shumë shpesh, siguria dhe të drejtat e njeriut në burgje perceptohen si objektiva kontradiktorë. Por në fakt, ato janë të pajtueshme dhe reciprokisht mbështetëse të njëra-tjetrës. Masat disproporcionale dhe të tepruara të sigurisë mund të kontribuojnë në rritjen e rreziqeve të përçarjes, dhunës, tensionit ose prishjes së rregullave, në vend që të rritin kontrollin. Shkeljet e të drejtave të njeriut mund të nxitin të burgosurit të shkelin rregullat e burgut dhe të ndjekin një rrugë radikalizimi drejt dhunës ose terrorizmit.¹³⁴ Nga ana tjetër, trajtimi i të burgosurve me dinjitet dhe drejtësi ka efekte pozitive të dukshme në regjimin e brendshëm dhe respektimin e rregullave të burgjeve, pasi të burgosurit pranojnë legjitimitetin dhe autoritetin e personelit të burgut.¹³⁵

Qasja drejt sigurisë dinamike duhet të promovohet (së bashku me masat e sigurisë fizike dhe procedurale) për të krijuar një klimë pozitive ku personeli i burgut të jetë në gjendje të

131 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, rregulli 1. Për një analizë të plotë të Rregullave të Nelson Mandelës, shih gjithashtu ODIHR & PRI, *Dokument udhëzues mbi rregullat e Nelson Mandelës, op. cit.*, shënimi 10.

132 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *po aty*, Rregulla 1. Shih gjithashtu: IACHR, "Raport mbi të drejtat e njeriut të personave të privuar nga liria në Amerikë", OEA/Ser.L/V/II.Doc. 64, 31 dhjetor 2011, paragrafi 77.

133 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *Po aty*, shënimi 13, rregulli 3.

134 Komiteti Ndërkombëtar i Kryqit të Kuq (KNKK), "Radikalizimi në burgje – Perspektiva e KNKK-së", Gjenevë, 10 qershor 2016, f. 2.

135 PRI dhe APT "Balancimi i sigurisë dhe dinjitetit në burgje: një kuadër për monitorimin parandalues", 2013, f. 5.

parashikojë problemet e mundshme për sigurinë e të burgosurve dhe të vetë personelit.¹³⁶ Siguria dinamike bazohet në rëndësinë e zhvillimit të marrëdhënieve profesionale, pozitive dhe të respektit reciprok mes stafit dhe të burgosurve. Së bashku me trajtimin e drejtë dhe me aktivitetet e qëllimshme, kjo do të kontribuojë në riintegrimin e të burgosurve pas liritimit dhe do t'i mundësojë stafit të parashikojë më mirë problemet dhe rreziqet ndaj sigurisë.¹³⁷ Marrëdhëniet e mira midis të burgosurve dhe personelit të burgjeve “shërbejnë për të ulur tensionin e natyrshëm në çdo mjedis burgu dhe njëkohësisht zvogëlojnë ndjeshëm incidentet e mundshme dhe keqtrajtimet e lidhura me to”.¹³⁸

136 Shih: Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregulli 76c, Dokument Udhëzues për Trajtimin e të Burgosurve, f. 16, 41-42, 48, 61, 78, 82, 112-113; dhe UNODC, *Manual mbi Sigurinë Dinamike dhe Inteligjencën e Burgjeve*, (Vjenë: UNODC, 2015), f. 29.

137 PRI dhe APT, “Balancimi i Sigurisë dhe Dinjitetit në Burgje: Një Kuadër për Monitorimin Parandalues”, *op. cit.*, shënimi 135, f. 7.

138 Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimin ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Degradues (CPT), Raporti i 2-të i Përgjithshëm mbi aktivitetet e KPT-së, 13 prill 1992, paragrafi 45 në rm.coe.int/1680696a3f.

2.1 Fusha e rrezikut të të drejtave të njeriut 1: klasifikimi, vlerësimi i rrezikut dhe i nevojave

Siç përshkruhet në Rregullat Mandela të OKB-së, të burgosurit duhet të ndahen në bazë të statusit të tyre ligjor (të paraburgosurit nga të burgosurit me vendim gjykate të formës së prerë), të gjinisë (burrat nga gratë) dhe moshës (fëmijët nga të rriturit),¹³⁹ pavarësisht vlerësimit të rrezikut dhe nevojave. Për më tepër, qëllimi i klasifikimit duhet të jetë «veçimi nga të tjerët i atyre të burgosurve që, për shkak të dosjeve ose karakterit kriminal, kanë të ngjarë të ushtrojnë një ndikim të keq;» dhe “ndarja e të burgosurve në kategori të ndryshme për të lehtësuar trajtimin e tyre me qëllim rehabilitimin e tyre social”.¹⁴⁰ Klasifikimi merret me kategorizimin e personave për të mundësuar shpërndarjen efektive në një regjim të përshtatshëm sigurie dhe për t’u siguruar që kjo shpërndarje të jetë në përputhje me shpërndarjen e burimeve përkatëse të burgjeve.¹⁴¹ Klasifikimi efektiv i sigurisë lehtëson menaxhimin e përgjegjësive, turnet dhe burime të tjera. Gjithashtu, lehtëson menaxhimin e brendshëm të të dënuarve, duke përfshirë ajrimin dhe aktivitetet argëtuese e profesionale. Në të kundërt, klasifikimi i gabuar i të burgosurve mund të sjellë mospërmbyshjen e nevojave të veçanta sociale, ligjore, kujdesin shëndetësor dhe nevojat për rehabilitim. Në këtë mënyrë, një sistem efektiv klasifikimi është thelbësor për mbrojtjen e të drejtave themelore të të burgosurve dhe «mundësinë për hartimin e planeve/ programeve individuale të trajtimit dhe përdorimin efikas të burimeve të kufizuara institucionale”.¹⁴²

Të burgosurit duhet të klasifikohen dhe të shpërndahen në bazë të vlerësimit të rrezikut dhe nevojave personale në mënyrë që të garantohen plane trajtimi individuale.¹⁴³ Kjo gjë duhet të zbatohet njëllëj edhe në kontekstin e EDHRÇT-së.¹⁴⁴ Vlerësimet e rrezikut dhe nevojave janë thelbësore për identifikimin e rrezikut që personi paraqet për veten ose për të tjerët, duke përfshirë edhe sigurinë e përgjithshme dhe sigurinë e burgut, rrezikun për dhunë, arratisje, recidivizëm dhe nxitje për trazira, si dhe vlerësimin e nevojave të veçanta, si shëndeti mendor, ri-viktimizimi dhe mbrojtja nga dhuna e

139 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, rregulli 11.

140 *Po aty*, Rregulla 93.

141 UNODC, *Manual mbi Klasifikimin e të Burgosurve*, (Vjenë: UNODC, 2020), f. 33. Shih gjithashtu seksionin 2.2, në lidhje me vendosjen e të burgosurve (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm në lidhje me popullatën e gjerë të burgjeve dhe me njëri-tjetrin: ndarja, izolimi, përqendrimi ose shpërndarja ose integrimi.

142 *Po aty*, f. 4.

143 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, rregulli 89.

144 Këshilli i Evropës, “Udhëzime për Burgjet dhe për Shërbimet e Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 56, Udhëzuesi 20; Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregullat 93-94.

mundshme.¹⁴⁵ Vlerësimi i nevojave të një të burgosuri është vendimtar për planifikimin e programeve të rehabilitimit.¹⁴⁶ Vlerësimet fillestare duhet të kryhen menjëherë pas momentit të pranimit në IEVP,¹⁴⁷ të individualizohen dhe të rishikohen dhe përditësohen rregullisht përmes një procesi pjesëmarrës me të burgosurit.¹⁴⁸ Këto vlerësime ndihmojnë edhe në prioritetet e ndërhyrjeve për shkëputjen nga EDHRÇT-ja dhe dokumentimin e progresit të arritur, etj., për përshtatjet e nevojshme në ndërhyrje dhe metodat e përdorura.¹⁴⁹

Përdorimi i treguesve për identifikimin e të burgosurve “të cenueshëm” ndaj EDHRÇT-së

Ende mbetet i paqartë ndryshimi ndërmjet atyre personave që konsiderohen ekstremistë të dhunshëm, për shkak të veprës penale për të cilën janë dënuar ose për të cilën akuzohen, me ata që konsiderohen në proces radikalizimi ose “të prekshëm” ndaj EDHRÇT-së. Disa të burgosur mund të jenë dënuar për një vepër terroriste që nuk përfshin përdorimin e drejtpërdrejtë të dhunës (për shembull, shpërndarja online e materialeve të prodhuara nga një grup terrorist), ndërsa të tjerët mund të jenë dënuar për krime që nuk lidhen me terrorizmin sepse motivi nuk ka qenë i domosdoshëm për veprën penale ose ky motiv është marrë parasysht vetëm në momentin e dhënies së dënimit.¹⁵⁰ “Cenueshmëria” ndaj EDHRÇT-së është një koncept i vështirë për t’u përcaktuar dhe zbulimi i rreziqeve të mundshme të radikalizimit që çojnë në terrorizëm ose në dhunë është përgjegjësi e madhe.

Në përpjekje për të arritur një sistem klasifikimi të saktë dhe të qëndrueshëm, sistemet e burgjeve mbështeten në “tregues” të caktuar për të identifikuar cenueshmërinë e mundshme ndaj EDHRÇT-së. Udhëzuesit e Këshillit të Evropës dhe të UNODC-së

145 UNODC, Manual mbi Klasifikimin e të Burgosurve, *op. cit.*, shënimi 141, fq.48-49. Për lexim të mëtejshëm mbi modelin e vlerësimit të rrezikut-nevojave-reagimeve dhe rehabilitimit të të burgosurve, shihni faqen. 38. Megjithëse vlerësimet e rrezikut dhe të nevojave përdoren tradicionalisht nga administratat e burgjeve për të siguruar një klasifikim të përshtatshëm për qëllime të sigurisë dhe, për rrjedhojë, për të garantuar sigurinë më të lartë të mundshme brenda ambienteve të burgjeve, identifikimi i rrezikut ose cenueshmërisë së mundshme ndaj EDHRÇT-së mbart gjithashtu edhe një element sigurie nga bota e jashtme, që nënkupton shoqërinë në tërësi. Megjithatë, është e rëndësishme që rreziku që paraqet një person për publikun pas lirit nga burgu të mos ngatërrohet me klasifikimin e tyre sipas nivelit të rrezikut që ai person përbën për sigurinë në burg.

146 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 71.

147 Jim Murdoch dhe Vaclav Jiricka, “Lufta kundër keqtrajtimit në burg – Një manual për stafin e burgjeve me fokus në parandalimin e keqtrajtimit në burgje”, Këshilli i Evropës, prill 2016.

148 Për më shumë mbi vlerësimin e rrezikut të të burgosurve me rrezik të lartë ose të dënuarve të rrezikshëm, shih edhe: UNODC, “Manual për Menaxhimin e të Burgosurve me Rrezik të Lartë”, 2016, f.34; dhe Rekomandimin e Këshillit të Evropës, “Rekomandimi CM/REC (2014) 3 i Komitetit të Ministrave drejtuar Shteteve Anëtare në lidhje me të dënuarit e rrezikshëm”, 19 shkurt 2014. Shih gjithashtu, ODIHR & PRI, *Dokument udhëzues mbi rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1.

149 Këshilli i Evropës, “Udhëzime për Burgjet dhe për Shërbimet e Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 56, Udhëzuesi 18; Këshilli i Evropës, “Udhëzuesi i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 56, 58-59.

150 Rrjeti i radikalizimit të BE-së (EU-REN), “Ballafaqimi me radikalizimin në kontekstin e burgut dhe shërbimit të provës: Dokument pune”, 21 mars 2016, faqe 4.

përmendin një sërë treguesish të tillë. Duke theksuar kufizime të natyrshme në çdo sistem që përdor tregues të tillë, UNODC p.sh., u referohet tre faktorëve kryesorë: (a) opinioneve të shprehura; (b) materialeve (posedimit të literaturës ekstremiste të dhunshme, simboleve dhe imazheve, ose literaturës mbi armët, eksplozivët ose trajnimet ushtarake, aftësitë dhe teknikat, ose përpjekjet për të hyrë, për t'u bërë anëtarë ose për të kontribuar në faqe interneti ekstremiste dhe/ose në forume bashkëbisedimi online); dhe (c) ndryshimeve të sjelljes (humbjes së interesit dhe shkëputjes ndaj botës së jashtme, shoqërimit me individë ose grupe ekstremiste të dhunshme në burgje, ndryshimit të mënyrës së veshjes ose pamjes së jashtme, si p.sh., ekspozimi i tatuazheve të një grupi të caktuar, përqendrimi i aktivitetit të përditshëm rreth një ideologjie ekstremiste të dhunshme, ose përpjekjeve për të rekrutuar të burgosur të tjerë).¹⁵¹ Këshilli i Evropës i referohet spektrit të treguesve që variojnë nga “angazhimi i shtuar ndaj ideologjisë ose narrativës që mbështet përdorimin e dhunës”, “gatishmërisë në rritje për të përdorur dhunën për të arritur qëllimet ideologjike» dhe «angazhimit të shtuar në rrjetet fizike ose virtuale (kibernetike) që mbështesin përdorimin e dhunës” e deri tek “ndryshimet në qëndrime dhe vlera” dhe “ndryshimet në modelet e sjelljes personale, interesit ose zhvillimit të aftësive dhe kapaciteteve të reja që mundësojnë kryerjen e akteve të dhunshme”.¹⁵²

Mbetet prioritare nevoja për pajisjen e personelit të burgjeve me mjete për të identifikuar dhe raportuar shqetësimet në lidhje me rreziqet e mundshme të EDHRÇT-së. Duke pasur kontakt të përditshëm me të burgosurit, personeli i burgjeve është në pozicionin e duhur për të diktuar këto rreziqe dhe nën presion të vazhdueshëm për ta bërë këtë gjë. Megjithatë, duke qenë se mbështetja tek shenjat ose treguesit e hershëm të EDHRÇT-së si bazë për vlerësimin e rrezikut dhe të nevojave duket të jetë një tendencë në rritje në të gjithë zonën e OSBE-së, autoritetet duhet të paralajmërohen për kujdesin që duhet të tregojnë në përdorimin e disa modeleve të thjeshtuara dhe të jenë të vetëdijshëm për implikimet që këto mjete kanë tek të drejtat e njeriut. Një të burgosuri të cilit i identifikohen një ose disa tregues, mund të thuhet se ka hyrë në proces radikalizimi, por ende nuk përcaktohet nëse radikalizmi mund të shkojë në ekstremizëm të dhunshëm.¹⁵³ Punonjësit e burgjeve duhet të trajnohen p.sh., për të identifikuar dallimin nërmjet perceptimit të ekstremizmit nga manifestimi i dhunshëm i këtyre pikëpamjeve dhe jo të ngatërrojë të drejtën e praktikimit të fesë, qëndrimeve politike, kulturës, traditave dhe shprehjes së pikëpamjeve personale me qasjet radikale që çojnë në EDHRÇT.¹⁵⁴

Për një sërë arsyes, këta tregues ngrenë shqetësim për besueshmëri të kufizuar. Nuk mund të vlerësojmë nëse një individ radikalizohet drejt dhunës vetëm përmes një seti të kufizuar treguesish; është e domosdoshme të konsiderohen rrethana kontekstuale dhe specifike për rastin (rruga drejt EDHRÇT-së), kombinimi i faktorëve shtytës dhe tërheqës, etj.¹⁵⁵ Në mungesë të një tipari përcaktues të EDHRÇT-së, është e vështirë, në mos e pamundur, të parashikohet me një shkallë të lartë probabiliteti nëse një individ do të mbrojë një kauzë të caktuar duke përdorur mjete të dhunshme. Disa punonjës burgjesh mund të dallojnë shenja radikalizmi që çojnë në terrorizëm ose në dhunë duke parë ndryshimin e sjelljes ose të zakoneve të përditshme të një të burgosuri, ndërkohë që këto mund të jenë p.sh., thjesht disa “tregues sipërfaqësorë të një sjelljeje që ka të

151 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 116-117.

152 Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 26-29.

153 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 117.

154 Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, kreu i dytë, paragrafi 38.

155 Këshilli i Evropës, “Udhëzime për Burgjet dhe për Shërbimet e Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 56, Udhëzuesi 32.

bëjë me praktikimin e zgjeruar të besimit fetar¹⁵⁶ ose me përkrahjen e ideologjive të caktuara politike ose ideologjive të tjera. Kjo mungesë besueshmërie vështirësohet më tej kur treguesve iu shtohen supozime diskriminuese dhe stereotipe në lidhje me profilin e personave që konsiderohen “të pambrojtur” ndaj EDHRÇT-së.

Udhëheqësit dhe rekrutuesit mund t'i nënvlerësojnë këta tregues dhe këto profile, duke iu përshtatur – të paktën sipërfaqësisht – regjimit të burgut ose duke shfaqur qëndrime ose sjellje që nuk ngjallin asnjë dyshim. Përveç kësaj, treguesit e zakonshëm shpesh i shpërfillin specifikat radikale sipas gjinisë dhe moshës. Identifikimi i duhur i EDHRÇT-së në burgje kërkon mjete të individualizuara dhe të përshtatura për çdo kategori të veçantë të burgosurish.

Së fundi, mbështetja në tregues të thjeshtuar mund të ketë edhe efekte kundërproduktive. Mund të tjetërsojë dhe të stigmatizojë të burgosur të veçantë ose grupe të burgosurish, duke krijuar ose duke ushqyer në këtë mënyrë ndjenja zhgënjimi dhe poshtërimi që formojnë një terren mundësues për EDHRÇT-në. Këto zhgënjime mund të shfrytëzohen për qëllime propagande dhe rekrutimi brenda dhe jashtë burgjeve. Kështu, nëse punonjësit e burgjeve mbështeten në një grup të kufizuar treguesish, pa konsideruar vëzhgime dhe të dhëna nga punonjës të tjerë, kjo mund të krijojë paragjykime ose keqkuptime për rrezikun real që paraqet një individ. Në fund të fundit, një skenar i tillë mund të rrezikojë kontaktin e përditshëm mes personelit të burgut dhe të burgosurve, si dhe përpjekjet për të ndërtuar besimin mes tyre bazuar në qasjen e sigurisë dinamike.

Është thelbësore të merren masa që treguesit ose çdo mjet që bazohet në treguesit e përdorur të mos diskriminojnë të burgosur të veçantë ose grupe të burgosurish dhe të mos prekin në mënyrë të panevojshme ose në mënyrë disproporcionale të drejtat e të burgosurve.

Liria e fesë ose e besimit: Treguesit e përdorur për të identifikuar radikalizmin që çon në terrorizëm ose dhunë në burgje, nganjëherë fokusohen në konvertimin fetar dhe në manifestimin e besimeve fetare nga të burgosurit. Treguesit thuhet se përfshijnë, p.sh., shenjat fizike dhe të dukshme fetare, një interes të papritur për fenë, një dëshirë për të konvertuar edhe të burgosur e tjerë, shprehjen e mbështetjes për kauzat ose udhëheqësit radikalë ekstremistë dhe zotërimin e materialeve që shprehin simpati ndaj sjelljeve/akteve ekstremiste.¹⁵⁷ Disa modele të tjera vlerësimi përmendin qartazi besimin mysliman.¹⁵⁸

Praktika fetare dhe konvertimi në burg është një çështje komplekse – njerëzit në burg mund t'i drejtohen fesë për të përballuar vështirësitë e jetës së burgut ose rrethanat

156 Këshilli i Evropës CDPC PC-CP, “Komentari nga Francesco Ragazzi, Ekspert Shkencor për Udhëzimet për Burgjet dhe për Shërbimet e Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm”, 2 dhjetor 2015, faqe 10.

157 Shembuj nga Mbretëria e Bashkuar dhe Holanda, ICSR, “Burgjet dhe Terrorizmi – Radikalizimi dhe Çradikalizimi në 15 Vende”, *op. cit.*, shënimi 60, faqe 32.

158 “Është i besimit mysliman – Po/Jo”; “U imponohet të tjerëve me pikëpamjet e veta për Islamin – Po/Jo”; “Nuk pranon që t'i sjellin në qeli një të burgosur tjetër jomysliman ose që ta çojnë atë vetë në një qeli tjetër, me një të burgosur tjetër jomysliman – Po/Jo”: shih Ministrinë e Drejtësisë, Drejtori i Administratës së Burgjeve (Drejtoria e Administrimit të Burgjeve, DAP), “Udhëzues d'utilisation des outils d'aide au repérage pluridisciplinaire d'un risque de radicalization violente en établissement pénitentiaire” (*vetëm në frëngjisht*), 5 dhjetor 2016, Shtojca 1, “Rrjeti për mbledhjen e informacionit të personelit nga mbikëqyrja”, burimi: origjinal: Deklarata e Opinionit për Parandalimin e Radikalizimit”, Komisioni Kombëtar Consultative des Droits de l'Homme, 18 maj 2017, faqe 13.

personale, për të gjetur njëfarë kuptimi, shprese ose faljeje.¹⁵⁹ Prandaj, treguesit e përqendruar në zgjedhjen e një të burgosuri ose në ndryshimin e fesë ose të praktikës fetare mund të jenë orientojnë gabimisht. Më e rëndësishmja është që tregues të tillë janë diskriminues dhe mund të cenojnë lirinë e fesë ose të besimit, e cila mbrohet nga e drejta ndërkombëtare, dhe veçanërisht nga neni 18 i Paktit Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike (ICCPR) dhe përfshihet në angazhimet e OSBE-së.¹⁶⁰ Kjo përfshin lirinë “për të pasur ose për të zgjedhur një fe ose besim sipas zgjedhjes personale” dhe lirinë për t’i “ushtruar” ato. E para nuk mund të kufizohet në asnjë rrethanë. E dyta mund të kufizohet vetëm duke iu nënshtruar parimeve të ligjshmërisë, domosdoshmërisë, proporcionalitetit dhe mosdiskriminimit; siguria kombëtare nuk është një bazë legjitime për të justifikuar kufizimet në këto raste.¹⁶¹ Autoritetet e burgjeve duhet të marrin masa që të gjithë të burgosurit të vazhdojnë ta gëzojnë këtë liri, duke përfshirë – por pa u kufizuar edhe në – pjesë marrjen në lutjet individuale ose të përbashkëta, akses tek përfaqësuesit e kualifikuar të fesë dhe zotërimin e librave fetarë dhe udhëzimeve përkatëse.¹⁶² Për shembull, ndalimi i leximit të teksteve fetare, si të Biblës ose Kuranit, dhe, në veçanti, keqtrajtimi ose tortura e të burgosurve, dhuna fizike si dënim për lutjet e hapura, janë shkelje të qarta të ligjit ndërkombëtar të të drejtave të njeriut.¹⁶³

Liria e mendimit dhe e shprehjes: Përdorimi i treguesve matës mund të ndikojë në lirinë e mendimit dhe të shprehjes së një personi, pasi mund të rezultojë në autocensurë nga frika e cilësimit si “ekstremist (i dhunshëm)”.¹⁶⁴ Individët e kategorizuar në bazë të treguesve “të cenueshëm” ndaj EDHRÇT-së ose të radikalizuar deri në nivel dhune mund të përballen me kufizime të së drejtës së tyre për të kërkuar dhe për të dhënë informacion, që është pjesë e lirisë së shprehjes.¹⁶⁵ Shprehja e pikëpamjeve “radikale” ose “ekstreme” pa mbështetur, nxitur apo kryer dhunë, nuk duhet të konsiderohet në vetvete si tregues i EDHRÇT-së dhe të përdoret për të justifikuar kufizimet e të drejtave të të burgosurve. Liria e mendimit dhe e shprehjes mbron të gjitha format e ideve, informacioneve dhe opinioneve, duke përfshirë edhe ato që “fyejnë, tronditin ose shqetësojnë shtetin apo çdo pjesë të popullatës”.¹⁶⁶ Ndonëse mund të jetë legjitime që autoritetet e burgjeve të

159 Mbi rolin e fesë në burgje shih, për shembull, Shadd Maruna, Louise Wilson, Kathryn Curran, “Pse Zoti gjendet shpesh prapa hekurave: Konvertimet në burg dhe kriza e vetërrëfimit”, një Studim i Zhvillimit Njerëzor, 3(2&3).), 2006; Qendra Kërkimore Pew, Feja në Burgje – Një Anketë në 50-Shtete me Kapelanët e Burgjeve, 22 mars 2012; Dr Ruth Armstrong, “Transformimi i rehabilitimit: A mund të ndihmojnë komunitetet e besimit fetar për të reduktuar recidivizmin?”, Buletini i Shërbimit të Burgjeve, Numri 216, 2014; dhe projekti në vazhdim nga Instituti për Kërkimin e Politikave të drejtësisë Penale në Birkbeck. Shih gjithashtu seksionin 2.3 mbi programet e rehabilitimit dhe riintegrimin, më poshtë.

160 Angazhimet e OSBE-së dhe standardet ndërkombëtare, *op. cit.*, shënimi 117.

161 CCPR e OKB-së, Komenti i Përgjithshëm nr. 22: Neni 18 (Liria e Mendimit, Ndërgjegjes ose Fesë), CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, 30 korrik 1993, paragrafi 8.

162 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregullat 65-66. Për të burgosurit e huaj, shih: Rezolutën 45/158 e Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së, Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat e Migrantëve dhe Familjeve të tyre, 18 dhjetor 1990, Neni 17.7. Për të miturit, shih Rregullat e Havanës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 86, rregulli 48.

163 Për raportet e një shqetësimi të tillë, shih, për shembull, «Raporti i Raportuesit të Posaçëm për Lirinë e Fesë ose Besimit në Misionin e tij në Uzbekistan», 22 shkurt 2018, A/HRC/37/49/Add.2, paragrafi 67; Forum18, “Taxhikistan: ‘Nuk e di se cilat janë rregullat e Mandelës’”, 10 mars 2021.

164 Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Anti-Terrorizmin, “Parandalimi dhe Kundërvënia ndaj Ekstremizmit të Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 23, paragrafi 46.

165 ICCPR, *op. cit.*, shënimi 85, neni 19.

166 Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut (GJEDNJ), *Handyside kundër MB*, Kërkesa nr. 5493/72, 7 dhjetor 1976.

kundërshtojnë idetë me të cilat nuk janë dakord, ato nuk duhet të ndalojnë shprehjen dhe diskutimin e ideve të tilla.¹⁶⁷ Autoritetet e burgjeve duhet të demonstrojnë natyrën specifike, individuale dhe të saktë të kërcënimit ndaj rendit publik ose sigurisë kombëtare, si dhe domosdoshmërinë dhe proporcionalitetin e veprimeve të ndërmarra, veçanërisht duke vendosur një lidhje të drejtpërdrejtë dhe të menjëhershme midis shprehjes dhe vetë kërcënimit.¹⁶⁸ Për më tepër, kufizimet e lirisë së shprehjes nuk duhet të rrezikojnë thelbin e së drejtës.¹⁶⁹

Mjetet e vlerësimit të rrezikut dhe nevojave

Siç është përcaktuar në seksionin e mësipërm, klasifikimi i të burgosurve dhe vendimet e mëtejshme në lidhje me akomodimin dhe regjimin e burgut nuk duhet të bazohen vetëm në vëzhgimin e një grupi të kufizuar treguesish. Në këtë kontekst, një rol kyç luajnë vlerësimet e rregullta, të synuara dhe të individualizuara, me qasje gjinore të rrezikut dhe nevojave.¹⁷⁰ Megjithëse vlerësimet e riskut dhe nevojave duhet të bazohen në disa tregues, për të siguruar një vëzhgim të sistematizuar dhe të strukturuar, mjetet që përdorin treguesit e sipërpërmendur kanë kufizime të qenësishme. Në mënyrë thelbësore, këto mjete duhet të bazohen, si në faktorë dinamikë, d.m.th., në ata faktorë që janë aktualisht të pranishëm dhe që mund të kenë ndikim, por edhe në faktorë statikë, d.m.th., në faktorë që bazohen në historinë e personit, që janë fikse dhe nuk mund të ndryshohen.¹⁷¹

Vlerësimet individuale duhet të kryhen nga profesionistë të trajnuar “për të shmangur influencën e klasifikimeve për shkak të stereotipeve, profilizimit dhe supozimeve personale për një të burgosur”.¹⁷² Vlerësimi i rrezikut kërkon mbledhjen dhe vërtetimin e informacioneve nga burime të ndryshme, duke përfshirë edhe informacionet e mbledhura përmes intervistave individuale me personin nën vlerësim dhe informacionet nga çështjet gjyqësore dhe agjencitë ligjzbatuese, punonjësit socialë, familjarët dhe të afërmit. Është

167 Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Anti-Terrorizmin, “Parandalimi dhe Kundërvënja ndaj Ekstremizmit të Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 23, paragrafi 38. Shih gjithashtu, Parandalimi i Terrorizmit dhe Kundërvënja ndaj Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Radikalizimit që Çojnë në Terrorizëm: Një Qasje Policimi në Komunitet, *op. cit.*, shënimi 22, f. 42-43.

168 OKB CCPR, “Komenti i Përgjithshëm Nr. 34 – Neni 19: Liria e mendimit dhe e shprehjes”, CCPR/C/GC/34, 12 shtator 2011, paragrafi 35.

169 Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Anti-Terrorizmin, “Parandalimi dhe Kundërvënja ndaj Ekstremizmit të Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 23, paragrafi 38.

170 Për një pasqyrë të klasifikimit, vlerësimit të rrezikut dhe nevojave në përputhje me Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, shih: ODIHR & PRI, *Dokument udhëzues mbi rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 64-87.

171 UNODC, Manual mbi Klasifikimin e të Burgosurve, *op. cit.*, shënimi 141: Kjo rezultoi në zhvillimin e mjeteve që, ndërkohë që ruanin artikuj statikë të historisë kriminale dhe personale të lidhura me rrezikun, përfshinin edhe disa indikatorë dinamikë ose të ndryshueshëm që nuk ishin të ndjeshëm vetëm ndaj ndryshimeve në rrethanat e një të dënuari (për të ndihmuar në monitorimin e ndryshimit), por edhe i dhanë personelit të burgjeve informacion në lidhje me nevojat e të burgosurit që duhet të synohen nëpërmjet ndërhyrjeve. Këto në literaturën kërkimore quhen instrumente të vlerësimit të “nevojave dhe risqeve” ose të “gjeneratës së tretë”. Për më shumë informacion mbi vlerësimet e rrezikut dhe të nevojave dhe për ndikimin e modelit të vlerësimit të rrezikut-nevojave-reagimeve dhe modelet e rehabilitimit të të burgosurve, shih f. 38.

172 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 81.

praktikë e mirë përfshirja e psikologëve dhe ekspertëve të tjerë.¹⁷³ Qëllimi është të mësohet sa më shumë që të jetë e mundur për të kaluarën personale të një individi, çdo histori kriminale, kontakte sociale, arsimim dhe punësim.¹⁷⁴ Kjo do të ndihmojë për të kuptuar sjelljet e tij dhe do t'u mundësojë autoriteteve të burgut të përdorin në mënyrë efektive një qasje të sigurisë dinamike. Gjithashtu, pas klasifikimit dhe akomodimit fillestar, vlerësimet e rrezikut dhe të nevojave duhet të rishikohen rregullisht në mënyrë që të burgosurit të vendosen në një mjedis të sigurtë dhe të përshtatshëm gjatë gjithë kohës.

Në kontekstin e EDHRÇT-së, vlerësimet e rrezikut dhe të nevojave priren të vlerësojnë rreziqet që paraqesin jo vetëm të burgosurit e dënuar për vepra të lidhura me terrorizmin dhe me ekstremizmin e dhunshëm, por edhe “ekstremistët potencialë dhe ata që radikalizohen deri në dhunë”.¹⁷⁵ Kur vlerësohen rreziqet që paraqesin të burgosurit e dënuar për terrorizëm dhe vepra të dhunshme të lidhura me ekstremizmin, vlerësuesit duhet të mbajnë në konsideratë rolin e këtyre personave brenda organizatës ose grupit të tyre dhe potencialin për të radikalizuar ose rekrutuar të burgosur të tjerë (shkallën e rolit udhëheqës përmes karizmës), për të mbajtur ose për të krijuar struktura komanduese operacionale brenda burgut dhe për të planifikuar veprime të dhunshme nga burgu si dhe mundësinë e recidivizmit.¹⁷⁶ Ata duhet të marrin parasysh edhe kontekstin personal, motivimet dhe rrethanat kontekstuale që e kanë tërhequr ose që mund ta tërheqin një të burgosur drejt EDHRÇT-së e që mund të kontribuojnë në vepra të tilla në të ardhmen. Disa kaenë ndjekur këtë rrugë për motive kriminale të zakonshme, si p.sh., përfitimi financiar ose përmbushja e nevojave të mbijetesës, duke përfshirë edhe nevojën e përkatësisë dhe të kuptimit të jetës; të tjerët mund të jenë dënuar për vepra të tjera, por motivet e tyre lidhen me ekstremizmin e dhunshëm.¹⁷⁷

Rëndësia e vlerësimeve të përgjithshme të rrezikut dhe nevojave për parandalimin e EDHRÇT-së është vënë në pikëpyetje, pasi faktorët e rrezikut mund ta anashkalojnë natyrën dinamike të EDHRÇT-së dhe nuk përfshijnë kontekstin apo motivimet e të burgosurve (të dyshuar) ekstremistë të dhunshëm.¹⁷⁸ Kjo qasje zhvilloi disa mjete të specializuara me fokus tek ideologjitë e ekstremizmit të dhunshëm (duke përfshirë edhe ideologjitë politike, sociale, fetare ose ideologji të tjera). Edhe pse këto mjete kanë disa kufizime, ato mund të krijojnë probleme në zbatim në juridiksione dhe kontekste të tjera.¹⁷⁹ Për më tepër, studimet mbi vlerësimin e rrezikut dhe të nevojave për EDHRÇT-në ende janë të kufizuara.

173 Hedayah dhe ICTT, “Udhëzime shtesë mbi rolin e psikologëve/psikologjisë në programet e rehabilitimit dhe riintegritit”.

174 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 43, 54-55; Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 61, 63; GCTF, “Memorandumi i Romës mbi praktikën e mira për rehabilitimin dhe riintegrimin e shkelësve të dhunshëm ekstremistë”, Praktika e mirë 3.

175 *Po aty.*, Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 48.

176 Liesbeth van der Heide, Marieke van der Zwan dhe Maarten van Leyenhorst, “Udhëzuesi i praktikantëve për galaktikën - Krahasimi i mjeteve të vlerësimit të rrezikut për ekstremizmin e dhunshëm”, f. 22.

177 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, f. 41, 42, 55; Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 44-45

178 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 55; Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 53-54.

179 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 56; Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 47-48.

Për shembull, sjellja e dhunshme e mëparshme nuk tregon domosdoshmërisht rrezik të shtuar ekstremizmi të dhunshëm, por mund të tregojë mundësi vazhdimësie të sjelljeve të dhunshme.¹⁸⁰

Udhëzimet për rrezikun e ekstremizmit (ERG22+), të krijuara dhe përdorura në Angli dhe Uells, vlerësojnë 22 faktorë në tre fusha kryesore (angazhimi, kapaciteti dhe aftësia), duke përfshirë ndryshimet e mundshme dhe ndikimin e ndërhyrjeve në këto tre fusha.¹⁸¹ “Vlerësimi i rrezikut të ekstremizmit të dhunshëm (VERA-2)” dhe versioni i rishikuar i tij (VERA-2R) i përdorur në disa vende në Evropë,¹⁸² Australi, Kanada, Shtetet e Bashkuara të Amerikës dhe rajonin e Azisë Jugore, shqyrton 34 faktorë rreziku në pesë aspekte: “qëndrimet, besimet dhe ideologjia”; “konteksti social dhe qëllimi”, “historia, veprimi dhe kapaciteti”; “përkushtimi dhe motivimi”; “treguesit mbrojtës/zbutës të rrezikut”.¹⁸³ Disa juridiksione kanë vendosur të përdorin mjete vlerësimi për matjen e dhunës, në vend të instrumenteve për EDHRÇT ose, të mbështeten në vlerësimet individuale duke përdorur një sërë mjetesh të ndryshme shqyrtimi dhe/ose vëzhgime të drejtpërdrejta multidisiplinare.¹⁸⁴

Është e rëndësishme të kuptohet se, megjithëse vlerësimet e rrezikut dhe nevojave janë mjete të dobishme, ato nuk janë të pagabueshme. Ato nuk mund të parashikojnë se kush do të kryejë sërish një vepër penale ose të identifikojnë me saktësi statistikore se kush do të radikalizohet drejt EDHRÇT-së në burg.¹⁸⁵ Faktorë të rëndësishëm që lidhen me sigurinë dinamike, vëzhgimet e stafit, gjykimin profesional dhe përvojën duhet të plotësojnë informacionin e marrë përmes vlerësimit të rrezikut dhe nevojave.¹⁸⁶

Vlerësimi i rrezikut dhe nevojave për kategori të veçanta të burgosurish

Ende mungojnë mjetet specifike të vlerësimit të rrezikut dhe nevojave për fëmijët dhe gratë e përfshira në EDHRÇT ose që konsiderohen “të rrezikuar” nga EDHRÇT-ja, duke theksuar nevojën për të rishikuar me kujdes rëndësinë e VERA-2R dhe ERG+22 për këto

180 Van der Heide, van der Zwan & van Leyenhorst, “Udhëzuesi i praktikantëve për galaktikën - Krahasimi i mjeteve të vlerësimit të rrezikut për ekstremizmin e dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 176, f. 5.

181 Për më shumë detaje mbi këto mjete të specializuara të vlerësimit të rrezikut, shih: UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 56.

182 Për shembull: Austria, Belgjika, Finlanda, Franca, Gjermania, Holanda, Suedia, shih: Sistemet EuroPris të Menaxhimit të Njohurive, 220719: Vlerësimi i Rrezikut të Radikalizimit ; EU-RAN, “Qasje për të luftuar radikalizimin dhe ballafaqimi me të dënuarit e dhunshëm ekstremistë dhe terroristë në burgje dhe dënimi me kusht”, *op. cit.*, shënimi 80, f. 19.

183 Komisioni Evropian, “Vlerësimi i rrezikut të ekstremizmit të dhunshëm, versioni 2 i rishikuar Pressman, Rinne, Duits, Flockton”, 2016.

184 Letoni, Lituani, Zvicër; shih: <https://www.euopris.org/epis/kms/?detail=348> .

185 Për një diskutim mbi shkallët e ulëta të recidivizmit terrorist, shih: Renard, “Eksplorimi i hendekut mes frikës nga recidivizmi terrorist dhe provave”, *op. cit.*, shënimi 52.

186 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 57; Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 62-63.

2 kategori të veçanta të burgosurish.¹⁸⁷ Shtytësit e ndryshëm të radikalizimit që çojnë në terrorizëm ose dhunë për kategori të veçanta si gratë dhe fëmijët, së bashku me rolet e ndryshme që këta luajnë në grupet ekstremiste të dhunshme apo statusin e dyfishtë si autorë dhe si viktima, na sinjalizojnë për rëndësinë e ndjeshmërisë ndaj gjinisë dhe moshës në vlerësimin e nevojave të tyre. Deri më sot, shumica e mjeteve të vlerësimit të përdorura në burgje janë krijuar për burrat e, për rrjedhojë, nuk marrin parasysh faktorët specifikë të recidivizmit tek gratë e burgosura.¹⁸⁸ Këto mjete vlerësimi janë orientuar më shumë në përvojën mashkullore të radikalizimit drejt terrorizmit, ndaj mund të jetë vështirë identifikimi i rrezikut të recidivizmit dhe radikalizimit tek gratë e burgosura.¹⁸⁹

Rregullat e Bangkokut, të miratuara në vitin 2010, kërkojnë miratimin dhe zbatimin e metodave të klasifikimit bazuar në qasje gjinore.¹⁹⁰ Ato gjithashtu përshkruajnë trajtimin e individualizuar, të ndjeshëm ndaj gjinisë, të informuar mbi traumat e mëparshme dhe të qasjes gjithëpërfshirëse, pa lënë mënjanë kujdesin për shëndetin mendor, mungesa e të cilit mund të çojë në rritje të radikalizimit drejt terrorizmit ose dhunës.¹⁹¹ Vlerësimet e rrezikut dhe të nevojave, të ndjeshme ndaj gjinisë, duhet të marrin parasysh rrezikun më të ulët të grave të burgosura ndaj të tjerëve, efektet veçanërisht të dëmshme që mund të kenë ndaj tyre masat e sigurisë së lartë dhe izolimi, si dhe informacionin për historitë personale të grave të burgosura, si p.sh., dhuna e përjetuar.¹⁹²

Sa u përket fëmijëve, vlerësimi i rrezikut dhe nevojave duhet të marrë në konsideratë nivelin e pjekurisë së tyre mendore, intelektuale dhe emocionale si dhe faktorët e ndryshëm që mund t'i kenë çuar ata drejt EDHRÇT-së (indoktrinimi, oportunitizmi penal, detyrimi me forcë, udhëtimi me prindërit “luftëtarë të huaj terroristë”). Kjo është thelbësore për t'u shtjelluar, mundësisht kombinuar me pjesëmarrjen aktive të fëmijëve në identifikimi

e përgjigjeve të duhura dhe mbështetjes së specializuar për shëndetin mendor dhe traumat.¹⁹³

Profilat dhe motivet e ndryshme të “luftëtarëve të huaj terroristë” të kthyer në vendin e tyre të origjinës duhet të studiohen përmes vlerësimeve të rrezikut dhe nevojave, duke

187 Qendra Globale për Sigurinë Bashkëpunuese dhe ICCT, “Korrigjimi i kursit: Avancimi i parimeve të drejtësisë për të miturit për të mitorit e dënuar për vepra të ekstremizmit të dhunshëm”, shtator 2017, faqe 11; Qendra Globale për Sigurinë Bashkëpunuese dhe ICCT, “Rehabilitimi i shkelësve të dhunshëm ekstremistë të mitur në burgje”, *op. cit.*, shënimi 47, faqe 3; PRI, “Të miturit dhe ekstremizmi i dhunshëm:”, *op. cit.*, shënimi 84, faqe 11.

188 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 80

189 Katherine Brown, “Rëndësia e gjinisë”, në *SPOTLIGHT, Rehabilitimi dhe Riintegrimi në Burgje*, dhjetor 2020, f. 26-35.

190 Rregullat e Bangkokut të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 79, Rregulli 40 dhe 41.

191 *Po aty*, shënimi 79, Rregulli 12; PRI, “Parandalimi i radikalizimit në burgje”, *op. cit.*, shënimi 64, faqe 8.

192 Rregullat e Bangkokut të OKB-së, *Po aty*, shënimi 79, Rregulli 41. Vlerësimet e individualizuara të rrezikut dhe nevojave duhet të marrin parasysh të gjitha mënyrat e mundshme në të cilat një e burgosur (grua) mund të përbëjë rrezik. Aktualisht ka studime të kufizuara nëse gratë e burgosura paraqesin më pak rrezik kur bëhet fjalë për radikalizimin drejt terrorizmit/dhunës së të burgosurve të tjerë.

193 Qendra Globale për Sigurinë Bashkëpunuese dhe ICCT, “Rehabilitimi i të dënuarve të dhunshëm ekstremistë të mitur në paraburgim”, *op. cit.*, shënimi 47, faqe 3. Rregullat e Havanës zhvillojnë më tej elementet e procedurave të klasifikimit dhe ndarjes që do të zbatohen për të miturit, Rregullat e Havanës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 86, Rregullat 27-30.

përfshirë njohuritë, aftësitë dhe trajnimin e tyre të mëparshëm. Megjithëse shumë prej tyre mund të kenë kërkuar t'u bashkohen grupeve ekstremiste të dhunshme; të tjerë mund të jenë motivuar nga aventura ose përfitimet monetare; të tjerë mund të kenë udhëtuar duke pasur vërtet si qëllim ofrimin e ndihmës humanitare, e më pas të jenë bërë pjesë e këtyre grupeve. Disa mund të jenë gati të tërhiqen nga EDHRÇT-ja, por kjo gatishmëri mund të cenohet nëse mbi ta zbatohen masa të rrepta kufizuese në mënyrë arbitrare. Të tjerët mund të kenë nevojë për mbështetje psikologjike për shkak të çrregullimeve të stresit post-traumatik, traumave, apo paparashikueshmërisë së sjelljes dhe paqëndrueshmërisë emocionale.¹⁹⁴

Vlerësimi i rrezikut dhe nevojave të individualizuara dhe të bazuara mbi prova, janë thelbësore për trajtimin e të paraburgosurve. Të paraburgosurit kanë nevoja të veçanta dhe rreziqet që mund të paraqesin janë të ndryshme. Studimet mbi paraburgimin tregojnë, për shembull, shkallë më të lartë rreziku për vetëvrasje dhe vetëdëmtim.¹⁹⁵ Të paraburgosurit nuk duhet të klasifikohen vetëm në bazë të akuzave të ngritura kundër tyre. Nëse kjo ndodh për individët e akuzuar për vepra terroriste, ajo mund të çojë në akomodimin e menjëhershëm të tyre në regjimin e sigurisë të lartë e, si rezultat, në praktikë, me të dënuar me vendim gjykate të formës së prerë. Kjo ngre shqetësime të thella në lidhje me respektimin e ligjit ndërkombëtar për të drejtat e njeriut dhe angazhimeve të OSBE-së në lidhje me të drejtën për një proces të rregullt gjyqësor. Prezumimi i pafajësisë është një e drejtë themelore dhe e paderogueshme. Klasifikimi dhe akomodimi gjatë periudhës së paraburgimit (në mjedise të sigurisë së lartë dhe/ose me të dënuar me vendim gjykate të formës së prerë) mund të ndikojë në marrjen e një vendimi duke supozuar një nivel fajësie.¹⁹⁶ Për më tepër, regjimet më kufizuese që gjenden shpesh në mjedise të sigurisë së lartë mund të pengojnë aksesin e plotë për përfaqësimin/mbrojtjen ligjor/e.

Vlerësimet arbitrare dhe klasifikimi i tejkaluar i sigurisë

Shpërndarja dhe klasifikimi i përgjithshëm i të burgosurve, në kontekstin e EDHRÇT-së, duhet të bazohet në vlerësimet individuale të rrezikut dhe nevojave, ato nuk duhet të jenë arbitrare ose diskriminuese. Praktika të parregullta përfshijnë përdorimin e rregullave të përgjithshme që u caktojnë të burgosurve regjimet e sigurisë dhe burgjet/qelitë, për shkak të natyrës së veprave penale ose akuzave ndaj tyre, kohëzgjatjes së dënimit, kombësisë, etnisë, fesë ose historikut të udhëtimit (p.sh., pas udhëtimit ose planifikimit të një udhëtimi në një zonë konflikti).¹⁹⁷

Vlerësimi jo i drejtë dhe arbitrar i rrezikut dhe nevojave e më pas klasifikimi i personave të privuar nga liria janë shqetësuese, pasi jo vetëm nuk identifikojnë akomodimin e përshtatshëm dhe nuk garantojnë shpërndarje të rregullt të të burgosurve sipas shkallës së sigurisë, por rrezikojnë zbatimin e planeve të dënimit, riintegritit dhe të masave pas-

194 Manuali i UNODC-së mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje , *op. cit.*, shënimi 2, f. 66.

195 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 87

196 Angazhimet e OSBE-së dhe standardet ndërkombëtare për prezumimin e pafajësisë, *op. cit.*, shënimi 115. Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregulli 111.2.

197 ICRC, "Radikalizimi në Paraburgim – Perspektiva e KNKK-së", *op. cit.*, shënimi 134, faqe 3.

lirim.¹⁹⁸ Kjo, nga ana tjetër, mund të minojë përpjekjet për të parandaluar EDHRÇT-në dhe të rrisë rrezikun e keqtrajtimit dhe torturës. Nga ana tjetër, klasifikimi dhe kategorizimi duhet të bazohen në parimin që të gjithë të burgosurit mbahen në mjediset sa më pak kufizuese të nevojshme për të adresuar rreziqet që paraqesin dhe nevojat e tyre.¹⁹⁹

Si për çdo grup tjetër të burgosurish, edhe të burgosurit (të dyshuar) ekstremistë të dhunshëm ose të burgosurit e “ rrezikuar” nga EDHRÇT-ja duhet të përfitojnë lehtësim të regjimeve, bazuar në vlerësimet e rregullta dhe dinamike të rrezikut dhe nevojave, për të reflektuar ndryshimet dhe progresin e arritur. Ata nuk duhet të mbahen vazhdimisht në mjedise të sigurisë së lartë dhe të kategorizohen në mënyrë përfundimtare si të burgosur me rrezikshmëri të lartë vetëm mbi bazën e dënimit të marrë ose për shkak të vlerësimit fillestar. Kjo qasje nuk ndihmon për shkak të ndryshimit të motivit apo shkëputjes nga EDHRÇT. Udhëzimet e Këshillit të Evropës theksojnë se shtetet duhet të kryejnë vlerësime periodike, të individualizuara të rrezikut dhe nevojave për të burgosurit e dënuar për vepra të lidhura me terrorizmin dhe që mbahen në regjime të sigurisë së lartë.²⁰⁰

198 Për më shumë mbi planifikimin e fjalive, shih ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 78.

199 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, rregulli 3. Ky është një parim i menaxhimit të mirë të burgjeve: “Thelbi i burgimit është heqja e lirisë dhe detyra e autoriteteve të burgut është të sigurojnë që kjo të zbatohet në një mënyrë që nuk është më kufizuese se sa është e nevojshme. Nuk është funksioni i autoritetit të burgut të vendosë privime shtesë për ata që janë nën kujdesin e tij”, Andreë Coyle, *Një Qasje për të Drejtat e Njeriut në Menaxhimin e Burgjeve*, (Londër: Qendra Ndërkombëtare për Studimet e Burgjeve, 2009), fq. 11.

200 Këshilli i Evropës, “Udhëzime për Burgjet dhe për Shërbimet e Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 56, Udhëzuesi 21; Andreë Coyle, *Po aty*, fq. 74.

Vlerësimet e rrezikut dhe nevojave

Shembuj të çështjeve të ndërlidhura që janë vërejtur nga monitoruesit e burgjeve dhe institucionet e të drejtave të njeriut, si:

Akomodimi i menjëhershëm i të burgosurve në regjime të rrepta, pa një vlerësim të individualizuar të rrezikut dhe nevojave personale

Shembull 1 nga praktika:

Në një shtet, të burgosurit e dyshuar dhe të dënuar për vepra terrorizmi vendosen automatikisht në “seksionet për terrorizmin” të “nivelit të shtuar të sigurisë” për shkak të shqetësimit se ata mund të radikalizojnë ose të rekrutojnë të burgosur të tjerë për aktivitete terroriste. Raportohet se nuk ka as vlerësime të individualizuara të rrezikut dhe të nevojave përpara akomodimit fillestar në këto seksione të dedikuara për terrorizmin, as vlerësime sistematike për të vendosur nëse duhet të vazhdojnë të mbahen atje, në analizë të rreziqeve që paraqesin të burgosur të veçantë.²⁰¹ Përgjashtimet nga kjo praktikë janë shumë të kufizuara dhe e drejta e ankimit nuk është efektive në praktikë.²⁰²

Komiteti i Këshillit të Evropës për Parandalimin e Torturës (CPT) dhe Komiteti i OKB-së kundër Torturës (CAT) kanë shprehur shqetësime në lidhje me mungesën e vlerësimeve individuale të rrezikut dhe nevojave dhe për akomodimin e menjëhershëm të të burgosurve në këto seksione. KPT-ja përsëriti rekomandimin e saj, duke shtuar se duhet të ketë “një vlerësim sistematik i kategorizimit të regjimeve të të burgosurve (duke i njoftuar, duke i lejuar të ushtrojnë të drejtën për t’u dëgjuar)”.²⁰³ CAT gjithashtu ka dhënë rekomandime në lidhje me natyrën e vlerësimit individual, duke specifikuar se këto vlerësime duhet “...të bazohen në kritere specifike dhe objektive, duke konsideruar sjelljen e personit, informacionet konkrete, të besueshme, të plota dhe të përditësuara, dhe proporcionalitetin e akomodimit të të dënuarit në një regjim të sigurisë së lartë.”²⁰⁴

Shembull 2 nga praktika:

Në një shtet tjetër, Nënkomiteti për Parandalimin e Torturës (SPT) vuri në dukje se të burgosurit mund të akomodoheshin në institucione specifike, në bazë të rrezikshmërisë së krimit apo dënimeve të mëparshme, pa një vlerësim të individualizuar të rrezikut dhe

201 Megjithatë, me vendosjen fillimisht të të burgosurit në seksionin e të burgosurve terroristë (*Terroristenafdeling*), bëhet një vlerësim, duke përfshirë edhe përcaktimin e masave të sigurisë (të referuara si diferencim). Megjithëse një raport i fundit i Inspektoratit në kuadër të Ministrisë së Drejtësisë dhe Sigurisë pohoi se probabiliteti i zbatimit të panevojshëm të masave të rrepta të sigurisë ishte zvogëluar si rezultat i diferencimit, ai kishte konstatuar edhe një sërë sfidash praktike në lidhje me vlerësimet e rrezikut, bazuar në Mjetin e vlerësimit VERA-2R, gjatë procedurës së pranimit në gjashtë javët e para të paraburgimit. Shih: Inspektorati i Drejtësisë dhe Sigurisë, “Njësitë e Paraburgimit të Terroristëve në Holandë”, 2019. F. 31 dhe 26-29.

202 Amnesty International dhe Nisma për Drejtësi e Shoqërisë së Hapur, “Shkeljet çnjerëzore dhe të panevojshme të të drejtave të njeriut në burgjet holandeze të sigurisë së lartë në kontekstin e anti-terrorizmit”, *op. cit.*, shënimi 106, f. 7; dhe Komiteti i OKB-së kundër Torturës, “Vëzhgime Përmblyëse mbi Raportin e Shtatë Periodik të Holandës”, CAT/C/NLD/CO/7, 18 dhjetor 2018, paragrafi 28.

203 Këshilli i Evropës, raporti i KPT-së për vizitën e vitit 2016 në Holandë, (CPT/Inf (2017) 1, paragrafi 50)

204 Komiteti i OKB-së kundër Torturës, “Vëzhgimet Përfundimtare mbi Raportin e Shtatë Periodik të Holandës” *op. cit.*, shënimi 202, paragrafi 29b.

nevojave.²⁰⁵ Raportuesi i Posaçëm i OKB-së kundër Terrorizmit ka ngritur shqetësimin se individët e akuzuar ose të dënuar për terrorizëm u nënshtroheshin regjimeve të burgjeve me rregulla përjashtuese dhe pa të drejta. Shqetësimet janë ngritur edhe për përdorimin e besimit dhe fesë si tregues i dukshëm në klasifikimin e radikalizimit dhe se të burgosurit nuk mund të ankimonin këtë klasifikim.²⁰⁶

Mungesa e transparencës dhe zbatimi i treguesve pa masa mbrojtëse procedurale

Shembull 3 nga praktika:

Në një shtet, ata që besohet se janë radikalizuar drejt terrorizmit apo dhunës (për rrjedhojë të prezumuar si kërcënim për sigurinë) regjistrohen në një listë specifike dhe u nënshtrohen masave të ndryshme, duke nisur nga mbajtja e një ditari të aktiviteteve të vëzhguara deri te kufizimi i kontaktit, izolimi dhe vendosja e tyre me raste në të ashtuquajturat “seksionet D-Rad:Seksioni Ex” (njësi speciale në burgje për të burgosurit që konsiderohen se paraqesin rrezikun më të madh të radikalizimit të dhunshëm). Raportuesi i Posaçëm i OKB-së Kundër Terrorizmit shprehu shqetësimin se procedura për vendosjen e një personi në njërin prej këtyre seksioneve ishte shqetësuese dhe se nuk kishte asnjë proces rivlerësimi.²⁰⁷ Stafi i burgut vlerësonte vazhdimisht “shenjat e radikalizimit” dhe i kategorizonte të burgosurit në përputhje me rrethanat.²⁰⁸ Të burgosurit, megjithatë, nuk ishin të informuar për këto vlerësime apo për implikime për shkak të këtyre vlerësimeve, as nuk kishte një proces që ata ta kundërshtonin atë vlerësim. Raportuesi i Posaçëm theksoi kompleksitetin e identifikimit të radikalizimit drejt dhunës ose terrorizmit, nevojën për profesionistë të trajnuar dhe të specializuar, për transparencë dhe qëndrueshmëri, si dhe rreziqet e lidhjes së praktikimit të besimit fetar me radikalizimin.²⁰⁹

Shembull 4 nga praktika:

Në një shtet tjetër, Raportuesi i Posaçëm i OKB-së Kundër Terrorizmit ka vënë në dukje se në të ashtuquajturat “njësi të vlerësimit të radikalizimit”, ku të burgosurit e dënuar për akte terroriste kalojnë katër muaj dhe ku, përmes qasjeve shumëdisiplinare, vlerësohet niveli i tyre i radikalizimit drejt dhunës ose terrorizmit dhe potenciali i tyre për të paraqitur ndonjë rrezik,²¹⁰ stafi i burgut dukej i vetëdijshëm për sfidat e vlerësimit të rrezikut dhe nevojave.

205 SPT, Vizitë në Kazakistan e kryer nga 20 deri më 29 shtator 2016: vëzhgime dhe rekomandime drejtuar shtetit palë, CAT/OP/KAZ/1, 7 shkurt 2019, paragrafi 94.

206 Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Anti-Terrorizmin, Vizitë në Kazakistan, *op. cit.*, shënimi 108, paragrafi 35.

207 Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Anti-Terrorizmin, Vizitë në Belgjikë, A/HRC/40/52/Add.5, 8 maj 2019, paragrafi 38. Shihni gjithashtu: Comité T, “Vlerësimi i masave për të luftuar terrorizmin në dritën e të drejtave të njeriut”, 2020.

208 *Po aty*, paragrafi 39: Autoritetet e burgut vlerësojnë vazhdimisht shenjat e radikalizimit të shfaqura nga të burgosurit. Ata që konsiderohen të radikalizuar ose në rrezik radikalizimi (të ashtuquajturit të arrestuar “CelEx”) futen në një nga kategoritë e mëposhtme: kategoria A (të dënuar ose të akuzuar për terrorizëm); kategoria B (të ashtuquajturit “persona të asimiluar” dosjet e të cilëve tregojnë lidhje me terrorizmin); kategoria C (luftëtarë të huaj terroristë); dhe kategoria D (të ndaluarit që demonstrojnë shenja radikalizimi). Tre kategori të tjera do t’i shtohen këtij sistemi klasifikimi, duke përfshirë edhe “terroristët e kultivuar në vendin e vet” dhe “predikuesit e urrejtjes”.

209 *Po aty*, paragrafi 40.

210 Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Anti-Terrorizmin, Vizitë në Francë, A/HRC/40/52/Add.4, 8 maj 2019, paragrafi 43 mbi njësitë e vlerësimit të radikalizimit (“Quartier d’évaluation de la radicalization” ose QER).

Megjithatë, raporti i Raportuesit ngriti shqetësime për transparencën dhe konsistencën e procedurës së vlerësimit të rrezikut që përfshin profesionistë të ndryshëm, si dhe për mungesën e procedurave të ankimit ndaj vendimeve të akomodimit të të burgosurve në njësitë e vlerësimit të radikalizmit dhe për mënyrën në të cilën periudha 4-mujore e vlerësimit përdorej si justifikim për nivelin e ulët të aktiviteteve për të paraburgosurit.²¹¹

211 CGLPL, "Prise en charge pénitentiaire des personnes 'radicalisées' et respect des droits fondamentaux", janar 2020, f. 32; Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Anti-Terrorizmin, Vizita në Francë, *Po aty*, paragrafi 42.

Paragjykimi dhe diskriminimi

Stafi i burgut që kryen vlerësimet e rrezikut dhe nevojave në kontekstin e EDHRÇT-së priret të ekspozohet ndaj një presioni të madh, çdo mangësi mund të ketë pasoja të mëdha për të burgosurit, për personelin e burgjeve dhe publikun e gjerë. Situata të tilla mund të komplikojnë paragjykimet dhe stereotipet ekzistuese të nënkuptuara, duke çuar në klasifikime të ekzagjeruara diskriminuese. Mjete vlerësimi transparente, të individualizuara, të strukturuar dhe të bazuara në prova që zbatohen për një spektër ideologjish ekstremiste të dhunshme, së bashku me një strukturë mbështetëse për verifikim, mund të ndihmojnë për të siguruar një vlerësim të drejtë dhe të ndershëm.²¹² Ka nevojë për udhëzime, politika dhe procedura të qarta për të reduktuar çdo rrezik paragjykimi. Stafi duhet të trajnohet në mënyrë specifike (ose të certifikohet, kudo që të jetë e mundur) për të kryer këto vlerësime.²¹³ Rekomandohet që profesionisti që kryen vlerësimin e rrezikut dhe nevojave të mos jetë i njëjti person, përgjegjës për vendimmarrjen në lidhje me klasifikimin e të burgosurve.

E drejta për t'u dëgjuar dhe për të kundërshtuar rezultatet e vlerësimit të rrezikut dhe nevojave

Vlerësimi fillestar dhe raportet e klasifikimit duhet të jenë pjesë e sistemit të menaxhimit të dosjeve të të burgosurve dhe të jenë të aksesueshme për të burgosurit, siç kërkohet nga Rregullat Mandela të OKB-së.²¹⁴ Të burgosurit duhet të jenë në gjendje të kundërshtojnë rezultatet e vlerësimeve dhe të klasifikimeve ndaj tyre, përmes procedurave transparente, të komunikuar dhe të dakordësuara. Udhëzimet e Këshillit të Evropës përcaktojnë qartë se “pikëpamjet e të dënuarve duhet të regjistrohen në lidhje me [vlerësimin e rrezikut dhe nevojave] dhe [atyre] duhet t'u jepet mundësia për t'i kundërshtuar këto vlerësime”, në përputhje me procedurat kombëtare.²¹⁵ Kjo mundësi duhet t'u komunikohet atyre në formë të shkruar, në gjuhë të kuptueshme dhe menjëherë pas pranimit në burg.²¹⁶ Vlerësimet e rrezikut dhe të nevojave dhe vendimet e klasifikimit, të bazuara në dyshime të thjeshta ose informacione sekrete, i pengojnë të burgosurit që t'i kundërshtojnë ato. Vlerësime dhe vendime të tilla mund të pengojnë mbikëqyrjen, si dhe mund të vonojnë ose të pengojnë rishikimin e rregullt të proporcionalitetit të masave të sigurisë dhe heqjen në kohë të kufizimeve të panevojshme.²¹⁷ Mundësia e ankimit ndaj vendimit për klasifikimin e të burgosurit është veçanërisht e rëndësishme në rastet kur një klasifikim i caktuar i sigurisë

212 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 57;

213 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *Po aty*, faqe 55; Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 51-52.

214 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, rregulli 7. Shih gjithashtu rregullat 6, 8-10 mbi menaxhimin e dosjeve të të burgosurve.

215 Këshilli i Evropës, “Udhëzime për Burgjet dhe për Shërbimet e Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 56, Udhëzuesi 17; ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, paragrafi 84.

216 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregullat 53-54, 55.1; Rregullat e Bangkokut të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 79, Rregulli 2; Rregullat e Havanës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 86, Rregullat 24-25; RREB, *op. cit.*, shënimi 123, Rregulli 30.1.

217 ICRC, “Radikalizimi në burg – Perspektiva e KNKK-së”, *op. cit.*, shënimi 134.

i ndalon individët të kërkojnë lirim të parakohshëm ose ulje dënimi.²¹⁸ Në të gjitha rastet, duhet të ekzistojnë mjete juridike në rast se një i burgosur është identifikuar gabimisht si i radikalizuar me prirje drejt terrorizmit ose dhunës.²¹⁹

Shkëmbimi i informacionit dhe e drejta për privatësi

Shkëmbimi i informacioneve ndërmjet organeve të ndryshme ligjzbatuese, të shërbimeve sekrete, burgjeve, shërbimit të provës dhe agjencive të tjera ose partnerëve të jashtëm kërkon që të vendosen procedura të qarta, strikte dhe transparente për të respektuar të drejtën e të burgosurve për privatësi dhe për të mbrojtur të dhënat e tyre personale.²²⁰ Rregullat e OKB-së të Nelson Mandelës kërkojnë që dosjet e të burgosurve të mbahen në fshehtësi dhe t'u vihen në dispozicion vetëm atyre, përgjegjësitë profesionale të të cilëve kërkojnë akses në të dhëna të tilla, d.m.th., akses në këto informacione duhet të bëhet mbi baza të rrepta të “nevojës për t'u informuar aq sa duhet”.²²¹ Në lidhje me të dënuarit e mitur, më konkretisht, Rregullat e Pekinit të OKB-së thonë gjithashtu se të dhënat “duhen të mbahen rreptësisht të fshehta dhe të mbyllura për palët e treta. Akses në të dhëna të tilla duhet të kufizohet për personat e lidhur drejtpërdrejt me zgjidhjen e çështjes në fjalë ose për persona të tjerë të autorizuar.”²²² Shkeljet e kufizimeve të shkëmbimit të të dhënave mund të përfshijnë edhe detyrimin e personelit mjekësor për të zbuluar informacione të caktuara për një të burgosur, duke shkelur fshehtësinë dhe marrëdhënien mjek-pacient.²²³

218 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, op. cit., shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 84.

219 Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Anti-Terrorizmin, Vizitë në Francë, op. cit., shënimi 210, paragrafi 42.

220 Këshilli i Evropës, “Udhëzime për Burgjet dhe për Shërbimet e Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm”, op. cit., shënimi 56, Udhëzuesi 4. Për më shumë informacion mbi menaxhimin e dosjeve të të burgosurve dhe sigurinë dhe konfidencialitetin e informacionit, shihni gjithashtu ODIHR & PRI, *Dokumenti Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, op. cit., shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 34-52

221 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, op. cit., shënimi 13, Rregulli 9; dhe ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, op. cit., shënimi 10, paragrafi 34, 37 dhe 43.

222 Rregullat e Pekinit të OKB-së, op. cit., shënimi 126, Rregulli 21.1. Shih gjithashtu Rregullat e Havanës së OKB-së, op. cit., shënimi 86, Rregullat 19 dhe 21 (d).

223 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, op. cit., shënimi 13, rregulli 32; Rregullat e Bangkokut të OKB-së, op. cit., shënimi 79, Rregulli 8; Për më shumë informacion mbi konfidencialitetin mjekësor dhe dhënien e informacionit mjekësor mbi bazën “nevoja për të ditur”, shih ODIHR & PRI, *Dokumenti Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, op. cit., shënimi 10, Kapitulli 6, paragrafi 106-132.

Përmbledhje e fushës 1 të rrezikut ndaj të drejtave të njeriut:
Klasifikimi, vlerësimi i rrezikut dhe nevojave

- “Treguesit” e EDHRÇT-së janë shqetësues nga këndvështrimi i të drejtave të njeriut dhe të vështirë për t’u zbatuar në praktikë, pasi janë të vështirë për t’u përcaktuar - nuk ka një profil të vetëm apo rrugë të qartë që e çon një individ drejt terrorizmit. Treguesit nuk duhet të merren parasysh të veçuar apo të jenë diskriminues (në përkufizimin ose zbatimin e tyre) ndaj grupeve të veçanta të të burgosurve.
- Vlerësimet e riskut dhe nevojave duhet të jenë të individualizuara, të bazuara në dëshmi dhe të rishikohen rregullisht nga profesionistë të trajnuar. Klasifikimi dhe kategorizimi i menjëhershëm në bazë të akuzave ose të veprës penale, kombësisë, etnisë, fesë, përkatësisë politike ose historikut të udhëtimit janë arbitrare, diskriminuese dhe joefektive. Këto vlerësime jo vetëm përcaktojnë rreziqet, vendosjen dhe regjimet e sigurisë, por orientojnë edhe për rrugën më të mirë të rehabilitimit

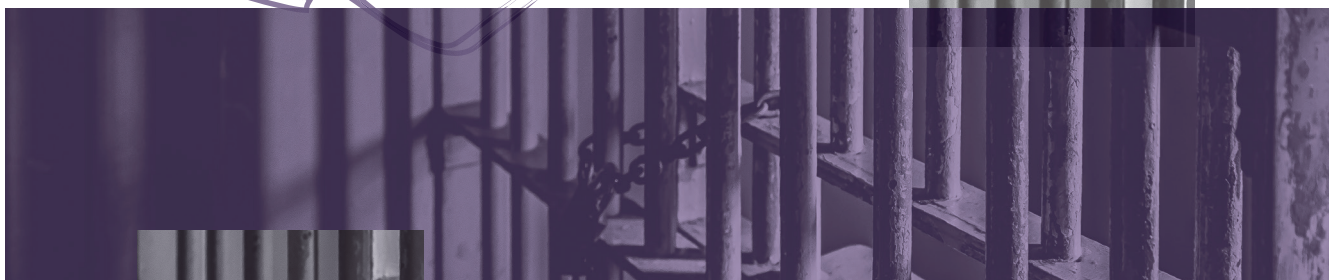
Pyetje për monitoruesit:

Klasifikimi, vlerësimi i rrezikut dhe nevojave

Organet monitoruese duhet të trajtojnë mundësinë e vlerësimeve diskriminuese, arbitrare të rrezikut dhe nevojave dhe të klasifikimit të tejkalluar të niveleve të sigurisë, të cilat mund të jenë veçanërisht të forta në rastin e të burgosurve të akuzuar ose të dënuar për vepra të lidhura me terrorizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm ose që konsiderohen “në rrezik” nga EDHRÇT-ja. Monitoruesit mund të pyesin për sa vijon:

- Çfarë treguesish përdoren për të identifikuar shkallën e radikalizmit të mundshëm drejt dhunës dhe a janë këta tregues diskriminues, në nivel politikash dhe në praktikë, ndaj (grupeve) të veçanta të të burgosurve dhe a cenojnë në ndonjë mënyrë tjetër të drejtat e të burgosurve?
- A ka udhëzime/politika dhe rregullore të qarta, si dhe trajnime, se si të kryhen vlerësimet e rrezikut dhe nevojave? Çfarë lloj mjetesh përdoren për vlerësimin e rrezikut dhe nevojave? A janë ato specifike për EDHRÇT-në? Kur dhe sa shpesh kryhen ato për të burgosurit (të dyshuarit) se janë ekstremistë të dhunshëm?
- A janë vlerësimet e rrezikut dhe nevojave të ndjeshme ndaj gjinisë dhe moshës? Si kryhen vlerësimet e rrezikut dhe nevojave të të paraburgosurve për të garantuar mbrojtjen e tyre duke prezumuar pafajësinë? Si merren parasysh në vlerësime çështjet dhe nevojat e shëndetit mendor, veçanërisht të grave, fëmijëve dhe/ose “luftëtarëve të huaj terroristë”?
- Mbi çfarë kriteresh kryhen vlerësimet e riskut dhe të nevojave? Deri në çfarë mase i marrin ata në konsideratë akuzat dhe veprat penale të të burgosurve, kombësinë, përkatësinë etnike, fenë, qëndrimin politik dhe historikun e udhëtimit (a ka rregulla të përgjithshme)?
- A janë në gjendje të burgosurit të kërkojnë regjime më pak kufizuese gjatë burgimit të tyre, në bazë të vlerësimeve të mëvonshme dhe të rregullta të rrezikut dhe nevojave ose nëpërmjet procedurave ligjore dhe në praktikë për të kundërshtuar klasifikimin e tyre? A ekziston një mekanizëm kontrolli ose llogaridhënieje për të shmangur vlerësimet dhe klasifikimin arbitrar të rrezikut dhe nevojave?
- A regjistrohet siç duhet në dosjet e të burgosurve informacioni që lidhet me vlerësimet e rrezikut dhe të nevojave? A garantohet siguria dhe fshehtësia e një informacioni të tillë? Kush mund të regjistrohet, të ketë akses dhe të përdorë informacionin në dosjet e të burgosurve?
- A kanë të burgosurit të drejtë për t’u dëgjuar si pjesë e vlerësimit të rrezikut dhe nevojave? A njoftohen ata për vendimet e marra në bazë të këtyre vlerësimeve? A ka procese për të kundërshtuar vendime të tilla? A kanë ata akses në informacionet në lidhje me vlerësimet e tyre të rrezikut dhe nevojave?
- A ka rregullore dhe protokolle të qarta për shkëmbimin e informacionit ndërmjet administratës së burgut dhe agjencive të tjera, duke përfshirë edhe agjencitë e shërbimeve sekrete, për të mbrojtur privatësinë dhe të dhënat personale? Si mbrohet konfidencialiteti i dosjeve mjekësore në përputhje me etikën mjekësore?

- Si trajnohet stafi i burgut për përdorimin e këtyre mjeteve? Si zbuten rreziqet e paragjykitimit dhe diskriminimit personal? A ndjen më shumë presion stafi i burgut kur kryen vlerësime të rrezikut dhe nevojave të të burgosurve (që dyshohen se janë) ekstremistë të dhunshëm, duke marrë parasysh rreziqet e mundshme dhe ndjeshmërinë rreth tyre? A ndikon kjo negativisht në realizimin e të drejtave të njeriut të këtyre të burgosurve?

Këshilla për monitoruesit 1: Planifikimi dhe përgatitja e vizitave

Planifikimi dhe përgatitja përpara se të ndërmerret një vizitë në një ambient burgimi është po aq i rëndësishëm sa edhe vetë vizita. Kjo punë paraprake jo vetëm që do të përcaktojë qëllimet e përgjithshme të vizitës, por do të përcaktojë edhe shtrirjen e saj (si në aspektin kohor ashtu edhe në përmbajtje) dhe rolin specifik të çdo anëtari të ekipit në lidhje me vizitën.²²⁴

Në varësi të mandatit të organit monitorues dhe qëllimit të vizitës së fokusuar në EDHRÇT, monitoruesit e burgjeve duhet të veprojnë mbi këtë temë në mënyra të ndryshme, duke përfshirë:

- Hetimin e ankesave individuale të të burgosurve, me qëllim shqyrtimin e pretendimeve për shkelje të mundshme të të drejtave që rrjedhin nga masat për parandalimin dhe kundërvënien ndaj EDHRÇT-së në burgje;
- Hetimin e ankesave individuale të të burgosurve, me qëllim dokumentimin dhe dhënien e rekomandimeve për adresimin e problemeve strukturore që lidhen me të. Në vitin 2015, MKPT-ja franceze, për shembull, publikoi një raport mbi mënyrën se si trajtohej “radikalizmi islamik” në burgje, duke ndjekur ankesat që kishte marrë;²²⁵
- Kryerjen e vizitave parandaluese për të identifikuar zonat e rrezikut dhe çështjet sistematike që çojnë ose që mund të çojnë në torturë ose keqtrajtime të tjera, për të raportuar publikisht mbi faktorët e rrezikut për shkelje dhe për të dhënë rekomandime autoriteteve, në përputhje me rrethanat. Nën mandatin parandalues, MKPT-ja norvegjeze, për shembull, shqyrtoi dhe raportoi mbi regjimin e burgimit në seksionin e nivelit të sigurisë së lartë të burgut Telemark, dega Skien, ku një person mbahet për vepra të lidhura me terrorizmin;²²⁶
- Publikimin e raporteve tematike ose opinioneve mbi ndikimin e masave EDHRÇT-në kushtet e burgimit dhe trajtimit të të burgosurve në përgjithësi bazuar në vizitat në institucione të shumta. MKPT-ja franceze në raportin e vitit 2015 u fokusua në «njësitë e dedikuara» për të burgosurit e dënuar për vepra të lidhura me terrorizmin dhe individët e konsideruar si të radikalizuar dhe nxitës të veprimeve të dhunshme, i cili u publikua disa muaj pas krijimit të atyre njësive, në vitin 2016;²²⁷

224 Ekziston një korpus relativisht i gjerë materialesh të shkruara për të ndihmuar MKPT-të dhe monitoruesit e tjerë në kryerjen e vizitave në vendet e ndalimit dhe metodologjinë e monitorimit. Këto materiale mbulojnë të gjitha aspektet e monitorimit të burgjeve, duke përfshirë edhe çështjen e planifikimit dhe përgatitjes adekuate para vizitës. Në një publikim të vitit 2013 mbi monitorimin e ndalimit policor, për shembull, APT identifikon katër faza kyçe në përgatitjen për vizita si më poshtë: kërkimi dhe mbledhja e informacionit, përgatitja operationale, përgatitja materiale dhe përgatitja mendore. Monitoruesit që fokusohen tek EDHRÇT-ja si temë mund t'i mbajnë parasysh këto katër faza specifike kur përgatiten për ndonjë vizitë. Shih listën e mjeteve të disponueshme të monitorimit në fund të Dokumentit Udhëzues.

225 “La prize en charge de la radicalization islamiste en milieu carcéral”, CGLPL, 2015, *op. cit.*, shënimi 54.

226 Ombudsmani Parlamentar Norvegji – MKPT, “Raporti i vizitës: Burgu Telemark, Dega Skien, 2-4 qershor 2015”.

227 “Avis du 11 juin 2015 relatif à la prize en charge de la radicalization islamiste en milieu carcéral” (vetëm në frëngjisht), Contrôleur Général des Lieux de Privation de Liberté, botuar në “Gazetën Zyrtare” franceze më 30 qershor 2015; “Radikalizimi islamiste en milieu carcéral: les unités dédiées ouvertes en 2016”, *op. cit.*, shënimi 108.

- Përfshirjen e gjetjeve dhe rekomandimeve për kushtet e paraburgimit dhe trajtimin në lidhje me masat për të luftuar ose parandaluar EDHRÇT-në në vizitat e rregullta monitoruese ose raportet vjetore. Kur është e nevojshme, organet monitoruese mund të konsiderojnë monitorimin e çështjeve të tilla në mënyrë sistematike gjatë vizitave të tyre dhe të kushtojnë një pjesë të raporteve të tyre çështjeve të lidhura me EDHRÇT-në; dhe
- Përfshirjen në raportet tematike të çështjeve më të gjera të lidhura me burgimin, një analizë si zbatohen ato në kontekstin e EDHRÇT-së në burgje. Për shembull, inspektorati i burgjeve për Anglinë dhe Uellsin ka publikuar një raport mbi përvojën e të burgosurve myslimanë, i cili analizon impaktin negativ të qasjeve parandaluese të ekstremizmit të dhunshëm mbi ta.²²⁸
- Përveç punës kërkimore përgatitore, monitoruesit e burgjeve duhet të mbledhin edhe informacione për t'u njohur me kërcënimin që EDHRÇT mund të përbëjë në vendin e tyre, për të kuptuar faktorët specifikë lokalë shtytës dhe tërheqës në burgje dhe për t'u njohur plotësisht me çështjet kombëtare, me kuadrin ligjor dhe me politikën që lidhen me EDHRÇT-në në burgje, duke përfshirë edhe masat e mëparshme ose të planifikuara.²²⁹
- Informacioni mbi fenomenin e EDHRÇT-së dhe kuadrin ligjor ndërkombëtar të dhënë në këtë udhëzues duhet të plotësohet me kërkime dhe analiza përkatëse, duke përfshirë sa vijon:
- Informacione të mbledhura nga organe të tjera monitoruese që mund të kenë shqyrtuar më parë çështje të lidhura me EDHRÇT-në brenda dhe jashtë burgjeve, si në nivel kombëtar ashtu edhe ndërkombëtar, për shembull, nga IKDNJ-të, OSHC-të dhe raportet e KPT-së dhe SPT-së;
- Kuadri ligjor kombëtar që rregullon sistemin e burgjeve dhe ligjet që kriminalizojnë veprat e lidhura me terrorizmin, duke përfshirë edhe legjislacionin në lidhje me luftëtarët e huaj terroristë;
- Kuadri i politikave kombëtare (për shembull, çdo plan veprimi për parandalimin e EDHRÇT-së që mund të përfshijë një komponent për burgjet);
- Politikën e kaluara dhe aktuale për të parandaluar dhe luftuar EDHRÇT-në në burgje (p.sh., qasja e shkëputjes ose e integritit²³⁰) dhe regjimet përkatëse të burgimit (kapaciteti i njësive apo objekteve të dedikuara, nëse ka të tilla, numri i të burgosurve në fjalë, statusi i tyre, kombësia, gjinia dhe moshën);
- Informacion mbi organet dhe agjencitë qeveritare të përfshira në parandalimin e EDHRÇT-së në burgje; dhe
- Të dhëna për natyrën dhe shtrirjen e EDHRÇT-së në burgjet e vendit dhe çdo problem të njohur ose të supozuar, duke përfshirë edhe marrjen e ankesave individuale dhe raporteve të ndryshme që mund të jenë të disponueshme, duke përfshirë median.

228 Kryeinspektori i Burgjeve i Madhërisë së Saj, " Përvojat e të burgosurve myslimanë: Një përmbledhje tematike", qershor 2010.

229 Shih seksionin 1.1, Faktorët që çojnë drejt e EDHRÇT-së:

230 Shih seksionin 2.2.

2.2 Fusha 2 e rrezikut të të drejtave të njeriut: Regjimi i burgut

Klasifikimi dhe kategorizimi përbëjnë bazën për shpërndarjen e të burgosurve sipas regjimeve e sigurisë dhe, në disa raste, edhe për të përcaktuar masat e sigurisë që aplikohen për të burgosurit (të dyshuar) ekstremistë të dhunshëm brenda këtyre regjimeve. Masat e sigurisë dhe kufizimet përkatëse duhet të vendosen ndaj të burgosurve vetëm në bazë të rezultateve të vlerësimeve objektive dhe në përputhje me parimet e domosdoshmërisë dhe proporcionalitetit, veçanërisht për të garantuar sigurinë në institucion. Siç është theksuar më lart, kushtet e papërshtatshme të burgimit dhe masat e ashpra të sigurisë (të zbatuara në mënyrë disproporcionale) mund të rrisin rrezikun e radikalizmit drejt terrorizmit ose dhunës.²³¹ Caktimi i të burgosurve në një nivel të lartë të panevojshëm sigurie mund të rrezikojë edhe perspektivat e rehabilitimit, pasi kjo masë ndikon në kontaktet e të burgosurve me familjet e tyre, në pjesëmarrjen e tyre në programet e rehabilitimit, me kohën që kalojnë jashtë qelive etj.²³²

Ka një debat të vazhdueshëm rreth mënyrës së akomodimit të të burgosurve (të dyshuar) ekstremistë të dhunshëm dhe modele të ndryshme janë shqyrtuar në rajonin e OSBE-së.²³³ Disa nga këto modele janë: ndarja e këtyre të burgosurve nga popullata e përgjithshme e burgjeve (ndarja), nëse kjo do të thotë se ata mbahen të izoluar nga njëri-tjetri (izolim), së bashku në një vend (përqendrim) ose të shpërndarë nëpër një numër të vogël institucionesh që janë më shpesh seksionet të caktuara brenda burgjeve të sigurisë së lartë (shpërndarja). Një qasje tjetër është integrimi i tyre me popullatën e përgjithshme të burgjeve (integrimi). Disa shtete pjesëmarrëse të OSBE-së kanë miratuar edhe qasje të përziera.

Ndarja mund të parandalojë radikalizmin e dhunshëm dhe rekrutimin e të burgosurve të tjerë, të lehtësojë zbatimin e ndërhyrjeve të synuara dhe të zvogëlojë numrin e personelit që kërkon trajnim të specializuar. Nga ana tjetër, **përqendrimi** mund të mundësojë ruajtjen ose rikrijimin e strukturës së komandës operationale të grupeve të caktuara ekstremiste të dhunshme ose terroriste, të lehtësojë shkëmbimin e informacionit dhe aftësive operationale ndërmjet të burgosurve dhe të rrisë rrezikun e dhunës në burg apo aktiviteteve të paligjshme. Mund të shkaktojë ndjenja stigmatizimi dhe mosbesimi ose të perceptohet nga të burgosurit e tjerë dhe grupi i ndarë si shenjë e një statusi a autoriteti të ngritur. Ndërsa **shpërndarja** mund të zvogëlojë ndjenja të tilla, ajo mund të jetë më pak efektive në parandalimin e radikalizmit të dhunshëm dhe rekrutimit të të burgosurve të tjerë. **Izolimi** është shumë problematik nëse rezulton në mbajtjen e të burgosurve në izolim, gjë që, në shumë raste, do të çojë në torturë dhe keqtrajtime të tjera. Ndarja

231 Raport për Qeverinë e Holandës për vizitën në Holandë të kryer nga Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimin ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Degradues (CPT) nga 2 deri më 13 maj 2016, CPT/Inf (2017) 1 , paragrafi . 50 .

232 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, op. cit., shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 71.

233 Shih seksionin 2.1 mbi klasifikimin, vlerësimin e rrezikut dhe nevojave. Organizata të ndryshme përdorin terma të ndryshëm për të dalluar regjimet e ndarjeve. RAN i referohet regjimeve të përqendrimit dhe shpërndarjes: EU-RAN, "Qasjet për të luftuar radikalizimin dhe ballafaqimi me shkelësit e dhunshëm ekstremistë dhe terroristë në burje dhe në shërbimet e provës", op. cit., shënimi 80, f. 21.

gjithashtu mund të parandalojë të burgosurit nga ekspozimi ndaj pikëpamjeve alternative dhe të ndikojë negativisht në pjesëmarrjen e tyre në programet e rehabilitimit.

Nga ana tjetër, integrimi mund t'i ekspozojë të burgosurit ndaj perspektivave alternative, të cilat mund të mbështesin përpjekjet e shkëputjes. Megjithatë, integrimi nuk trajton rreziqet e radikalizimit që çon në terrorizëm ose dhunë dhe rekrutimin e të burgosurve të tjerë.²³⁴

Politikat e akomodimit të të burgosurve varen nga faktorë që lidhen me sistemin e burgjeve, si infrastruktura ekzistuese, kapacitetet e stafit, burimet financiare dhe problemet e mbipopullimit, si dhe nga natyra dhe shtrirja e rreziqeve të radikalizimit që çojnë në terrorizëm ose dhunë në burgje, duke përfshirë edhe madhësinë e popullatës së burgjeve në fjalë dhe organizimin dhe modus operandi-n e grupeve ekstremiste të dhunshme në burgje.²³⁵ Deri më sot nuk ka të dhëna të mjaftueshme për të vlerësuar se cila politikë është më efektive.²³⁶ Ndonëse nuk gjykon meritat relative të politikave të tilla, KPT-ja ka vënë në dukje se, nga intervistat në burgje, opsioni i ndarjes mund t'i lejojë të burgosurit “më të radikalizuar” të ndikojnë te të burgosurit “më pak të radikalizuar”.²³⁷

Në vend të aplikimit të standardeve formale të akomodimit standard të të burgosurve, për këtë kategori të burgosurish është e nevojshme të zbatohet standardi i vlerësimit individual, të ndërmerret rivlerësim i vazhdueshëm dhe të ketë mundësi ankimi. Për shembull, mund të ishte më e arsyeshme integrimi i një të burgosuri të kthyer nga zonat e konfliktit me të burgosur të tjerë, në mënyrë që ai të përfitonte nga ndërveprimi me të burgosurit e tjerë në rrugën e shkëputjes nga EDHRÇT-ja. Gjithashtu nuk ka asnjë provë që tregon se të miturit e akuzuar ose të dënuar për terrorizëm dhe për vepra të dhunshme të lidhura me ekstremizmin ose që konsiderohen si “në rrezik” nga EDHRÇT-ja duhet të ndahen menjëherë brenda qendra korrektuese për fëmijë.²³⁸ Kriteri kryesor për caktimin e tyre duhet të mbetet “[...] ofrimi i llojit të kujdesit që i përshtatet më së miri nevojave [të tyre] të veçanta [...] dhe mbrojtja e integritetit dhe mirëqenies së tyre fizike, mendore dhe morale”.²³⁹ E rëndësishme është që, “në të gjitha veprimet në lidhje me fëmijët (...) interesi më i lartë i fëmijës duhet të jetë një konsideratë parësore”²⁴⁰ dhe ndalimi i një të mituri “do të përdoret vetëm si masë e fundit dhe për periudhën më të shkurtër të mundshme kohore”.²⁴¹ Në varësi të këtyre parimeve, për fëmijët duhet të përdoren edhe

234 Për avantazhet dhe disavantazhet e opsioneve të ndryshme të kategorizimit, ju lutemi shihni Udhëzuesin e Këshillit të Evropës, “Udhëzuesi i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, Kreu V, paragrafi 125-126 dhe UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, f. 46-54; EU-RAN, “Qasje për të luftuar radikalizimin dhe ballafaqimi me shkelësit e dhunshëm ekstremistë dhe terroristë në burgje dhe në shërbimet e provës”, *op. cit.*, shënimi 80, f. 21-22.

235 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit të Dhunës në Burgje, *Po aty*, fq. 46-47.

236 Këshilli i Evropës, “Udhëzuesi i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, Kreu V, paragrafi 125.

237 Shih, për shembull, CPT, “Raport i Autoriteteve të Mbretërisë së Holandës mbi vizitat e kryera në Arabe Evropë, Aruba dhe Antilet Holandeze nga Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimin Çnjerëzor ose Degradues”, 5 shkurt 2008, paragrafi 40.

238 Qendra Globale për Sigurinë Bashkëpunuese dhe ICCT, “Korrigjimi i kursit: Avancimi i parimeve të drejtësisë për të miturit për të miturit e dënuar për vepra të ekstremizmit të dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 187, faqe 14.

239 Rregullat e Havanës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 86.

240 *Po aty*, UN CRC, *op. cit.*, shënimi 14, neni 3(1).

241 *Po aty*, neni 37b.

dënimet alternative ndaj dënimit me burg, gjykimi paraprak²⁴² ose sanksionet alternative – për djem dhe vajza njësoj – të akuzuar ose të dënuar për terrorizëm dhe për vepra të dhunshme të lidhura me ekstremizmin.²⁴³

Kur ndahen nga popullata e përgjithshme e burgjeve, të burgosurit (të dyshuar) ekstremistë të dhunshëm, e për disa vende edhe të burgosurit që konsiderohen «të rrezikuar» nga EDHRÇT-ja, mbahen në qeli individuale të sigurisë së lartë ose në njësi/burgje të dedikuara. Kjo shpesh rezulton në regjime ku ka monitorim të vazhdueshëm, kohë të kufizuar ajrimi, mungesë ose akses të kufizuar në punësim dhe aktivitete të tjera dhe kontakte të kufizuara me të afërm. Të tjerë të burgosur që mbahen sëbashku me popullatën e burgjeve shpesh u nënshtrohen kufizimeve që nuk zbatohen për pjesën tjetër të popullatës së burgjeve. Në të gjitha rastet, këta të burgosur përballen me rreziqe reale të stigmatizimit, poshtërimit, diskriminimit dhe me kufizime joproporcionale ose arbitrare në lidhje me kushtet e burgimit dhe me një trajtim që bazohet në “statusin” e tyre. Siç theksohet në seksionin 2.1, ata shpesh kanë mundësi të kufizuara ose joefektive për t’i ankimuar këto kufizime. Regjimi i tyre i burgimit përfaqëson një situatë me rrezik të shtuar abuzimi, keqtrajtimi apo edhe torture.

Mbajtja në izolim

Rregullat e OKB-së që njihen si Rregullat Mandela e përkufizojnë këtë masë kufizuese si “izolim i të burgosurve për 22 orë ose më shumë, në ditë pa kontakt njerëzor kuptimplotë»²⁴⁴ dhe kërkojnë që kjo masë të autorizohet me ligj, pavarësisht nëse është shqiptuar si masë disiplinore ose për të ruajtur rendin dhe sigurinë, si dhe duhet t’i nënshtrohet një vlerësimi të pavarur.²⁴⁵ Rregullat Evropiane të Burgjeve (EPR) shkojnë edhe më tej, duke thënë se, në të gjitha rastet kur një i burgosur ndahet nga të burgosurit e tjerë (përveç ndarjes për qëllime disiplinore), atij “duhet t’i ofrohet të paktën dy orë kontakt kuptimplotë njerëzor në

242 *Po aty*, shënimi 15, neni 40, par. 3 (b) dhe (4). GC 24, paragrafi 15-18, përfshin detaje mbi “diversionin”: Masat që i largojnë fëmijët nga sistemi gjyqësor, në çdo kohë përpara ose gjatë procedimit përkatës.

243 Komiteti i OKB-së për të Drejtat e Fëmijëve, “Komenti i Përgjithshëm Nr. 24”, *op. cit.*, shënimi 14, paragrafi 100: “Këshilli u kërkoi gjithashtu Shteteve Anëtare që të konsiderojnë masat alternative ndaj ndjekjes penale dhe dënimit me burg, të fokusuara në riintegrim, dhe u bëri thirrje që të zbatojnë një proces të rregullt ligjor për të gjithë të miturit e ndaluar për anëtarësim në forca të armatosura dhe në grupe të armatosura”; GCTF, “Memorandumi i Neuchâtel mbi praktikën e mira për drejtësinë për të miturit në kontekstin e anti-terrorizmit”.

244 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, rregulli 44. Për më shumë informacion mbi atë që përbën “kontakt kuptimplotë njerëzor”, shih: ODIHR & PRI, *Dokument udhëzues mbi rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 4, paragrafi 50-51.

245 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregullat 37.d, 45.1. Në fakt, sipas rregullit 37(d), sa vijon do t’i nënshtrohet gjithmonë autorizimit me ligj ose me rregullore të autoritetit administrativ kompetent: “Çdo formë e ndarjes së pavullnetshme nga popullsia e përgjithshme e burgjeve, si izolimi, veçimi, ndarja, njësitë e kujdesit të veçantë ose të strehimit të kufizuar, qoftë si sanksion disiplinor, qoftë për ruajtjen e rendit dhe të sigurisë, duke përfshirë shpalljen e politikave dhe procedurave që rregullojnë përdorimin dhe rishikimin, pranimin dhe çlirimin nga çdo formë e ndarjes së pavullnetshme.”

ditë”.²⁴⁶ Mbajtja në izolim duhet të përdoret vetëm në raste të jashtëzakonshme si mjete i fundit dhe për një kohë sa më të shkurtër të mundshme dhe nuk duhet të merret për shkak të dënimit të të burgosurit.²⁴⁷ Në rastet kur kjo masë shndërrohet në izolim të rreptë pa kontakt, atëherë ajo është në kundërshtim me Rregullat Mandela.²⁴⁸

Ka prova të dokumentuara se izolimi mund të ketë efekte serioze psikologjike dhe fiziologjike tek të burgosurit.²⁴⁹ Stafit shëndetësor nuk duhet të ketë asnjë rol në shqiptimin e sanksioneve disiplinore apo masave të tjera kufizuese. Megjithatë, ata duhet të vizitojnë të burgosurit që mbahen në izolim të pavullnetshëm, çdo ditë, për të vlerësuar ndikimin e këtij izolimi për shëndetin fizik dhe mendor të të burgosurve, duke përfshirë edhe shenjat e vetëvrasjeve ose vetëlëndimeve, si dhe çdo shenjë torture ose keqtrajtimi tjetër.²⁵⁰

Izolimi është absolutisht i ndaluar nëse është pa afat ose i tejzgjatur, i përcaktuar si 15 ditë ose më shumë, pasi ai shndërrohet në keqtrajtim e deri në torturë.²⁵¹ Kjo masë ndalohet gjithashtu për të burgosurit me aftësi të kufizuara mendore ose fizike kur gjendja e tyre do të përkeqësohej, të miturit,²⁵² gratë shtatzëna, gratë me fëmijë të vegjël dhe gratë që ushqejnë foshnjat me gji në burgim.²⁵³ Sanksionet disiplinore ose masat kufizuese, duke përfshirë edhe izolimin, nuk duhet të përfshijnë ndalimin e kontaktit familjar.²⁵⁴

Izolimi përfaqëson një situatë me rrezik të lartë për abuzime ndaj të drejtave të njeriut, ku tortura dhe keqtrajtimet e tjera mund të kalojnë pa u vënë re dhe pa u raportuar; është konstatuar se izolimi ka efekte negative thelbësore në shëndet mendor dhe fizik dhe në mirëqenien personale të të burgosurve.²⁵⁵ Sipas Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për

246 “Nga kjo dispozitë rezulton se të gjithë të burgosurit që nuk kanë akses në kontakte të tilla mbahen në izolim siç përcaktohet në Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, dhe në kundërshtim me rregullën 53A të RREB-së. Në këtë kuptim, RREB-ja në fakt *ndalon* izolimin (të paktën siç përcaktohet nga Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së) për të gjitha qëllimet, përveç atyre disiplinore. Për këtë arsye, “ndarja” përdoret si një term i veçantë në rregullin 53A.” <https://theartofcrime.gr/whats-neë-in-the-2020-european-burg-regules-dispozita-novative-on-separation-selfence-self-and-other-burg-practices/>.

247 *Po aty*, Rregulli 45; Parimet themelore për trajtimin e të burgosurve, *op. cit.*, shënimi 125, Parimi 7; RREB, *op. cit.*, shënimi 123, Rregulli 60(6); IACHR, “Parimet dhe praktikimet më të mira për mbrojtjen e personave të privuar nga liria në Amerikë”, *op. cit.*, shënimi 123, Parimi XXII(3).

248 *Po aty*, Rregulli 45.

249 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 4, paragrafi 43-44.

250 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, rregulli 46; RREB, *op. cit.*, shënimi 123, Rregulla 43.2-43.3.; ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *Po aty*, Kapitulli 4, paragrafi 75.

251 Sipas rregullit 44 të Mandelës, “Izolimi për një kohë të gjatë nënkupton mbajtjen të izoluar në vetmi të të burgosurit për një periudhë kohore më të gjatë se 15 ditë rresht”. Ky ndalim shtrihet në periudha të përsëritura të izolimit të vendosura në vazhdimësi.

252 Rregullat e Havanës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 86, rregulli 67; Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregulli 45.2.

253 Rregullat e Bangkokut të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 79, Rregulli 22; Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *Po aty*, Rregulla 45.2. Shih gjithashtu, Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Torturën, “Raporti i Përkohshëm”, A/66/268, 5 gusht 2011, paragrafi 86; Simpoziumi Ndërkombëtar i Traumës Psikologjike, Stamboll, “Deklarata e Stambollit mbi përdorimin dhe efektet e izolimit”, 9 dhjetor 2007.

254 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *Po aty*, Rregulla 43.3; Rregullat e Bangkokut të OKB-së, *Po aty*, Rregulla 23.

255 PRI dhe APT, “Balancimi i Sigurisë dhe Dinjitetit në Burgje: Një Kuadër për Monitorimin Parandalues”, *op. cit.*, shënimi 135, faqe 14.

Torturën, izolimi është torturë ose keqtrajtim tjetër “kur kushtet fizike të izolimit janë aq të këqija dhe regjimi aq i rreptë sa çon në dhimbje ose vuajtje të rënda mendore dhe fizike të personave që i nënshtrohen [atij]”.²⁵⁶

Kushtet e mbajtjes për të burgosurit që mbahen veçmas në seksione/burgje të sigurisë së lartë ose speciale, në përgjithësi, do të përbëjnë izolim, e më tej edhe izolim të pacaktuar dhe të zgjatur. Në disa shtete pjesëmarrëse të OSBE-së, të burgosurit (të dyshuar) ekstremistë të dhunshëm mbahen në izolim për një periudhë të pacaktuar, pa rivlerësime sistematike apo arsye për zgjatjen e tij.²⁵⁷ Kjo masë përbën izolim pa afat, pasi i burgosuri nuk e di se kur do të përfundojë.²⁵⁸

Në vendet ku ka pak gra të burgosura, të akuzuara ose të dënuara për ekstremizëm të dhunshëm ose për vepra të lidhura me terrorizmin, mbajtja e tyre në izolim bëhet si masë ndarjeje nga të burgosurat e tjera. Në disa vende me institucione për gratë e burgosura, gratë i gjejmë të akomoduar në të njëjtat njësi speciale si burrat, por të mbajtura në kushte të rënda izolimi fizik.²⁵⁹ Praktika të tilla të mbajtjes së grave në izolim, të tejzgjatur, bien në kundërshtim me rregullat e OKB-së të Nelson Mandelës dhe me ndalimin absolut të torturës ose keqtrajtimeve të tjera.

Nga ana tjetër, numri i paktë i fëmijëve të akuzuar ose të dënuar për ekstremizëm të dhunshëm ose për vepra të lidhura me terrorizmin, mund të krijojë sfida të ndryshme, në lidhje me veçimin e tyre nga popullata e përgjithshme apo format de facto të izolimit të tyre brenda burgjeve. Mbajtja sëbashku e fëmijëve mund të ketë një efekt të fortë rehabilitues për shkak të angazhimit me fëmijë të tjerë brenda sistemit.

Në një numër shtetesh pjesëmarrëse të OSBE-së, të paraburgosurit për akuza të lidhura me terrorizmin ose me ekstremizmin e dhunshëm mbahen së bashku me të burgosurit e dënuar me vendim të formës së prerë dhe u nënshtrohen të njëjtave kushte burgimi, duke përfshirë edhe izolimin. Kjo është në kundërshtim me detyrimin për të ndarë të burgosurit sipas statusit ligjor, moshës dhe gjinisë.²⁶⁰ Izolimi në paraburgim mund të ngrejë shqetësime serioze për prezumimin e pafajësisë dhe për ndalimin absolut të torturës, kur

256 Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Torturën, *op. cit.*, shënimi 253, paragrafi 74; Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Torturën, A/68/295, 9 gusht 2013, paragrafi 60, “Regjimet e izolimit në burgje shpesh shkaktojnë vuajtje ose poshtërim mendor dhe fizik që përbëjnë një trajtim ose dënim mizor, çnjerëzor ose poshtëruës. Nëse përdoren qëllimisht për synime të tilla si për dënim, frikësim, shtrëngim ose për të përfutur informacione ose rrëfime, ose për çfarëdo motivi me bazë diskriminimin, dhe nëse dhimbja ose vuajtja që rezultojnë janë të rënda, izolimi mund të shkojë deri në torturë.

257 Mosrëshikimi periodik nga ana e një shteti i izolimit të një të burgosuri dhe mosarsyetimi i vendimit për ta lënë atë të burgosur në atë lloj regjimi mund të rezultojë në shkelje të nenit 3 të KEDNJ-së: “Mbajtja e të burgosurve në izolim, pa stimulim të mjaftueshëm mendor dhe fizik dhe pa shqyrtuar nëse ka pasur arsye bindëse për aplikimin e atij vendimi nuk garantojnë domosdoshmërisht siguri në burgje.” Shkelje janë konstatuar edhe për kushtet e qëndrimit në izolim dhe për regjimin për periudha të gjata. Shih: Öcalan kundër Turqisë, ose Karwowski kundër Polonisë. https://www.echr.coe.int/documents/fs_detention_conditions_eng.pdf.

258 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 4, paragrafi 54-55. Shih gjithashtu: Jurisprudenca e GJEDNJ-së për izolimin dhe shkeljet e nenit 3, ndalimi i trajtimit çnjerëzor ose poshtëruës.

259 Amnesty International dhe Nisma për Drejtësi e Shoqërisë së Hapur, “Shkeljet çnjerëzore dhe të panevojshme të të drejtave të njeriut në burgjet holandeze të sigurisë së lartë në kontekstin e anti-terrorizmit”, *op. cit.*, shënimi 106, faqe 11.

260 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, rregulli 11. Shih gjithashtu, ICCPR, *op. cit.*, shënimi 85, neni 10(2).

praktika përdoret qëllimisht për të marrë informacion ose një dëshmi, ose nëse është e zgjatur dhe e pacaktuar. Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Torturën ka bërë thirrje për t'i dhënë fund përdorimit të tij në paraburgim, si një masë kontrolli për të veçuar individët, për të mbrojtur hetimet në vazhdim dhe për të shmangur marrëveshjet e fshehta të të burgosurve.²⁶¹ Për më tepër, pavarësisht nga akuza penale, mbajtja në burg për ata persona që presin gjykimin nuk duhet të jetë rregull i përgjithshëm, por lirimi mund të jetë subjekt i garancive për t'u paraqitur në gjyq, për shembull.²⁶²

Edhe pse afër izolimit, kushtet e burgimit mund të jenë po aq të rënda sa të ngrenë shqetësime në lidhje me trajtimin me dinjitate të të burgosurve. Në çdo rast, administratat e burgjeve duhet të marrin masat e nevojshme për të zbutur efektet e dëmshme për të burgosurit që janë ose që kanë qenë të izoluar, përmes kontakteve alternative sociale dhe pjesëmarrjes në punësim, aktivitete edukative dhe rekreative.²⁶³ Sa më gjatë të jetë i ndarë një i burgosur nga të burgosurit e tjerë, aq më shumë hapa duhen ndërmarrë për të zbutur efektet negative të ndarjes së tyre dhe duke shtuarr kontaktin e tyre me të tjerët.²⁶⁴

Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Torturën konstatoi se izolimi është në kundërshtim me një nga qëllimet thelbësore të sistemeve të burgjeve, që është rehabilitimi i njerëzve në burgje dhe lehtësimi i riintegritit të tyre në shoqëri.²⁶⁵ Në rastin e të burgosurve të dënuar për vepra të lidhura me terrorizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm, izolimi minon përpjekjet për t'u shkëputur nga EDHRÇT-ja, për shkak të efektit të rëndë të izolimit në shëndetin mendor dhe faktit që të burgosurit në izolim kanë akses të kufizuar në aktivitete. (Shih 2.3 mbi rreziqet e aksesit të kufizuar në aktivitete).²⁶⁶

261 Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Torturën, A/66/268, *op. cit.*, shënimi 256, paragrafi 73 dhe 85. Shih gjithashtu Amnesty International dhe Nisma për Drejtësi e Shoqërisë së Hapur, "Shkeljet çnjerëzore dhe të panevojshme të të drejtave të njeriut në burgjet holandeze të sigurisë së lartë në kontekstin e anti-terrorizmit", *op. cit.*, shënimi 106, faqe 36.

262 ICCPR, *op. cit.*, shënimi 85, neni 9(3).

263 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregulli 38.2. Shih gjithashtu rekomandimet e bëra nga MKP-ja norvegjeze në lidhje me masat kompensuese për të luftuar efektet e dëmshme të izolimit: Bazuar në vëzhgimet e tij dhe në standardet ndërkombëtare, MKPT-ja norvegjeze arriti në përfundimin se "burgu duhet të konsiderojë marrjen e masave të mëtejshme për të kompensuar masat e rrepta të sigurisë, të paktën për të parandaluar efektet e dëmshme të izolimit". Ai përmendi opsionin e zgjatjes së mundësisë së vizitave dhe periudhave të kontaktit të planifikuar shoqëror midis të burgosurve dhe personelit, pasi sistemi aktual, ndërkohë që lejon disa biseda, mbetet i brishtë. MKPT-ja i inkurajoi autoritetet e burgut të eksplorojnë opsione të tjera "me anë të të cilave mund të sigurohet që një kontakt i tillë të stimulojë aktivitetin social dhe fizik së bashku me stafin". Më tej, ai rekomandoi që të "konsiderohen edhe mënyrat alternative ndaj ajrimit në oborrin e jashtëm prej betoni të burgut", pasi mjedisi aktual "nuk jep ndjesinë e kënaqshme të të qenit jashtë në natyrë".

264 Këshilli i Evropës, "Rregullat e rishikuara dhe komentet e rekomandimit CM/REC(2)(2006 të Komitetit të Ministrave për Shtetet Anëtare mbi Rregullat Evropiane të Burgjeve", 8 tetor 2018, Rregulla 53A, f. 45.

265 Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Torturën, A/66/268, *op. cit.*, shënimi 258, paragrafi 79.

266 Për më shumë informacion mbi rregullimin e izolimit, kufizimet e mëtejshme, masat mbrojtëse shtesë dhe rolin e personelit të kujdesit shëndetësor në vendosjen e sanksioneve disiplinore, shih ODIHR & PRI, *Dokument udhëzues mbi rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 4, paragrafi 42-88.

Efektet e dëmshme të izolimit në kontekstin e COVID-19 dhe sëmundjeve të tjera infektive

Izolimi i përjetuar nga të burgosurit (e dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm është përkeqësuar nga reagimet shtetërore ndaj pandemisë COVID-19. Shtetet kanë futur shumë masa të reja në vendet e privimit të lirisë për të parandaluar ose për t'iu përgjigjur përhapjes së COVID-19, gjë që ka rezultuar në lloje të ndryshme «bllokimesh», «karantinash» ose «izolimi» për personat në paraburgim dhe në burgje. Kjo mund të çojë në izolim, madje në izolime të zgjatura në kohë.²⁶⁷ Karantina e përkohshme ose izolimi mjekësor për të infektuarit (ose për ata që dyshohet se janë të infektuar) mund të jetë në fakt një masë paraprake e nevojshme për të ndaluar përhapjen e COVID-19 në burgje.²⁶⁸ Por kushtet, edhe nëse personi vendoset në qeli ose në zona të caktuara izolimi, nuk duhet t'i ngjajnë izolimit dhe të burgosurit duhet të kenë akses në kontakte kuptimplota njerëzore çdo ditë.²⁶⁹

Edhe nëse njerëzit në burg nuk vendosen në izolim apo karantinë, burgjet në të gjithë rajonin kanë pezulluar vizitat nga familja, të afërmit dhe përfaqësuesit ligjorë, si dhe aktivitetet sociale, profesionale dhe fetare, dhe kjo ka reduktuar shumë ndërveprimin e të burgosurve me botën e jashtme dhe kohën e kaluar jashtë qelisë. Kjo çon në përvoja izolimi që mund të kenë një efekt të dëmshëm në shëndetin psikologjik dhe në mirëqenien e të burgosurve, duke përfshirë edhe të burgosurit (të dyshuar) ekstremistë të dhunshëm.²⁷⁰ Izolimi mund të ketë pasoja veçanërisht të rënda për njerëzit në situata të cenueshmërisë, siç janë njerëzit me probleme të shëndetit mendor, fëmijët, gratë ose ata me aftësi të kufizuara psikosociale.²⁷¹ Kontakti me botën e jashtme është mbrojtja kryesore kundër torturës dhe ofron mundësi për raportimin e keqtrajtimit²⁷² dhe, për rrjedhojë,

267 PRI, "Parandalimi i dëmtimit dhe shkeljeve të të drejtave të njeriut në sistemet e drejtësisë penale", Shënim informues i PRI, 2020, f. 14-19.

268 Konsideroni Rregullin e OKB-së Nelson Mandelës, 24.2: "Shërbimet e kujdesit shëndetësor duhet të organizohen në marrëdhënie të ngushta me administratën e përgjithshme të shëndetit publik dhe në një mënyrë që të sigurojë vazhdimësinë e trajtimit dhe kujdesit, duke përfshirë HIV-in, tuberkulozin dhe sëmundjet e tjera infektive, si dhe për varësinë nga droga". Shih gjithashtu seksionin 2.2, "Dispozitat e kujdesit shëndetësor".

269 Për një analizë të detajuar të ndryshimit midis izolimit mjekësor dhe izolimit të zakonshëm, shih: AMEND, "Përdorimi Etik i Izolimit Mjekësor – Jo Izolimi në Vetmi – për të Reduktuar transmetimin e COVID19-në mjedise korrektuese", 9 prill 2020; ODIHR dhe APT, *Udhëzues për Monitorimin e Ambienteve të Burgjeve në Kushtet e Pandemisë COVID-19*, (Varshavë: ODIHR & APT, 2020), f. 26-27; KPT, "Deklarata e Parimeve në lidhje me trajtimin e personave të privuar nga liria", 20 mars 2020, Parimi 8; SPT, "Këshilla e Nënkomitetit për Parandalimin e Torturës për Shtetet Palë dhe Mekanizmat Parandalues Kombëtarë në lidhje me Pandeminë e Koronavirusit", 25 mars 2020, paragrafi 14.

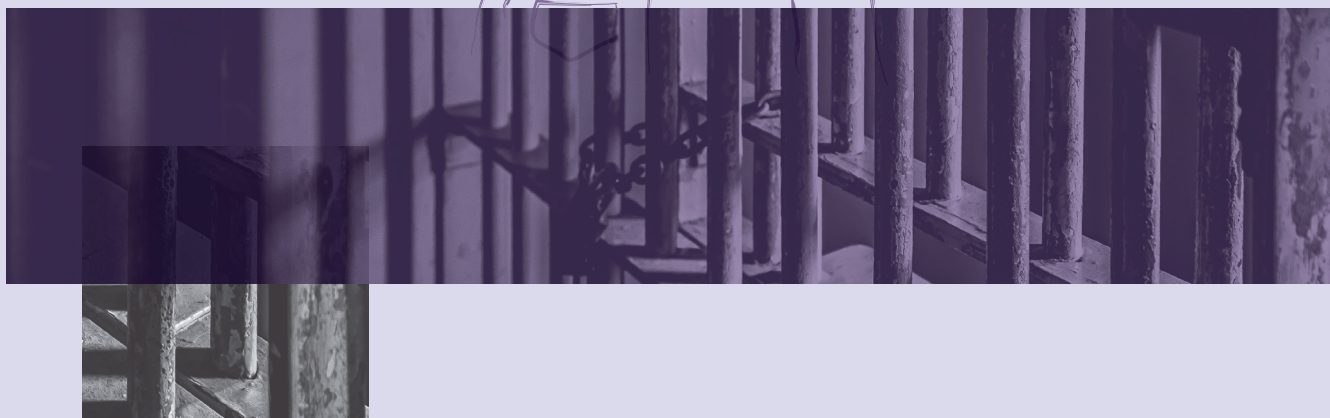
270 Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për të Drejtën e Çdo Personi për të gëzuar standardin më të lartë të arritshëm të shëndetit fizik dhe mendor, A/HRC/38/36, 2018, paragrafi 91; ODIHR, *Angazhimet e OSBE-së për dimensionin njerëzor dhe reagimet e shtetit ndaj pandemisë Covid-19*, (Varshavë: ODIHR, 2020), f. 102-103.

271 Shih: Iniciativa Globale për Drejtësinë për të Mitur dhe për të tjerët (PRI), "Udhëzimet Operacionale për Profesionistët për të Miturit në Konflikt me Ligjin gjatë COVID-19"; Olivia Rope (PRI), "Koronavirusi dhe gratë në paraburgim: Nuk ka një qasje specifike gjinore".

272 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, op. cit., shënimi 10, Kapitulli 5, paragrafi 13-15.

çdo kufizim i kontakteve me botën e jashtme duhet të kompensohet me përdorimin e metodave alternative të komunikimit.²⁷³

Aty ku është e mundur dhe në përputhje me parimin “mos-shkaktimit të dëmit”, monitoruesit e burgjeve këshillohen të vazhdojnë të kryejnë monitorim të pavarur të vendeve të izolimit gjatë pandemisë COVID-19, duke marrë parasysh edhe rëndësinë e mbikëqyrjes së jashtme në parandalimin e torturës dhe të keqtrajtimit të tjera.²⁷⁴ Intervistimi veçanërisht i atyre të burgosurve që kanë qenë vetë në zona të tilla izolimi ose në karantinë në burg është një mënyrë efektive për të mbledhur informacione.²⁷⁵ Kjo mund t'i lejojë monitoruesit të identifikojnë se si është zbatuar izolimi ose karantina dhe procedurat dhe masat mbrojtëse. Këshilla të mëtejshme për monitorimin gjatë pandemisë COVID-19 mund të gjenden në udhëzimet e ODIHR-it dhe APT-së.²⁷⁶

273 KPT, “Deklarata e Parimeve në lidhje me trajtimin e personave të privuar nga liria”, *op. cit.*, shënimi 269, Parimi 7; SPT, “Këshilla e Nënkomitetit për Parandalimin e Torturës për Shtetet Palë dhe Mekanizmat Parandalues Kombëtarë në lidhje me Pandeminë e Koronavirusit”, *op. cit.*, shënimi 269, paragrafi 11.

274 KPT, “Deklaratë e Parimeve në lidhje me trajtimin e personave të privuar nga liria”, *Po aty*, Parimi 10; SPT, “Këshilla e Nënkomitetit për Parandalimin e Torturës për Shtetet Palë dhe Mekanizmat Parandalues Kombëtarë në lidhje me Pandeminë e Koronavirusit”, *Po aty*, seksioni IV, paragrafi 11. Shih gjithashtu: “ODIHR dhe APT, *Udhëzues për Monitorimin e Ambienteve të Burgjeve në Kushtet e Pandemisë COVID-19*”, *op. cit.*, shënimi 269.

275 ODIHR dhe APT, *Udhëzues për Monitorimin e Ambienteve të Burgjeve në Kushtet e Pandemisë COVID-19*, *Po aty*, shënimi 271, f. 13.

276 *Po aty*.

Instrumentet e kufizimit, përdorimit të forcës dhe transferimet

Nivelet e dhunës në burgje po rriten globalisht, shpesh për shkak të mbipopullimit, përdorimit të tepruar të izolimit që çon në dëmtime mendore dhe fizike dhe në probleme të tjera institucionale.²⁷⁷ Siç ndodh me grupet e tjera të të burgosurve, disa të burgosur të përfshirë në EDHRÇT mund të paraqesin rreziqe të larta sigurie për të burgosurit e tjerë dhe për personelin e burgut. Kjo dëshmohet nga rastet e raportuara të përleshjeve të dhunshme ndërmjet personelit të burgut dhe të burgosurve të dënuar për vepra të lidhura me terrorizmin.²⁷⁸ Për të ruajtur rendin dhe sigurinë, personeli i burgut mund të përdorë forcën ose mjetet fizike të kufizimit.²⁷⁹ Forca duhet të përdoret vetëm si masë e fundit, por në çdo rast, në përputhje me parimet e ligjshmërisë, domosdoshmërisë dhe proporcionalitetit.²⁸⁰

Rregullat e OKB-së të Nelson Mandelës përcaktojnë se përdorimi i instrumenteve të kufizimit duhet të autorizohet me ligj dhe të zbatohet vetëm në rrethana të jashtëzakonshme, si një masë e fundit, kur metodat e tjera kanë dështuar ose për të parandaluar një arratisje gjatë transferimit ose për të parandaluar një të burgosur nga vetëlëndimi ose nga lëndimi i të tjerëve ose për të parandaluar dëmtimin e pronës. Duhet të përdoret metoda më pak ndërhyrëse dhe kufizuese, vetëm për periudhën kohore të kërkuar, dhe duhet të hiqet sapo të pushojë rreziku. Kufizimet nuk duhet të përdoren kurrë si masë disiplinore.²⁸¹ Tek

277 PRI & Instituti i Drejtësisë i Tajlandës, *Trendet Globale të Burgjeve 2020*, (Londër: PRI, 2020), f. 35: OKB-ja raportoi në vitin 2019 se përdorimi i dhunshëm, i tepruar dhe i paligjshëm i forcës nga zyrtarët është një nga shkaqet kryesore të lëndimeve të rënda dhe vdekjeve në situata të privimit të lirisë. Në të gjithë rajonin e OSBE-së që nga fillimi i pandemisë COVID-19, ka pasur greva urie dhe protesta apo trazira në burgje si shprehje zemërimi kundër pezullimit të vizitave (dhe kushteve në burgje). Në disa kontekste, shtypja e trazirave ka rezultuar në përdorim të supozuar të tepruar të forcës nga zyrtarët e zbatimit të ligjit, në përdorimin e izolimit si dënim dhe në akuza për torturë ose keqtrajtim. Shih: ODIHR, *Angazhimet e OSBE-së në Dimensionin Njerëzor dhe Reagimet e Shteteve ndaj Pandemisë Covid-19*, *op. cit.*, shënimi 270, fq 102-103.

278 Për shembull, tre sulme kundër rojeve të burgut nga të burgosur të dënuar për vepra të lidhura me terrorizmin ndodhën në burgje të ndryshme franceze në janar 2018, shih: Aurelien Breeden, "Striking French Prison Guards, Sand Firm, Citing Safety and Pay", *Nytimes.com*, 22 janar 2018; Basra dhe Neumann, *Burgjet dhe terrorizmi: Menaxhimi i shkelësve ekstremistë në 10 vendet evropiane*, *op. cit.*, shënimi 51, f. 15-22. Jean-Baptiste Jacquin dhe Elise Vincent, "Prison de Condé-sur-Sarthe: le détenu qui a blessé deux surveillants maîtrisé par le RAID, sa femme tuée", *Le Monde*, 5 maj 2019; "Dhjetëra të vranë në trazirat në burgun e Taxhikistanit ku mbahen militantë të ISIS-it", *The Guardian*, 20 maj 2019; "Të paktën 50 të burgosur u vranë në trazirat e burgjeve të Taxhikistanit, thonë burimet", *RFERL*, 13 nëntor 2018.

279 Për një analizë gjithëpërfshirëse të standardeve përkatëse, shih ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 3, paragrafi 02-40. Shihni gjithashtu, PRI dhe APT, "Mjeti i monitorimit të burgjeve – Adresimi i faktorëve të rrezikut për parandalimin e torturës dhe keqtrajtimit", 2013 .

280 Përdorimi i tij justifikohet vetëm në rrethana të jashtëzakonshme "kur është rreptësisht e nevojshme për ruajtjen e sigurisë dhe rendit brenda institucionit, ose kur rrezikohet siguria personale". Parimet themelore të OKB-së për përdorimin e forcës dhe armëve të zjarrit nga zyrtarët e zbatimit të ligjit, të miratuara nga Kongresi i Tetë i Kombeve të Bashkuara për Parandalimin e Krimin dhe për Trajtimin e Autorëve, Havana, Kubë, 27 gusht deri më 7 shtator 1990, Parimi 15, shih ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 3, paragrafi 41-67.

281 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregulli 43.2.

fëmijët, kufizimet mund të përdoren vetëm në raste rreptësisht të jashtëzakonshme, të specifikuara,²⁸² dhe përdorimi i këtyre masave është i ndaluar për gratë para lindjes, gjatë lindjes dhe menjëherë pas lindjes.²⁸³ Instrumentet e kufizimit që janë “në thelb degraduese ose të dhimbshme”, si zinxhirët dhe hekurat, janë të ndaluara në mënyrë eksplicite nga ligji ndërkombëtar.²⁸⁴ Ky ndalim rrjedh nga ndalimi absolut i torturës dhe formave të tjera të keqtrajtimit. Mjetet më pak invazive të kufizimit, megjithatë, mund të jenë poshtëruese dhe të dhimbshme. Kur përdoren për të shkaktuar qëllimisht dhimbje ose vuajtje, zbatimi i tyre përbën torturë.²⁸⁵

E rëndësishme është që, çdo vendim për t’iu drejtuar instrumenteve të kufizimit duhet të bazohet në një vlerësim individual të rrezikut dhe të mos zbatohet në mënyrë rutinore.²⁸⁶ Natyra e veprës penale për të cilën një individ akuzohet ose dënohet, në vetvete, nuk e justifikon përdorimin e mjeteve të tilla. Në disa njësi të sigurisë së lartë në rajonin e OSBE-së, pavarësisht nga ndalimi i kësaj praktike, është vërejtur përdorimi i zinxhirëve dhe i dryneve për të kufizuar individët, në vend të prangave.²⁸⁷ Po kështu, të burgosurit që konsiderohen “të pambrojtur” ndaj EDHRÇT-së nuk duhet t’u nënshtrohen mjeteve kufizuese më të ashpra se të tjerët vetëm mbi bazë të hamendësimeve për rrezikshmërinë e tyre, për shkak të cenueshmërisë së perceptuar. Poshtërimi dhe dhimbja joproportionale dhe e pajustificuar e shkaktuar nga këto instrumente kufizimi mund të shfrytëzohet edhe nga drejtuesit dhe rekrutuesit e grupeve ekstremiste të dhunshme në burgje. Sa herë që përdoret një kufizim, procesi duhet të mbikëqyret siç duhet dhe të regjistrohet në sistemin e menaxhimit të dosjeve të të burgosurve. Të dhënat duhet të përfshijnë edhe detaje për çdo dëmtim të të burgosurit, detaje se kur kufizimi nuk ishte më i nevojshëm dhe çdo ankesë që mund të ishte ngritur nga i burgosuri në lidhje me përdorimin e kufizimit.²⁸⁸

Vlerësimi individual i rrezikut duhet të orientojë, në mënyrë të ngjashme, çdo vendim për përdorimin e instrumenteve të kufizimit gjatë një transferimi. Domosdoshmëria e transferimit të një të burgosuri duhet të vlerësohet me kujdes kundrejt rrezikut individual që ai mund të paraqesë në aspektin, p.sh., e rekrutimit dhe formimit të grupit.²⁸⁹ Transferimet mund të pengojnë përpjekjet e riintegritimit dhe shkëputjes nga EDHRÇT-ja ose, në disa raste, të krijimit të besimit të ndërsjelltë me personelin e burgut.²⁹⁰ Në disa vende, të burgosurit e dënuar për vepra të lidhura me ekstremizmin e dhunshëm transferohen shpesh për arsye sigurie, ose për t’i akomoduar ata në ambiente të reja që janë krijuar për të burgosur me rrezikshmëri të lartë ose të dedikuar për të burgosurit e akuzuar ose

282 Rregullat e Havanës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 86, rregulli 64.

283 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregulli 48.2; Rregullat e Bangkokut të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 79, rregulli 24.

284 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregullat 47-49.

285 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 3, paragrafi 5.

286 PRI dhe APT, “Balancimi i sigurisë dhe dinjitetit në burgje: një kornizë për monitorimin parandalues”, *op. cit.*, shënimi 135, faqe 11.

287 KPT, “Raport për Qeverinë Çeke mbi vizitën në Republikën Çeke të kryer nga Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtitimit ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Poshtëruës (CPT) nga 2 deri më 11 tetor 2018”, *CPT/Inf (2019) 23*, paragrafi 72 .

288 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregulli 8 (c&d).

289 Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 129.

290 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 53.

të dënuar për terrorizëm ose ekstremizëm të dhunshëm, veprat penale të lidhura ose për ata të burgosur që konsiderohen “në rrezik të EDHRÇT-së” (edhe brenda të njëjtit burg).²⁹¹

Megjithëse transferimet ndonjëherë janë të nevojshme dhe të dobishme për të burgosurin, ka raste kur transferimet janë problematike, për shembull, kur rezultojnë me akses të kufizuar të të burgosurve tek familja²⁹² ose kontaktet që ata kanë vendosur në një objekt të caktuar. Rregulli 59 i OKB-së i Nelson Mandelës përcakton në mënyrë eksplicite që të burgosurit duhet të vendosen, për aq sa është e mundur, në burgje afër vendbanimeve të tyre ose pranë vendeve të rehabilitimit social. SPT ngre shqetësimin së të burgosurit e akuzuar ose të dënuar për akte terrorizmi “transferohen sistematikisht në institucione burgimi larg familjeve të tyre”.²⁹³ KPT-ja ka paralajmëruar vazhdimisht për efektet shumë të dëmshme të transferimeve ndaj aksesit tek familja apo tek avokatët, si dhe ndaj mirëqenies mendore dhe fizike të të burgosurve, dhe deklaroi se “efekti i përgjithshëm i transferimeve të njëpasnjëshme mbi të burgosurin mund të përbëjë trajtim çnjerëzor dhe poshtërues”.²⁹⁴

Kontrollet trupore dhe kontrollet e qelive

Kontrollet trupore dhe kontrollet e qelive mund të jenë të nevojshme për të garantuar sigurinë e burgut dhe janë një mjet i përdorur për të mbrojtur sigurinë e të gjithë personave brenda institucionit, duke përfshirë edhe anëtarët e stafit.²⁹⁵ Kontrollet duhet të rregullohen dhe të monitorohen mirë, megjithatë, në disa raste ato mund të përdoren si mjete për të ngacmuar, frikësuar apo ndëshkuar të burgosur të caktuar. Të gjitha kontrollet duhet të bazohen në parimin e ligjshmërisë, domosdoshmërisë dhe proporcionalitetit dhe duhet të kryhen në mënyrë të tillë që respekton dinjitetin njerëzor dhe privatësinë. Domosdoshmëri strikte dhe proporcionalitet nënkupton faktin që frekuenca e kontrolleve duhet të jetë e kufizuar dhe se metoda e përdorur duhet të jetë sa më pak invazive për të arritur objektivat e sigurisë.²⁹⁶ Në veçanti, vendimi për përdorimin e metodave invazive të kontrollit duhet të bazohet në një vlerësim ose proces individual që vjen si rezultat i një të dhënave sekrete specifike dhe të besueshme. Zbatimi i qasjeve të sigurisë dinamike e lehtëson një vendimarrje të tillë.

Kontrollet në qeli përfshijnë inspektimin e qelisë së të burgosurit ose të zonave të tjera, për shembull, në rastin e kontrolleve për kontrabandë. Kontrollet në qeli cenojnë hapësirën personale dhe privatësinë e të burgosurve si dhe mbartin rrezikun e keqtrajtimit, nëse nuk

291 Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, f. 36. UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, f. 53.

292 Shih për shembull, Amnesty International, “Federata Ruse: Transporti në burgje në Rusi – Udhëtimi drejt së panjohurës”, 25 tetor 2017, f. 13-14.

293 SPT, Vizitë në Spanjë, e kryer nga 15 deri më 26 tetor 2017: Vëzhgime dhe Rekomandime drejtuar Shtetit Palë, CAT/OP/ESP/1, 2 tetor 2019, paragrafi 40.

294 Këshilli i Evropës: Komiteti për Parandalimin e Torturës, “Standardet e KPT-së”, 8 mars 2011, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2010, faqe 18, paragrafi 57.

295 Përveç kontrolleve në qeli, përgjithësisht ekzistojnë tre lloje kryesore kontrollesh trupore: kontrolle me prekje ose të shpejta (personat qëndrojnë të veshur) dhe kontrollet me zhveshje dhe kontrollet e kavitetevetropose, të cilat konsiderohen që të dyja si kontrolle që prekin privatësinë e personit ose kontrolle invazive. Për një përmbledhje të detajuar të llojeve të ndryshme të kontrolleve, shih ODIHR & PRI, *Dokument udhëzues mbi rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 2, paragrafi 9.

296 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregulli 50 dhe 52.1.

ekzistojnë masat e duhura mbrojtëse. Kur kryhen kontrolle në qelinë ose në sendet e një të burgosuri, personeli duhet të ketë parasysh se qelia është e vetmja hapësirë “private” e personit të burgosur dhe se sendet e tij mund të kenë rëndësi të veçantë për të. Në ambientet e grave, punonjësit burra duhet të shoqërohen nga punonjëse gra në rastet e kontrolleve të qelive.²⁹⁷ Si pjesë e procesit të vendimmarrjes, personeli i burgut duhet të pyesë veten se cili do të ishte qëllimi specifik i çdo kontrolli dhe cila metodë do të ishte më pak ndërhyrëse për të arritur këtë qëllim. Ata duhet të konsiderojnë nëse po e marrin një vendim të bazuar në rrezikun specifik të paraqitur dhe të shqyrtojnë që veprimi i tyre të mos ndikohet nga stereotipe të lidhura me grupe të veçanta.²⁹⁸ Thjesht dyshimi se dikush mund të jetë në procesin e përçafimit të pikëpamjeve radikale ose ekstreme nuk justifikon kontrollet në qeli, për sa kohë që nuk ka rrezik real ndaj sigurisë së objektit ose arsye të tjera bindëse.

Kontrollet trupore, në veçanti, mund të jenë poshtëruese, shqetësuese dhe traumatike, veçanërisht për gratë, e sidomos kur të burgosurit kanë përjetuar dhunë seksuale ose dhunë me bazë gjinore. Edhe kontrollet trupore mund të jenë veçanërisht shqetësuese për të burgosurit me prejardhje të veçantë fetare ose kulturore.²⁹⁹ Në disa vende, ka pasur raporte për kontrolle trupore, duke përfshirë edhe kontrolle që përfshijnë zhveshjen e të burgosurve, në njësi të ndara ose në mjedise të sigurisë së lartë që kryhen si rutinë dhe në mënyrë sistematike “për qëllime sigurie” menjëherë pas pranimit në institucion, si dhe para e pas çdo vizite nga jashtë, takimeve me avokatët, seancave gjyqësore, pjesëmarrjes në aktivitete, faljes fetare ose transferimeve, duke përfshirë edhe trajtimin mjekësor.³⁰⁰ Në këto raste, nuk ka një vlerësim të individualizuar të rreziqeve për t’u siguruar që kontrolli trupor është i nevojshëm dhe proporcional, siç kërkohet nga Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së. Kontrollet trupore (si dhe kontrollet në qeli) që kryhen në baza rutinore, shumë shpesh, ose në mënyrë sistematike ose kolektive ndaj të gjithë të burgosurve janë masa

297 *Po aty*, Rregulli 81 (2).

298 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 2, paragrafi 23.

299 *Po aty*, Kapitulli 2, paragrafi 6 dhe 7. Për të garantuar respektimin e dinjitetit njerëzor dhe të privatësisë, kontrollet trupore invazive, si kontrollet me zhveshje, duhet të kryhen, për shembull, nga një punonjës i burgut i së njëjtës gjini dhe në dy faza, në mënyrë që të mos hiqen të gjitha rrobat në të njëjtën kohë. Shih për shembull, raportin e KPT-së për vizitën e vitit 2016 në Holandë (CPT/Inf (2017) 1, paragrafi 76.

300 Komiteti i OKB-së kundër Torturës, “Vëzhgimet Përfundimtare mbi Raportin e Shtatë Periodik të Holandës” *op. cit.*, shënimi 202, para . 28: Është veçanërisht i shqetësuar për raportimet e izolimeve të gjata në njësitë e AT. Komiteti është gjithashtu i shqetësuar për raportimet e përdorimit të shpeshtë dhe rutinë të kontrolleve trupore me zhveshje totale, të cilat ndodhin pas, dhe ndonjëherë edhe para, takimeve personale me vizitorë të jashtëm, duke përfshirë edhe anëtarët e ngushtë të familjes dhe fëmijët, si dhe kur të burgosurit dalin nga burgu për seanca gjyqësore ose policore.

arbitrare dhe mund të përbëjnë, në vetvete, trajtim poshtërues ose degradues.³⁰¹ Mjetet efektive për të burgosurit për të sfiduar masa të tilla rutinore janë të kufizuara.³⁰²

Natyra sistematike dhe shpeshtësia e kontrolleve trupore mund të pengojë gjithashtu edhe kontaktin e të burgosurve me familjen dhe avokatët e tyre ose pjesëmarrjen e tyre në aktivitete kuptimplote: është realitet që disa të burgosur heqin dorë nga vizitat dhe aktivitetet vetëm që të shmangin kontrollin trupor. Prandaj, kjo praktikë mund të çojë në shkelje të së drejtës së tyre për jetën private dhe familjare dhe të drejtën për një proces të rregullt ligjor. Mund të rrisë gjithashtu edhe rrezikun e efekteve të dëmshme nga izolimi për këta të burgosur që mbahen nën regjime sigurie ku niveli i aktivitetit dhe mundësia e kontaktit njerëzor janë tashmë shumë të kufizuara.³⁰³

Kontakti me botën e jashtme

Për një sërë arsyes, kontakti me botën e jashtme është i rëndësishëm për të gjithë të burgosurit. Së pari, kontakti me botën e jashtme është një mbrojtje kryesore kundër abuzimeve të të drejtave të njeriut, në veçanti zhdukjes me forcë, torturës dhe formave të tjera të keqtrajtimit.³⁰⁴ Së dyti, kontakte të tilla mund të mbështesin përpjekjet për t'u shkëputur nga EDHRÇT-ja, pasi zërat alternativë mund të jenë të dobishëm në perceptimet sfiduese.³⁰⁵ Për më tepër, për qëllime riintegrimi, të burgosurit kanë nevojë për rrjete mbështetëse. Për ata të burgosur që janë prindër, mirëqenia e tyre mendore mund të cenohet rëndë nga ndarja nga fëmijët e tyre. Po kështu për fëmijët, mbajtja e kontakteve me prindërit është vendimtare, nëse kjo është në interesin e tyre më të lartë.³⁰⁶ Si rregull i përgjithshëm, të burgosurit duhet të lejohen, “nën mbikëqyrjen e nevojshme”, të komunikojnë (nëpërmjet vizitave, telefonatave dhe korrespondencës) me familjet dhe

301 Për informacion mbi skenarë të ndryshëm ku kontrollet trupore mund të përbëjnë torturë ose keqtrajtimit të tjera, shihni: ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, op. cit., shënimi 10, Kapitulli 2.

302 Bazuar në raportet e OJQ-ve, MKPT-ve dhe KPT-së mbi praktikën në burgjet holandeze, “njësitë e dedikuara” franceze dhe mjediset më të larta të sigurisë në Republikën Çeke, Norvegji dhe Poloni. Shih Amnesty International dhe Iniciativën për Drejtësi të Shoqërisë së Hapur, “Shkeljet çnjerëzore dhe të panevojshme të të drejtave të njeriut në burgjet holandeze të sigurisë së lartë në kontekstin e anti-terrorizmit”, op. cit., shënimi 106, faqe 39-46, “Radicalisation islamiste en milieu carcéral: les unités dédiées ouvertes en 2016”, CGLPL, op. cit., shënimi 108; Mbrojtësi Publik i të Drejtave-Ombudsmi, Republika Çeke, “Raport mbi vizitat sistematike të kryera nga Mbrojtësi Publik i të Drejtave”, 2016, fq. 43-44; Ombudsmeni Parlamentar i Norvegjisë – MKPT “Raporti i vizitës: Burgu Telemark, dega Skien, 2-4 qershor 2015”, op. cit., shënimi 226, f. 16-17; “Raporti i Komisionerit polak për të Drejtat e Njeriut mbi Aktivitetet e Mekanizmit Kombëtar për Parandalimin e Torturës në vitin 2016”, Komisioneri polak për të Drejtat e Njeriut, Varshavë, 2017, fq. 26-27; Rapport au Gouvernement de la République française, CPT/Inf (2017) 7, op. cit., shënimi XXX.

303 “Ombudsmeni Parlamentar Norvegji – MKP, “Raporti i vizitës: Burgu Telemark, Dega Skien, 2-4 qershor 2015”, Po aty, f. 17.

304 APT, *Po, Parandalimi i Torturës funksionon: Vështrime nga një Studim Kërkimor Global mbi 30 vjet parandalim të torturës*, (Gjenevë: APT, 2016), f. 17.

305 Për më shumë informacion mbi llojet e ndryshme të vizitave në burgje, shihni ODIHR & PRI, *Dokumenti Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, op. cit., shënimi 10, Kapitulli 5, Kutia e kontekstit 5.2.

306 Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, op. cit., shënimi 2, paragrafi 148-150.

me miqtë e tyre, në intervale të rregullta.³⁰⁷ Vizitat janë një e drejtë, jo një privilegj që mund të hiqet me masë disiplinore.³⁰⁸

Në kontekstin e EDHRÇT-së, vendimet mbi masën dhe natyrën e kontaktit me familjen dhe miqtë mund të jenë komplekse. Ato sillen rreth pyetjeve nëse të burgosurit mund të përdorin kontakte të tilla për të vazhduar përfshirjen e tyre aktive në grupet e dhunshme ekstremiste dhe terroriste, dhe gjithashtu nëse një kontakt i tillë mund të jetë i dëmshëm për të burgosurit në rrugën e shkëputjes, kur vetë familjet dhe miqtë kanë mbështetur ose janë të përfshirë në EDHRÇT. Megjithatë, shqetësime të mëdha lindin kur kontaktet kufizohen për shkak të shqetësimeve mbi radikalizimin e një personi ndaj dhunës. Janë të palejueshme ato kufizime që zbatohen automatikisht, si një çështje rutinë, pa vlerësimin e duhur individual të domosdoshmërisë dhe proporcionalitetit të tyre.³⁰⁹ Në mënyrë thelbësore, pavarësisht nga klasifikimi i sigurisë së një të burgosuri, të drejtat për vizitë duhet të kryhen sipas rrezikut që përmban vizita specifike (rast pas rasti).³¹⁰

Numri i objekteve të sigurisë së lartë ose institucioneve të dedikuara që mund të akomodojnë të burgosurit (e dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm shpesh është i kufizuar dhe/ose i përqendruar gjeografikisht në një vend të caktuar, gjë që mund të pengojë kontaktet e të burgosurve me familjet. Kjo mund të ketë një efekt veçanërisht izolues për personat në situata cenueshmërie dhe tek personat me nevoja specifike, si p.sh., fëmijët, shtetasit e huaj dhe gratë.³¹¹ E rëndësishme është që kufizimet gjuhësore nuk duhet të çojnë në kufizime në komunikimin me botën e jashtme.³¹²

Qasja dhe kontakti me të burgosurit që mbahen në seksione/burgje specifike për të burgosurit (e dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm ndryshojnë shumë në rajonin e OSBE-së. Disa lejohen të presin vizitorë në të njëjtat kushte si popullsia e përgjithshme e burgjeve dhe mund të përfitojnë nga vizita më të gjata për të kompensuar mungesën e shpeshësisë së tyre për shkak të vendndodhjes së objekteve. Atyre u lejohen telefonatat dhe, në shumicën e rasteve, kanë në privatësi të plotë; ndërsa disa mund të ndaloohen nga gjykata për të telefonuar anëtarët e familjes.³¹³ Në vende të tjera, frekuenca dhe

307 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, rregulli 58.

308 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregulli 43(3). Sanksionet disiplinore ose masat kufizuese nuk përfshijnë ndalimin e kontaktit familjar. Mjetet e kontaktit familjar mund të kufizohen vetëm për një periudhë të kufizuar kohore dhe nëse kjo kërkohet rreptësisht për ruajtjen e sigurisë dhe të rendit.

309 Këshilli i Evropës, "Udhëzime për Burgjet dhe për Shërbimet e Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm", *op. cit.*, shënimi 56, Udhëzuesi 3.

310 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 5, paragrafi 32-35.

311 *Po aty*, Kapitulli 1, paragrafi 103-115.

312 Kjo është veçanërisht e rëndësishme në rastin e shtetasve të huaj. Kufizimet gjuhësore nuk duhet të përdoren si një mënyrë indirekte për të kufizuar komunikimin e shtetasve të huaj me botën e jashtme dhe çdo monitorim duhet të jetë në proporcion me shqetësimet e sigurisë. ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 5, paragrafi 84.

313 Ky është, për shembull, rasti në shumicën e pesë "njësive të dedikuara" të vendosura në Francë për të vendosur të burgosurit e akuzuar ose të dënuar për vepra të lidhura me terrorizmin dhe me ekstremizmin e dhunshëm. Shih "Radikalizimi islamiste en milieu carcéral: les unités dédiées ouvertes en 2016", *op. cit.*, shënimi 108.

kohëzgjatja e vizitave dhe telefonatave me familjet dhe miqtë janë të kufizuara, të monitoruara në shikim dhe dëgjim, apo edhe të regjistruara.³¹⁴

Aty ku të burgosurit (e dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm i nënshtrohen mbikëqyrjes së vazhdueshme dhe nuk lejohen të kenë vizita të pamonitoruara, gjë që, për shembull, i bën të pamundura edhe vizitat bashkëshortore, kjo mund të ketë ndikim të dëmshëm në marrëdhëniet e tyre familjare.³¹⁵ Rivlerësimi dhe censurimi i korrespondencës së shkruar, hyrëse dhe dalëse, duket të jetë një tipar i përbashkët i regjimeve më të rrepta të burgimit.³¹⁶ Këto kufizime janë të ndërlikuara gjithashtu në raste të caktuara nga procedura të gjata dhe strikte miratimi që pengojnë ose vonojnë kontaktet e të burgosurve me botën e jashtme, veçanërisht në javët e para të burgimit. Edhe kur lejohen kontakte të tilla, ka raportime se disa të burgosur i kufizojnë komunikimet dhe takimet me familjet për t'iu shmangur kontroleve, monitorimit dhe procedurave të tjera të sigurisë³¹⁷, sidomos nëse këto përfshijnë kontrole të imëta trupore. Kufizimet e kontakteve fizike mund të bëjnë gjithashtu që prindërit të mos jenë në gjendje të prekin ose të mbajnë në krahë fëmijët e tyre³¹⁸ – me shqetësim të veçantë kur kufizime të tilla nuk bazohen në vlerësime të individualizuara të rrezikut.

Marrëdhëniet e privileguara mbrojtës ligjor-klient

Standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut mbrojnë të drejtën e të gjithë të burgosurve, duke përfshirë edhe të të paraburgosurve, për t'u garantuar mundësitë, kohën dhe lehtësitë e duhura për të pasur vizita dhe për të komunikuar dhe konsultuar

314 Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Anti-Terrorizmin, Vizitë në Kazakistan, *op. cit.*, shënimi 108: “36. Në burgun Taldykorgan, Raportuesi i Posaçëm vizitoi disa pjesë të burgut dhe u takua me një numër të burgosurish të akuzuar për një sërë veprash të lidhura me terrorizmin dhe ekstremizmin. Të burgosurit e vizituar mbaheshin në një seksion të caktuar të burgut.(...) Vetëm disa nga të burgosurit kishin vizita familjare gjatë periudhës së qëndrimit të tyre, të cilat në disa raste zgjasnin mjaftueshëm. Të gjithë ishin po aq të shqetësuar nga mungesa e vizitave të vazhdueshme, të rregullta dhe të gjata, të cilat kishin ndikuar në marrëdhëniet e tyre familjare dhe prindërore”; Raport për qeverinë italiane për vizitën në Itali të kryer nga Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimin ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Degradues (KPT) nga 12 deri më 22 mars 2019: “48 (...) Regjimi i veçantë përbëhet nga segregacioni në grupe të vogla me maksimumi katër personash, të cilët mund të shoqërohen së bashku për dy orë në ditë (përgjithësisht një orë ajrim jashtë dhe një orë në një sallë të përbashkët). Kufizime serioze vendosen në kontaktin e të burgosurve me botën e jashtme: një vizitë një-orëshe në muaj me një anëtar të familjes, në kushte të mbyllura dhe me mbikëqyrje audio dhe video-incizim ose, si alternativë, një telefonatë dhjetë minuta në muaj nëse vizita nuk mund të bëhet gjatë së njëjtës periudhë.”

315 Këto janë kufizime të vërejtura në AT në Holandë, shih: Amnesty International dhe Open Society Justice Initiative, “Shkeljet çnjerëzore dhe të panevojshme të të drejtave të njeriut në burgjet holandeze të sigurisë së lartë në kontekstin e anti-terrorizmit”, *op. cit.*, shënimi 106, f. 47-48, 51.

316 Vëzhgime të tilla u bënë si në lidhje me «njësitë e dedikuara» franceze dhe AT holandeze. Shih “Radikalizimi islamiste en milieu carcéral: les unités dédiées ouvertes en 2016”, *op. cit.*, shënimi 108; Amnesty International dhe Nisma për Drejtësi e Shoqërisë së Hapur, “Shkeljet çnjerëzore dhe të panevojshme të të drejtave të njeriut në burgjet holandeze të sigurisë së lartë në kontekstin e anti-terrorizmit”, *op. cit.*, shënimi 106, faqe 47.

317 Amnesty International dhe Nisma për Drejtësi e Shoqërisë së Hapur, “Shkeljet çnjerëzore dhe të panevojshme të të drejtave të njeriut në burgjet holandeze të sigurisë së lartë në kontekstin e anti-terrorizmit”, *Po aty*, faqe 48.

318 *Po aty*, faqe 42-43.

me një mbrojtës ligjor sipas zgjedhjes së tyre, pa vonesë, pa përgjim dhe pa censurë dhe në fshehtësi të plotë, që nga fillimi dhe gjatë gjithë qëndrimit në paraburgim apo në burg.³¹⁹ Të gjithë individët e ndaluar duhet të kenë gjithashtu akses në ndihmë juridike efektive, pa pagesë, nëse nuk kanë mjete të mjaftueshme për të paguar.³²⁰ Përfaqësimi efektiv ligjor është një garanci kryesore për të drejtën për proces të rregullt ligjor dhe parandalimin e abuzimeve me të drejtat e njeriut, veçanërisht në paraburgim, dhe ka një efekt të fortë parandalues ndaj përdorimit të torturës dhe formave të tjera të keqtrajtimit.³²¹ Standardet shtesë parashikojnë të drejtën e fëmijëve për të përfituar nga ndihma juridike, e përshtatshme me moshën³²² dhe të drejtën e të huajve për ndihmë konsullore dhe shërbime përkthimi, nëse është e nevojshme.³²³

Fshehtësia e marrëdhënies avokat- klient përfshin të drejtën që takimet të mos dëgohen nga personeli i burgut (edhe pse mund të shihen), telefonatat të mos monitorohen, korrespondenca të mos hapet ose censurohet dhe të burgosurit të lejohen të kenë akses të mbajnë dhe të ruajnë materiale që lidhen me procedimet e tyre ligjore.³²⁴ Çdo kufizim i së drejtës për t'u konsultuar, për t'u takuar dhe për të komunikuar me një avokat në fshehtësi të plotë duhet të konsiderohet si i jashtëzakonshëm, të urdhërohet nga një autoritet gjyqësor dhe të administrohet rast pas rasti.³²⁵ Sa herë që, në raste të jashtëzakonshme, qasja ndaj një avokati të caktuar refuzohet me arsyetimin se ata përdoren si një mënyrë për transmetimin e udhëzimeve të lidhura me aktivitete terroriste ose me aktivitete të tjera kriminale, duhet të garantohet alternativa e përfaqësimit ligjor të pavarur.³²⁶

Edhe dyshimi për të burgosurit e mbajtur në seksione/burgje të dedikuara për ekstremistët e dhunshëm, se ata i nënshtrohen mbikqyrjes dhe se stafi i burgut dëgjon komunikimet ndërmjet të burgosurve dhe avokatëve të tyre është një fakt shqetësues.³²⁷ Kjo pengon ruajtjen e marrëdhënies avokat-klient dhe mund të rezultojë në vetëcensurë nga të burgosurit, në dëm të mbrojtjes së tyre. Në disa raste, atyre që mbahen në seksione/institucione të sigurisë së lartë u duhet që të takohen me avokatët përmes një ndarjeje prej xhami.³²⁸ Kjo situatë çon në mënyrë të pashmangshme në përfshirjen e personelit të burgut në shkëmbimin e dokumenteve dhe mundëson që këta oficerë të përgjojnë bisedat ose t'u hedhin një sy dokumenteve, në kundërshtim me parimin e fshehtësisë.

319 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, rregulli 61.

320 *Po aty*, Rregullat 61 dhe 119 (2).

321 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 5, paragrafi 96; APT, *Po*, *Punimet e Parandalimit të Torturës*, *op. cit.*, shënimi 304, f. 17.

322 OKB CRC, *op. cit.*, shënimi 14, neni 37; Rregullat e Havanës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 86, Rregulli 18; Rregullat e Pekinit të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 126, rregulli 15.

323 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregullat 61.2, 62.

324 *Po aty*, Rregullat 52 dhe 61 dhe 120.

325 Për informacion të mëtejshëm mbi konfidencialitetin e komunikimit avokat-klient dhe shkeljet e nenit 8 të KEDNJ-së, shih GJEDNJ, "Fakte - Privilegji i profesionit të avokatit", nëntor 2019 ; në lidhje me mbledhjen e të dhënave përmes mbikëqyrjes, shih GJEDNJ, "Fakte – Mbrojtja e të Dhënave Personale", mars 2021, konkretisht RE kundër Mbretërisë së Bashkuar (nr. 62498/11).

326 "Raport për Qeverinë Turke për vizitën në Turqi të kryer nga Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimit ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Poshtëruar (CPT) nga 28 deri më 29 Prill 2016", CPT/Inf (2018) 11, paragrafi 15; Raport për Qeverinë Turke për vizitën në Turqi të kryer nga Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimit ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Degradues (CPT) nga 6 deri më 17 maj 2019, CPT/Inf (2020) 24, paragrafi 50.

327 Amnesty International dhe Nisma për Drejtësi e Shoqërisë së Hapur, "Shkeljet çnjerëzore dhe të panevojshme të të drejtave të njeriut në burgjet holandeze të sigurisë së lartë në kontekstin e anti-terrorizmit", *op. cit.*, shënimi 106, faqe 50.

328 Shih, për shembull: "Raporti Vjetor për vitin 2016 i Zyrës së Ombudsmanit si Mekanizëm Parandalues Kombëtar", Bullgari, 2016, faqe 33; *Po aty*, faqe 50.

Ofrimi i kujdesit shëndetësor

Të gjithë të burgosurit kanë të drejtë për standardin më të lartë të arritshëm të shëndetit dhe standardi i kujdesit shëndetësor që marrin në burgim duhet të jetë i të njëjtë me ato të komunitetit jashtë institucionit.³²⁹ Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së kërkojnë zbatimin e etikës mjekësore në ofrimin e kujdesit shëndetësor në burgje. Këto rregulla rikonfirmojnë ndalimin absolut të torturës ose formave të tjera të keqtrajtimit nga personeli i kujdesit shëndetësor dhe përgjegjësinë ligjore për të dokumentuar dhe raportuar rastet për të cilat vihen në dijeni.³³⁰ Janë ngritur shqetësime se të burgosurve (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm nuk u ofrohet kujdes mjekësor si të tjerëve për arsye diskriminuese ose për shkak të rreziqeve (të supozuara) të sigurisë. Për shkak të nevojave të tyre specifike për kujdes shëndetësor, politika të tilla mund të prekin gratë në mënyrë të ndryshme. E njëjta gjë mund të prekë edhe të burgosur të tjerë që kanë nevoja specifike (dhe në shumë raste, më të mëdha) mjekësore.³³¹

Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së parashikojnë konfidencialitetin të plotë të ekzaminimeve mjekësore, dosjeve³³² dhe informacioneve mjekësore, përveç rasteve kur kjo do të rezultonte në një kërcënim real dhe të menjëhershëm për pacientin ose për të tjerët.³³³ Mosrespektimi i këtij rregulli mund të dëmtojë besimin midis profesionistëve të kujdesit shëndetësor dhe të burgosurve.³³⁴

329 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregullat 24-25, 27; Komenti i Përgjithshëm nr. 14: E drejta për standardin më të lartë të arritshëm të shëndetit (Neni 12), Sesioni i njëzet e dytë i Komisionit për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, 11 gusht 2000, E/C.12/2000/4; Asambleja e Përgjithshme e OKB-së, Rezoluta 37/194, "Parimet e Etikës Mjekësore Relevante për Rolin e Personelit Shëndetësor, Veçanërisht të Mjekëve, në Mbrojtjen e të Burgosurve dhe të Paraburgosurve kundër Torturës dhe Trajtit apo Ndëshkimit të Tjerë Mizor, Çnjerëzor apo Degradues", 18 dhjetor 1982, Parimi 1.

330 Për informacion të detajuar mbi kujdesin shëndetësor në burgje, detyrat këshilluese të personelit të kujdesit shëndetësor, dokumentimin dhe raportimin e shenjave të torturës, standardet etike dhe profesionale dhe dosjet mjekësore, shih ODIHR & PRI, *Dokumenti Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 6.

331 Një shembull u dha nga MKPT-ja franceze, e cila raportoi se një grua në një burg të përkohshëm në Fleury-Mérogis, e dënuar për vepra terroriste, lindi në një atmosferë jashtëzakonisht të tensionuar edhe mes ekipeve mjekësore dhe punonjësve të burgut, veçanërisht për shkak të masave të sigurisë që u gjykuan të nevojshme të ndërmerreshin ndaj saj: « Le Contrôleur general des lieux de privation de liberté: Raporti vjetor 2017 », f. 89.

332 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregullat 31 dhe 26.

333 *Po aty*, Rregulli 32.1.c. Parimi i konfidencialitetit mjekësor është një parim themelor i praktikës mjekësore dhe duhet të zbatohet me të njëjtin kujdes në burgje si në komunitetin e përgjithshëm. Kjo është veçanërisht e rëndësishme duke pasur parasysh rrezikun e lartë të abuzimit, stigmatizimit dhe diskriminimit me të cilin mund të përballen të burgosurit nëse gjendja e tyre shëndetësore ose mendore është e njohur për të tjerët. Dosjet e hollësishme dhe të sakta mjekësore janë thelbësore për të siguruar vazhdimësinë e trajtimit, duke përfshirë rastet kur të burgosurit transferohen dhe lirohen, shih ODIHR & PRI, *Dokumenti Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 6, paragrafi 123-125.

334 Shih gjithashtu pjesën 2.3 mbi keqpërdorimin e programeve të rehabilitimit dhe riintegritimit për mbledhjen e inteligjencës.

Praktikat e raportuara në lidhje me të burgosurit (e dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm ose të burgosurit e sigurisë së lartë kanë përfshirë ekzaminime mjekësore³³⁵ ose monitorime pamore (jo dëgjim)³³⁶ në praninë e personelit të burgut (duke përfshirë edhe të gjinisë të kundërt). Situata të tilla mund të bëjnë që të burgosurit të mos ndihen mirë kur ndajnë informacione mjekësore dhe private me personelin mjekësor dhe shpesh detyrohen të mos e bëjnë këtë gjë. Ndaj, kjo bie në kundërshtim me parimin e konfidencialitetit dhe mund të minojë të drejtën e të burgosurve për standardin më të lartë të arritshëm të shëndetit fizik dhe mendor.³³⁷ Edhe pse marrja e disa masave sigurie mund të jetë e nevojshme dhe e justifikueshme, KPT-ja ka theksuar se të gjitha ekzaminimet mjekësore duhet të bëhen jashtë seancave të marrjes në pyetje dhe, me përjashtim të rasteve kur kërkohet ndryshe nga personeli mjekësor, larg syve të personelit të burgut.³³⁸ Disa të burgosur (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm mund të kenë gjithashtu nevoja të kujdesit shëndetësor që pengojnë rehabilitimin dhe që kërkojnë vëmendje. Është e rëndësishme, për shembull, të sigurohet prania e psikologëve gjatë trajnimeve për traumat e informuara të fëmijëve ose ndërhyrjet e shërbimeve shëndetësore të burgjeve për gratë e ekspozuara ndaj formave të ndryshme të dhunës seksuale dhe dhunës me bazë gjinore.³³⁹

Në disa kontekste, të dënuar për vepra terrorizmi me sëmundje të rënda, janë përjashtuar nga masat e lirit të kushtëzuar për shkak të pandemisë COVID-19, pavarësisht rrezikut të lartë të infektimit në kushte mbipopullimi.³⁴⁰ Është raportuar gjithashtu se ka mungesë të kujdesit shëndetësor në kontekste të tjera, në kundërshtim me standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut.³⁴¹ Dështimi për të mbrojtur të dënuarit nga sëmundje të rënda për shkak të mungesës së masave paraprake ose kujdesit të duhur përbën keqtrajtim, madje dhe torturë.³⁴²

335 Raportimi në qeverinë italiane për vizitën në Itali të kryer nga Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimin ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Degradues (CPT) nga 12 deri më 22 mars 2019, paragrafi 56 dhe: "75. Edhe një herë, delegacioni i KPT-së konstatoi se kishte mungesë totale të konfidencialitetit të konsultimeve mjekësore të të burgosurve në të gjitha institucionet e vizituara. Siç u përmend në paragrafin 14, disa të burgosur që kishin qenë viktime të keqtrajtimin të supozuar i thanë delegacionit se prania e oficerëve të burgut gjatë ekzaminimeve të tyre mjekësore i dekurajonte ata të tregonin se çfarë kishte ndodhur në të vërtetë. Në të njëjtën kohë, disa oficerë burgu i thanë delegacionit se ata besonin se ishte një pjesë integrale e punës së tyre për të mbrojtur personelin e kujdesit shëndetësor nga agresioni i mundshëm nga të burgosurit."

336 Bazuar në raportet e OJQ-ve dhe NPM-së për Holandën dhe Norvegjinë. Shih Amnesty International dhe Iniciativën për Drejtësi të Shoqërisë së Hapur, "Shkeljet çnjerëzore dhe të panevojshme të të drejtave të njeriut në burgjet holandeze të sigurisë së lartë në kontekstin e anti-terrorizmit", *op. cit.*, shënimi 106, faqe 49; "Ombudsmeni Parlamentar Norvegji – MKPT "Raporti i vizitës: Burgu Telemark, dega Skien, 2-4 qershor 2015", *op. cit.*, shënimi 226, f. 21-22.

337 OKB ICESCR, *op. cit.*, shënimi 120, neni 12(1).

338 Raporti i 3-të i Përgjithshëm i KPT-së (CPT/Inf [93] 12, paragrafi 51).

339 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregulli 25.1. Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Torturën, A/HRC/28/68, 5 mars 2015, paragrafi 85 (d); Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Torturën, A/HRC/31/57, 5 janar 2016, paragrafi 25. Shih gjithashtu: ODIHR, Udhëzime për adresimin e kërcënimeve dhe sfidave të "Luftëtarëve të Huaj Terroristë" brenda Kornizës së të Drejtave të Njeriut, *op. cit.*, shënimi 23, faqet 64-67 dhe 68-72.

340 Human Rights Watch, "Turqia: COVID-19 vë në rrezik të rëndë të burgosurit e sëmurë", 3 prill 2020.

341 Forum18, "TAXIKISTAN, *op. cit.*, Shënimi 163; Komiteti i OKB-së kundër Torturës, "Vëzhgimet Përmblyëse mbi Raportin e Tretë Periodik të Taxhikistanit", CAT/C/TJK/CO/3, 18 qershor 2018, paragrafi 34.

342 ODIHR dhe APT, Udhëzues për Monitorimin e Ambienteve të Burgjeve në Kushtet e Pandemisë COVID-19", *op. cit.*, shënimi 269, f. 4.

Kërkesat dhe mekanizmat e ankimit

Të gjithë të burgosurit duhet të jenë në gjendje të adresojnë kërkesa dhe ankesa.³⁴³ Duhet të ekzistojë një mekanizëm i përshtatshëm ankimi në mënyrë që të burgosurit të mund të bëjnë kërkesa dhe ankesa “në mënyrë konfidenciale dhe pa pasur frikë nga hakmarrja apo pasoja të tjera negative. Procedurat duhet të zbusin rrezikun që ankesat të keqinterpretohen ose të shpërfillen.”³⁴⁴ SPT-ja, për shembull, ka shprehur shqetësimin se kërkesat dhe ankesat nga të burgosurit e dënuar për akuza terrorizmi duhet të vendosen në zarfe të pavalosura.³⁴⁵ CAT ka vënë në dukje gjithashtu disa shqetësime për mungesën e mekanizmave efektivë të ankesave ose, në të vërtetë, të dhënave për ankesat e marra në njësitë speciale të burgjeve për personat e dyshuar ose të dënuar për vepra terroriste.³⁴⁶ Mekanizmat efektivë të ankesave janë një mënyrë thelbësore për të parandaluar torturën e keqtrajtimet apo sjelljet e tjera të pahijshme, pasi autorët në këtë mënyrë kuptojnë se viktimat mund të raportojnë në mënyrë të sigurt.³⁴⁷ Për më tepër, nëse të burgosurit besojnë se shqetësimet e tyre po trajtohen shpejt dhe në mënyrë efektive, ata do të kenë më pak gjasa t’i perceptojnë kushtet e burgimit si të padrejta ose diskriminuese. Kjo, nga ana tjetër, do të ulë tensionet në burg dhe do të përmirësojë marrëdhëniet staf- të burgosur.³⁴⁸

Procedurat veçanta duhen konsideruan në rastet e pretendimeve për torturë ose keqtrajtime të tjera të të burgosurve. Ato duhet të nisin menjëherë me një hetim të shpejtë dhe të paanshëm, të kryer nga një autoritet kombëtar i pavarur, sa herë që ka arsye të arsyeshme për të besuar se mund të jetë kryer një akt torture ose keqtrajtimi tjetër, pavarësisht nëse është marrë apo jo një ankesë.³⁴⁹

343 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregulli 56 & 57.

344 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës, op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 139.

345 SPT, “Vizita në Spanjë e ndërmarrë nga 15 deri më 26 tetor 2017: Vëzhgime dhe rekomandime drejtuar Shtetit Palë”, *op. cit.*, shënimi 293, paragrafi 33.

346 Komiteti i OKB-së kundër Torturës, “Vëzhgimet Përfundimtare mbi Raportin e Shtatë Periodik të Holandës” *op. cit.*, shënimi 202, paragrafi 28.

347 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës, op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 134.

348 *Po aty*, Kapitulli 1, paragrafi 131.

349 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, rregulli 57 (3); shih gjithashtu ODIHR & PRI, *Dokument udhëzues mbi rregullat e Nelson Mandelës, op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 161-162 dhe Kapitulli 3, paragrafi 68-101.

Përmbledhje e fushës 2 të rrezikut të të drejtave të njeriut:

Regjimi i burgut

- Të burgosurve (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm duhet t'u sigurohen kushte të përgjithshme jetese –ushqim, ujë, ajrim, ushtrime fizike dhe hapësirë e duhur personale – si gjithë të burgosurve, pa përjashtim.³⁵⁰
- Të burgosurit (e dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm përballen me masa më të rrepta kontrolli se të tjerët. Këto masa nuk duhet të rezultojnë në shkelje të të drejtave të njeriut, përfshi torturë ose keqtrajttime të tjera (izolim i tejzgatur ose pa afat) ose sigurimin e pamjaftueshëm të kujdesit shëndetësor.
- Regjimet e sigurisë që çojnë në ndarjen e të burgosurve nga popullata tjetër e burgjeve, ofrojnë situata të rrezikshme të keqtrajtimit dhe torturës.
- Të gjitha kufizimet duhet të bazohen në ligj dhe duhet të vendosen nëse janë specifikisht të nevojshme, proporcionale dhe jodiskriminuese. Kjo vlen edhe për përdorimin e forcës dhe mjeteve të kufizimit, masat disiplinore, transferimet, kontrollet trupore dhe kontrollet e qelive, kufizimet e të drejtës së të burgosurve për jetën familjare, kufizimet për t'u konsultuar, për t'u takuar dhe për të komunikuar me një avokat në konfidencialitet të plotë dhe për konfidencialitetin mjekësor, si dhe për mbikëqyrjen apo ndërhyrje të tjera në të drejtën e privatësisë.
- Imponimi arbitrar, diskriminues ose sistematik i regjimeve strikte të sigurisë në mungesë të vlerësimeve individuale të rrezikut dhe nevojave është në kundërshtim me standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut.

³⁵⁰ Shih gjithashtu seksionin 1.2, Faktorët që kontribuojnë në EDHRÇT.

Pyetje për monitoruesit: Regjimi i burgut

Ndërkohë që i takon administratës kombëtare të burgjeve të përcaktojë qasjen më të përshtatshme të caktimit të akomodimit të të dënuarve (të dyshuar) ekstremistë të dhunshëm, monitoruesit e burgjeve kanë një rol kyç për të hedhur dritë mbi shqetësimet për të drejtat e njeriut që mund të paraqesin arsyetimet për këto masa. Pyetjet që ndihmojnë organet monitoruese të eksplorojnë çështjen mund të përfshijnë sa vijon:

- A përbëjnë kushtet e burgimit keqtrajtim apo torturë? Merrni parasysh kushtet në izolim (duke përfshirë izolimin pa afat dhe izolimin e zgjatur), mbipopullimin, mohimin e kontaktit me botën e jashtme, etj. Merrni parasysh gjithashtu kohën e lejuar ditore të ajrimit si dhe natyrën/cilësinë dhe shpeshtësinë e kontaktit njerëzor, duke i kushtuar vëmendje ndikimit kumulativ të masave të sigurisë të cilat, të marra së bashku, mund të përfaqësojnë shkelje të të drejtave të njeriut.
- A monitorohet, dokumentohet dhe rishikohet rregullisht përdorimi i izolimit nga administratat e burgjeve dhe organet e brendshme dhe të jashtme të monitorimit, në përputhje me standardet e vendosura ndërkombëtare? A kanë personat e prekur një të drejtë efektive për të kundërshtuar vendimet për vendosjen ose zgjatjen e izolimit përpara një mekanizmi të pavarur ankimi?
- A duket përdorimi i izolimit si diskriminues ndaj personave dhe grupeve të caktuara? Si dokumentohet përdorimi i tij në dosjet personale të të burgosurve?³⁵¹
- A vizitohen të dënuarit në izolim çdo ditë nga personeli i kujdesit shëndetësor? A është i qartë dhe i përmbushur qëllimi i vizitave të tilla (d.m.th., vizitat nuk duhet të përdoren për të “pranuar ose për të legjitimuar një vendim për të vendosur për të mbajtur ose jo një të burgosur në izolim”)?³⁵²
- A merret dhe a rishikohet rregullisht nga personeli shëndetësor ndonjë vendim rreth izolimit, karantinës ose izolimit për arsye mjekësore (për shembull në kontekstin e COVID-19), bazuar në rekomandime shkencore?
- A janë marrë masa për të zbutur ndikimin e çdo izolimi?
- A janë kushtet dhe modalitetet e praktikave të lidhura me sigurinë, proporcionale dhe jodiskriminuese dhe të bazuara në një vlerësim individual të rreziqeve (përdorimi i forcës dhe instrumenteve të kufizimit,³⁵³ kontrollet e qelive dhe kontrollet trupore, survejimi, kufizimi i kontakteve të të paraburgosurve me botën e jashtme, me avokatët dhe me personelin mjekësor)? A ngrenë ato shqetësime në nivel sistematik nëpërmjet imponimit të tyre të shpeshtë apo arbitrarisht, apo ndikimit kumulativ të masave të shumta? A është kuadri ligjor për rregullimin e vendosjes së masave të sigurisë adekuate?
- A është i disponueshëm një mekanizëm efektiv për ankesa apo ankime? A janë të burgosurit në gjendje të bëjnë ankesa dhe kërkesa në mënyrë konfidenciale, pa rrezik hakmarrjeje?

351 Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Torturën, *op. cit.*, shënimi 256, paragrafi 93.

352 Sharon Shalev, *A Sourcebook on Solitary Confinement*, (Londër: Manheim Center for Criminology, London School of Economics, 2008), f. 60-61.

353 Për udhëzime të mëtejshme mbi monitorimin e këtyre (dhe të tjera) çështjeve, shihni: Fondacioni i Kërkimeve Omega dhe Universiteti i Exeter «Monitorimi i armëve dhe kufizimeve në ambientet e burgjeve: udhëzues praktik», 2021; PRI dhe APT, “Mjeti i monitorimit të burgjeve: Adresimi i faktorëve të rrezikut për të parandaluar torturën dhe keqtrajtimin”, 2015.

Këshilla për monitoruesit 2: Kryerja e intervistave

Ashtu si çdo vizitë në një vend ndalimi, ekipi monitorues duhet të ketë paraprakisht një ide të prerë se kë duhet të intervistojë. Përveç të burgosurve, zyrtarëve dhe personelit të burgjeve, monitoruesit mund të marrin në konsideratë edhe intervista jashtë institucionit të burgut, me përfaqësues të ministrive dhe agjencive të tjera përkatëse, prokurorë, gjyqtarë, avokatë mbrojtës dhe ofrues të ndihmës juridike, të përfshirë në raste të lidhura me terrorizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm. Organet mbikëqyrëse, OSHC-të që punojnë për çështjet kundër terrorizmit dhe/ose mbrojtjen e të drejtave të burgosurve dhe grupeve mbështetëse, si dhe familjet e të burgosurve, mund të japin informacione të rëndësishme. Monitoruesit mund të konsiderojnë mbledhjen e informacionit ose intervista me aktorë të jashtëm të përfshirë në programet e shkëputjes nga dhuna (punonjësit socialë, përfaqësuesit fetarë, OSHC-të dhe shoqatat e viktimave të terrorizmit), ekspertët për çështjet kundër terrorizmit dhe ish të dënuar. Duke pasur parasysh natyrën e ndjeshme të EDHRÇT-së dhe vështirësitë dhe rreziqet me të cilat mund të përballen disa të intervistuar, vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet mjedisit në të cilin mund të zhvillohen më mirë intervistat me palë të ndryshme të interesuara dhe kushtet specifike.

Ashtu si për çdo vizitë tjetër në burg, rëndësia e fshehtësisë së intervistave dhe marrjes së pëlqimit të informuar të të intervistuarve është parësore.³⁵⁴ Kjo është e rëndësishme sidomos në mjediset e sigurisë së lartë, ku mbikëqyrja është gjithmonë e pranishme. Monitoruesit duhet të përpiqen të intervistojnë personat e përzgjedhur, privatisht, në një vend të përshtatshëm. Ata nuk duhet të kufizojnë intervistat vetëm me ata të dënuar që shprehin interes ose me ata që propozohen nga stafi. Organet monitoruese duhet të jenë gjithashtu të vëmendshëm ndaj rrezikut të mundshëm të hakmarrjes me të cilat mund të përballen të intervistuarit nga të burgosurit e tjerë dhe nga personeli i burgut, rrezik që mund të përkeqësohet në kontekstin e temës në shqyrtim.³⁵⁵

Neni 21(2) i OPCAT shprehimisht thotë se asnjë autoritet apo zyrtar "... nuk duhet të urdhërojë, zbatojë, lejojë ose tolerojë asnjë sanksion kundër një personi ose organizate për ofrimin e informacioneve të vërteta ose të rreme tek mekanizmi kombëtar i parandalimit të torturës...". Për më tepër, SPT-ja ka hartuar edhe një udhëzim të detajuar mbi hakmarrjet në vitin 2016. Në këtë udhëzim, Nënkomiteti deklaroi: "Mekanizmi kombëtar parandalues duhet të zhvillojë një strategji për parandalimin e kërcënimeve dhe hakmarrjes nga personeli i burgut, si dhe nga të burgosurit e tjerë, ndaj të intervistuarve dhe të tjerëve që mund të japin informacion të ndjeshëm ose kritik para ose pas një vizite. Një strategji e tillë duhet të adresojë gjithashtu edhe kërcënimet për hakmarrje ndaj anëtarëve dhe stafit të MKPT-së."³⁵⁶ Dokumenti thekson tetë masa që MKPT-të duhet të marrin për të ndaluar kërcënimin e hakmarrjeve kundër stafit të MKPT-së dhe palëve të treta. Këto masa mund të përdoren si nga monitoruesit e MKPT-së ashtu edhe të tjerët, veçanërisht monitoruesit e angazhuar në çështjet e EDHRÇT-së.³⁵⁷ Së paku, monitoruesit duhet të kenë një strategji të përcaktuar që merr parasysh mundësinë e hakmarrjeve, së bashku me hapat për të zvogëluar gjasat e tyre.

354 Shih, për shembull, APT, *Monitorimi i Ambienteve të Burgjeve*, op. cit., shënimi 10, f. 78-82; dhe APT, *Monitorimi i ndalimit policor: Një udhëzues praktik* (APT, Gjenevë, Zvicër 2013) 58-59.

355 APT, "Burimi i Monitorimit të Burgjeve Nr.4 – Zbutja e Rrezikut të Sanksioneve lidhur me Monitorimin e Burgjeve", Janar 2012.

356 SPT, "Mjeti Analitik i Vlerësimit për Mekanizmat Parandalues Kombëtarë", CAT/OP/1/Rev.1, 25 janar 2016 paragrafi 37.

357 *Po aty*, paragrafi 37 (a)-(h).

Monitoruesit duhet të kenë një qasje të ndjeshme ndaj gjinisë dhe moshës. Qasje të ndryshme metodologjike për intervistimin dhe mbrojtjen e grave³⁵⁸ dhe fëmijëve gjatë vizitave monitoruese mund të konsultohen në detaje nga monitoruesit.³⁵⁹ Monitoruesit duhet të qëndrojnë të hapur ndaj intervistave të bëra në prezencën e përkthyesve nëse nuk ka gjuhë të përbashkët komunikimi. Nëse kjo gjë është e domosdoshme, çështjet që lidhen me konfidencialitetin e shkëmbimeve të informacioneve sensitive duhet të merren parasysh dhe përkthyesi duhet të informohet në përputhje me rrethanat. Për këtë çështje ka edhe udhëzime të shkruara.³⁶⁰

Privatësia dhe të dhënat personale të të intervistuarve, dhe veçanërisht të fëmijëve, duhet të mbrohen nga monitoruesit. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në kontekstin e EDHRÇT-së, ku zbulimi i identitetit të një personi mund të ketë pasoja të rënda, si stigmatizimi dhe rreziku i hakmarrjes. Kjo do të thotë që qasja në informacionin personal, të printuar dhe elektronik, duhet të kufizohet në numrin e njerëzve që kanë akses; asnjë informacion ose e dhënë personale nuk mund të vihet në dispozicion ose të publikohet, pa pëlqimin e informuar të të intervistuarit. Veçanërisht për fëmijët dhe median, masat duhet të sigurojnë fshehtësinë e identitetit të fëmijës, përfshi imazhet, përskrimet e hollësishme të fëmijës ose familjes së fëmijës, emrat ose adresat, regjistrimet audio dhe video, etj. Në lidhje me përdorimin e fotografive të fëmijëve në burgim, identiteti i tyre nuk duhet të zbulohet për asnjë rrethanë. Prandaj, për shembull, fytyrat duhet të bëhen të paidentifikueshme.

358 PRI & APT, *Gratë në burgje: Një Udhëzues për Monitorimin me Ndjeshmëri Gjinore*, (Londër: PRI, 2015).

359 Shih për shembull: APT, *Addressing Children's Vulnerabilities In Detention – Jean-Jacques Gautier NPM Symposium 2014 Outcome Report* (APT: Gjenevë, 2014) 7-8 dhe 21-21; Defense for Children International (DCI), "Monitorimi i vendeve ku fëmijët janë të privuar nga liria" , 2016; PRI, "Mbrojtja e Fëmijëve në burgje: Mekanizmat e Pavarur Monitorues për Fëmijët në Paraburgim në MENA", 2011.

360 APT, Përdorimi i Përkthyesve në Monitorimin e Burgjeve: Dokument informues nr. 3, (APT: Gjenevë, 2009).

2.3 Fusha 3 e rrezikut të të drejtave të njeriut: Programet e rehabilitimit dhe riintegrimin

Qëllimet kryesore të burgimit janë mbrojtja e shoqërisë nga krimi dhe reduktimi i recidivizmit, i cili mund të arrihet vetëm nëse periudha e burgimit përdoret për të siguruar, në thelb, riintegrimin e të burgosurve, duke ofruar forma të ndryshme ndihme dhe aktivitete.³⁶¹ Shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së kanë deklaruar se kushtet e burgjeve duhet të ofrojnë “aktivitete domethënëse profesionale dhe programe të përshtatshme trajtimi” si përgatitje për riintegrimin e të burgosurve.³⁶² Sa i përket EDHRÇT-së, Plani i Veprimit i OKB-së rekomandon futjen e programeve të shkëputjes, rehabilitimit dhe këshillimit me ndjeshmëri gjinore që marrin parasysh nevojat e fëmijëve dhe që përputhen plotësisht me standardet dhe normat ndërkombëtare të të drejtave të njeriut.³⁶³ Në kontekstin e rehabilitimit dhe riintegrimin, në parandalimin dhe luftën ndaj EDHRÇT-së, është theksuar se programe të tilla nuk duhet të përqendrohen në një formë të vetme të EDHRÇT-së, siç është ekstremizmi i dhunshëm i bazuar në besimin fetar, por të adresojnë të gjitha format, duke përfshirë edhe ato që lidhen me lëvizjet ekstreme të djathta ose etno-nacionaliste.³⁶⁴

Autoritetet e burgjeve duhet t'i mbështesin të burgosurit në përpjekjet e tyre për t'u tërhequr nga EDHRÇT-ja dhe për t'u riintegruar në shoqëri, pas lirimit nga burgju. Kjo kërkon aktivitet të mjaftueshëm jashtë burgjeve si dhe ndërhyrje të përgjithshme dhe të përcaktuara.³⁶⁵ Ndërhyrjet janë përshkruar si “procese të planifikuara dhe të strukturuar, të krijuara për të ndihmuar të burgosurit ekstremistë të dhunshëm që të shkëputen nga akte ekstremiste të dhunshme ose, për të ndihmuar ata që konsiderohen të rrezikuar seriozisht nga radikalizmi drejt dhunës, për parandalimin e kryerjes së veprave të tilla në të ardhmen”.³⁶⁶ Ato mund të variojnë nga aktivitete të përgjithshme, të ngjashme me ato që u ofrohen të burgosurve të tjerë,³⁶⁷ si edukimi, punësimi dhe aktivitetet profesionale e

361 ICCPR, *op. cit.*, shënimi 85, neni 10.3; OKB CCPR, “Koment i Përgjithshëm Nr. 21: Neni 10 (Trajtimi human i personave të privuar nga liria)”, 1992, paragrafi 10; Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregulli 4; Rregullat e Havanës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 86, rregulli 12.

362 OSBE, “Deklarata e Brukselit mbi Sistemet e Drejtësisë Penale”, 5 dhjetor 2006, Ministeriali i OSBE-së “Deklarata mbi Forcimin e Përpjekjeve të OSBE-së për Parandalimin dhe Kundër Terrorizmit”, e 9 dhjetorit 2016, paragrafi 8, në mënyrë specifike u bëri thirrje shteteve pjesëmarrëse “të bashkëpunojnë në përpjekjet për të trajtuar kërcënimin e paraqitur nga terroristët, duke përfshirë luftëtarët e huaj terroristë dhe të kthyerit, ndër të tjera duke zhvilluar dhe zbatuar, pas ndjekjes penale, strategjitë e rehabilitimit dhe riintegrimin”.

363 OKB, “Plani i Veprimit për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 7, paragrafi 50 (g).

364 OSBE, *Rehabilitimi dhe riintegrimi pa burgim në parandalimin dhe luftën kundër ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit që çon në terrorizëm*, (Vjenë: OSBE, 2020), fq. 40 dhe 109.

365 Për një analizë të hollësishme të ndërhyrjeve të mundshme në lidhje me EDHRÇT-në në të burgje, shih UNODC, Manual për Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, Kapitujt 5, 6 dhe 8; Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, kapitujt 4 dhe 6.

366 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 74.

367 *Po aty*, faqe 74.

deri te ndërhyrjet specifike dhe të përcaktuara. Megjithatë, është e rëndësishme të mos mbivlerësohet nevoja për programe specifike rehabilitimi për të burgosurit (e dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm për shkak të supozimeve të përgjithshme se ata janë individë me rrezikshmëri të lartë që ka të ngjarë të kryejnë sërish vepra penale.³⁶⁸ Në fakt, studimet e fundit sugjerojnë se shkalla e përsëritjes së veprës penale për të burgosurit terroristë është më e ulët se ajo për të tjerët të dënuar për vepra të dhunshme.³⁶⁹ Për më tepër, ndërhyrja e tepërt mund të shkaktojë stigmatizim dhe të jetë e dëmshme për përpjekjet rehabilituese, pasi nuk shkon në proporcion me nivelin e rrezikut dhe nevojave.³⁷⁰

Programet e deradikalizimit dhe shkëputjes

Megjithëse terminologjia nuk zbatohet gjithmonë në mënyrë të njëjtë në praktikë, ndërhyrjet e synuara përgjithësisht mund të ndahen në programe deradikalizimi ose shkëputjeje.³⁷¹ Ekziston një debat i vazhdueshëm nëse ndërhyrjet duhet të përqendrohen specifiku në një aspekt apo të jetë e kombinuar,³⁷² dhe ky debat ngre disa pyetje për të drejtat e njeriut.

Programet e deradikalizimit zakonisht kundërshtojnë interpretime, pozicione ose argumente specifike (të bazuara në ideologji politike, fetare ose të tjera) që informojnë besimet dhe qëndrimet e përdorura për të justifikuar përdorimin e dhunës ekstremiste.³⁷³ Nëse programe të tilla përqendrohen vetëm në ndryshimin e mendimeve/bindjeve, ato mund të perceptohen “si një përpjekje për shpëlarje truri në interes të shtetit”.³⁷⁴

Në masën që ndërhyrjet përfshijnë karakteristika të tilla, ato bien ndesh me të drejtën për të pasur opinione pa ndërhyrje dhe ndalimin e “asnjë forme përpjekjeje për të ndaluar a ndryshuar këto opinione”, siç deklarohet nga Komiteti i OKB-së për të Drejtat e Njeriut.³⁷⁵ Në të njëjtën mënyrë, sipas ligjit ndërkombëtar të të drejtave të njeriut, ekziston një kufizim i qartë i detyrimit për të ndryshuar ose për të mbajtur fenë e një personi, që rrjedh nga natyra absolute e së drejtës për të pasur ose për të përqafuar një fe.³⁷⁶ Siç përcaktohet në seksionin 2.1, vetëm e drejta për të manifestuar fenë mund t'i nënshtrohet kufizimeve në rrethana të caktuara – por e drejta për të pasur ose për të përqafuar një fe ose besim është një e drejtë absolute që nuk mund të kufizohet. Kështu, programet e deradikalizimit ngrenë shqetësime serioze për të drejtat e njeriut. Prandaj, do të ishte e këshillueshme

368 Renard, “Eksplorimi i hendekut ndërmjet frikës nga recidivizmi terrorist dhe dëshmime”, *op. cit.*, shënimi 52, f. 27.

369 Andrew Silke dhe John Morrison, “*Ri-Offending by Released Terrorist Prisoners: Separating Hype nga Realiteti*”, Përmbledhje e Politikave të ICCT, shtator 2020, f. 5.

370 OSBE, *Rehabilitimi dhe riintegrimi pa burgim në parandalimin dhe luftën kundër ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit që çon në terrorizëm*, *op. cit.*, shënimi 364, f. 110.

371 Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 73-74.

372 Për një përmbledhje të shkurtër të diskutimit shih: OSBE, *Rehabilitimi dhe riintegrimi pa burgim në parandalimin dhe luftën kundër ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit që çon në terrorizëm*, *op. cit.*, shënimi 364, f. 30-32.

373 Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 73.

374 ICRC, “Radikalizimi në burgje – Perspektiva e KNKK-së”, *op. cit.*, shënimi 134, faqe 4.

375 OKB CCPR, Komenti i Përgjithshëm nr. 34, *op. cit.*, shënimi 168, paragrafi 9-10.

376 ICCPR, *op. cit.*, shënimi 85, neni 18.2; OKB CCPR, “Komenti i Përgjithshëm nr. 22”, *op. cit.*, shënimi 161, paragrafi 3 dhe 5; Raporti i Raportuesit Special të Komisionit për të Drejtat e Njeriut për Lirinë e Fesë ose Besimit, Asma Jahangir, “Eliminimi i të gjitha formave të intolerancës fetare”, A/60/399, 30 shtator 2005, paragrafi 50-51.

që të fokusoheshim në ndryshimin e sjelljes së dhunshme ose të paligjshme, e cila mund të arrihet më së miri përmes programeve të shkëputjes.³⁷⁷

Fokusi i programeve të shkëputjes është parandalimi ose ndryshimi i marrëdhënies së një personi me një grup, kauzë ose ideologji të caktuar që e sheh dhunën si të justifikuar për të arritur objektivat e saj.³⁷⁸ Prandaj, fokusi është në ndryshimin e sjelljeve dhe jo të besimeve.³⁷⁹ Programe të tilla për të burgosurit synojnë:

- t'i mbështesin ata në gjetjen e mënyrave dhe mundësive alternative për të përmbushur nevojat e tyre;
- t'i fuqizojnë që të arrijnë qëllimet e tyre, me mjete legjitime, dhe të kundërshtojnë rëndësinë e përdorimit të dhunës;
- të forcojnë lirinë personale mbi vendimet dhe sjelljen e tyre;
- të ekspozojnë mospërputhjet dhe pasaktësitë në besimet e tyre aktuale që mbështesin dhunën dhe që e reduktojnë identifikimin e tyre me një grup ose kauzë të dhunshme;
- të rrisin tolerancën dhe pranimin emocional;
- t'i inkurajojnë që të mendojnë për kostot (personale) që lidhen me pjesëmarrjen e tyre në akte të dhunshme; dhe
- it' inkurajojnë që të aspirojnë për një jetë që respekton ligjin, pa dhunë dhe të ndihmohen që të fitojnë aftësitë e nevojshme, për shembull, për t'u punësuar pas lirit.³⁸⁰

Disa vende nuk kanë programe specifike të shkëputjes nga EDHRÇT-ja, por ofrojnë të njëjtat programe shkëputjeje për të gjithë të burgosurit, fokusi i të cilave është tek kundërshtimi i dhunës dhe jo te pikëpamjet ekstremiste që justifikojnë dhunën.³⁸¹ Ekziston shqetësimi se trajtimi i një kategorie të burgosurish ndryshe nga pjesa tjetër e popullsisë së burgjeve mund të mitizojë statusin e tyre dhe, në mënyrë paradoksale, mund t'i shërbejë edhe përpjekjeve për rekrutim nga grupet e dhunshme ekstremiste.

377 Prandaj, duke qenë se kjo duket të jetë më konsistente edhe me konceptin e OSBE-së për EDHRÇT-në siç u parashtrua më parë, ODIHR-i theksoi se përpjekjet për riintegrim dhe rehabilitim duhet të përqendrohen në mënyrë eksplicite në shkëputjen nga terrorizmi ose dhuna dhe jo tek nocioni më i mjegullt i çradikalizimit. Shih: *Udhëzimet për Adresimin e Kërcënimeve dhe Sfidave të "Luftëtarëve të Huaj Terroristë"* brenda Kornizës së të Drejtave të Njeriut, op. cit., shënimi 23, f. 61.

378 Këshilli i Evropës, "Udhëzues i Këshillit të Evropës", op. cit., shënimi 2, paragrafi 72.

379 OSBE, *Rehabilitimi dhe riintegrimi pa burgim në parandalimin dhe luftën kundër ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizimit që çon në terrorizëm*, op. cit., shënimi 364, f. 13.

380 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, op. cit., shënimi 2, faqe 76; Këshilli i Evropës, "Udhëzues i Këshillit të Evropës", op. cit., shënimi 2, paragrafi 70.

381 Suedia dhe Greqia, për shembull, u renditën se nuk kishin programe specifike të çradikalizimit/shkëputjes. Shih: Basra dhe Neumann, *Prisons and Terrorism: Extremist Offender Management in 10 European Countries*, op. cit., shënimi 51, f. 7-8.

Parimet kryesore të programeve të shkëputjes

Nuk ekziston një model ndërhyrjesh “i ngjashëm për të gjithë”. Politikat duhet të jenë të ndjeshme ndaj gjinisë dhe moshës dhe të përshtatura me kontekstin lokal, kulturën dhe praktikën ligjore, si dhe natyrën e EDHRÇT-së në një vend të caktuar, të burgosurve individualë që marrin pjesë në programe të tilla dhe mjedisit në të cilin ata do të jenë kur të lirohen nga burgju.³⁸² Vlerësimi i rrezikut dhe nevojave duhet të bazohet tek llojet e programeve të shkëputjes që duhet t’u ofrohen të burgosurve. Në çdo rast, ndërhyrjet duhet të udhëhiqen nga parimi «i mos shkaktimit të dëmit», për të siguruar që ato të mos kenë një efekt negativ në të drejtat e tyre.³⁸³

Përpjekjet për të mbështetur të burgosurit në shkëputjen nga EDHRÇT-ja kërkojnë një qasje holistike nga një sërë disiplinash dhe duhet të ofrohen nga ekipe multidisiplinare që rekrutohen, verifikohen dhe trajnohen paraprakisht.³⁸⁴ Këto ekipe mund të përfshijnë përfaqësues fetarë, psikologë, punonjës socialë, profesionistë të kujdesit shëndetësor, instruktorë sporti dhe terapistë arti. Është e dobishme nëse profesionistët pasqyrojnë përkatësinë gjinore, gjuhësore dhe etnike të personave me të cilët ata do të punojnë.³⁸⁵ Anëtarët e komunitetit, anëtarët e familjes, OSHC-të, ish-ekstremistë të dhunshëm dhe, ndonjëherë, viktimat të akteve terroriste mund të përfshihen në trajtim. Ata mund të perceptohen nga të burgosurit si më të pavarur, legjitimë, më të besueshëm dhe/ose kompetent në fushën e tyre. Mbështetja nga anëtarët e komunitetit dhe familja mund të jetë thelbësore për të siguruar një riintegrim të qetë të të burgosurve pas lirimit.³⁸⁶ Në disa vende ofrohen edhe programe individuale mentorimi.³⁸⁷

Vëmendja ndaj programeve të rehabilitimit dhe riintegrit për të burgosurit (e dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm mund të kërkojë investime. Në të njëjtën kohë, KNKK-ja ka paralajmëruar që kjo vëmendje mund të shkaktojë mungesë kujdesi “për trajtim njerëzor dhe dinjitoz ose vëmendje nga administrata dhe personeli i burgjeve”. Kjo mund të çojë në rritje të rreziqeve të shkeljeve të të drejtave të njeriut, duke përfshirë edhe keqtrajtim dhe torturë, si dhe kërcënime të reja të mundshme për sigurinë.³⁸⁸

Ndërgjegjësimi për situatën na ndihmon në vlerësimin efektiv të ndërhyrjeve dhe progresit të arritur, në vazhdimësinë e aktiviteteve dhe trajtimit dhe përshtatshmërinë e tyre

382 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, f. 70 dhe 75.

383 *Po aty*, fq. 102-103.

384 Këshilli i Sigurimit i OKB-së, Rezoluta 2396 (2017), S/RES/2396 (2017), paragrafi 32: “Nënvizon rëndësinë e një qasjeje të tërë të qeverisë dhe njeh rolin që mund të luajnë organizatat e shoqërisë civile, duke përfshirë sektorët e shëndetësisë, mirëqenies sociale dhe arsimit për të kontribuar në rehabilitimin dhe riintegrimin e kthimit dhe zhvendosjes së luftëtarëve të huaj terroristë dhe familjeve të tyre”

385 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, f. 100-101.

386 Në Austri, NEUSTART drejton një program të quajtur konferenca e rrjeteve sociale që “u ofron të dënuarve në burg mundësinë për të zhvilluar një plan të detyrueshëm për të ardhmen e tyre pas lirimit nga burgju. Të dënuarit punojnë së bashku me rrjetin e tyre social për ta krijuar këtë plan, i cili më pas i dërgohet gjyqtarit, i cili lëshon urdhra sipas planit, në gjyq. Oficeri i provës mbikëqyr zbatimin e urdhrave dhe, për rrjedhojë, edhe zbatimin e planit.”

387 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, f. 77-78.

388 ICRC, “Radikalizimi në Paraburgim – Perspektiva e KNKK-së”, *op. cit.*, shënimi 134, faqe 5.

sipas rastit, bazuar në nevojat dhe rrethanat e të burgosurve, duke theksuar shëndetin mendor.³⁸⁹ Prandaj, informacioni në lidhje me pjesëmarrjen e të burgosurve në punë, aktivitete të ndryshme dhe programe për shkëputjen nga EDHRÇT-ja duhet të përfshihet në dosjen e tyre personale, të rishikohet e përditësohet rregullisht dhe të jetë pjesë e politikës së përgjithshme të administrimit të informacionit në IEVP.³⁹⁰

Një mjedis mbështetës, i shëndetshëm dhe konstruktiv që ofron siguri fizike dhe personale në burgje është baza e përpjekjeve për shkëputjen nga EDHRÇT. Siç u diskutua në Pjesën 1.2, është thelbësore të trajtohen faktorët nxitës të EDHRÇT në burgje, në mënyrë që të nxitet shkëputja e tyre në plan afatgjatë.³⁹¹ Marrëdhëniet pozitive të ndërtruara mbi besimin reciprok mes të burgosurve dhe personelit, duke përdorur qasjen e sigurisë dinamike, janë jetike për trajtimin njerëzor të të burgosurve dhe mund të lehtësojnë përpjekjet rehabilituese.³⁹² Kushdo që punon në burg ka një rol në këtë drejtim, duke ndërvepruar në mënyrë të respektueshme dhe të drejtë me të gjithë të burgosurit, duke marrë kohë për të dëgjuar dhe duke demonstruar profesionalizëm.³⁹³

Aksesi i kufizuar në aktivitete

Disa sisteme burgjesh (ende) nuk ofrojnë programe shkëputjeje nga EDHRÇT-ja. Të tjerë e konsiderojnë pjesëmarrjen e të burgosurve (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm në këto programe ose në ndonjë aktivitet tjetër të përgjithshëm, duke përfshirë edhe punën, si të papajtueshme me regjimet e tyre të burgut dhe me kriterin që ata të mos përzihen me popullatën e përgjithshme. Pjesëmarrja e të burgosurve në aktivitete rehabilituese ose në aktivitete të tjera, mundësohet më së shpeshti në kushte specifike, si për shembull në rastin e një pjesëmarrjeje të kufizuar në kohë dhe në grupe të vogla. Në disa shtete pjesëmarrëse të OSBE-së, regjimet e sigurisë së lartë, ku mund të mbahen edhe të burgosur (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm, nuk arrijnë të ofrojnë programe të përshtatura, kuptimplota, të përcaktuara dhe të larmishme aktiviteteve që do të arrinin të kompensojnë kushtet e rënda të burgimit dhe që do t'i ndihmonin në rrugën e tyre drejt riintegritit.³⁹⁴

KPT-ja ka theksuar se “një program i pëlqyer, me aktivitete është po aq i rëndësishëm për njësitë e sigurisë së lartë, sa për burgjet e sigurisë së zakonshme”, pasi kombinon aktivitete të “larmishme (arsim, sport, punë me vlerë profesionale)” të cilat pavarësisht aspektit të

389 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, f. 101-103; Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 101.

390 Për një analizë të detajuar mbi kërkesat e menaxhimit të dosjeve të të burgosurve në përputhje me Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, shih: ODIHR & PRI, *Dokument udhëzues mbi rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1.1.

391 Fjalim nga Thomas Renard, *op. cit.*, shënimi 53, f. 3.

392 Këshilli i Evropës, “Udhëzime për Burgjet dhe për Shërbimet e Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 56, Udhëzuesi 12.

393 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 99.

394 “Raport dërguar Qeverisë Çeke për vizitën në Republikën Çeke të kryer nga Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimin ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Degradues (CPT) nga 2 deri më 11 tetor 2018”, paragrafi 51; Le Contrôleur général des lieux de privation de liberté Raporti vjetor 2017 , f. 92.

sigurisë, “nuk nënkupton vetëm punët e lodhshme”.³⁹⁵ Këto aktivitete mund t’i ndihmojnë të burgosurit (e dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm të zgjerojnë këndvështrimin e tyre, të zhvillojnë aftësi të reja (si p.sh., mendimi kritik), të rrisin vetëbesimin dhe t’u japin atyre ndjesinë e qëllimit për ndryshim, krahas rutinës së përditshme.³⁹⁶ Këto aktivitete mund të ofrojnë mjete pozitive për të kuptuar dhe për të adresuar ankesat. Si të tilla, këto aktivitete mbështesin shkëputjen e të burgosurve nga EDHRÇT-ja dhe janë një pjesë e rëndësishme e procesit të rehabilitimit.

Çdo kufizim i aksesit në arsim,³⁹⁷ formim profesional,³⁹⁸ dhe në aktivitete krijuese dhe rekreative³⁹⁹ të të burgosurve (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm dhe të paraburgosurve, duhet të bazohet në vlerësimet individuale të rrezikut dhe të nevojave. Këto kufizime duhet të respektojnë të njëjtat parime si për çdo të burgosur. Gratë mund të kenë nevoja specifike për të përfituar nga aktivitete të tilla dhe duhet të kenë akses të barabartë njëloj si të burgosurit burra.⁴⁰⁰ Fatkeqësisht, gratë e burgosura shpesh kanë akses të kufizuar në mundësi rehabilitimi që vijnë për shkak të statusit të tyre të veçantë, pavarësisht nevojave më të mëdha për rehabilitim, si psh., gratë e dënuara që praktikojnë besimin fetar.⁴⁰¹ Gama e mundësive ekzistuese për të burgosurat gra duhet të jetë sa më e gjerë dhe fleksible dhe të kundërshtojë stereotipet gjinore. Duhet të bëhen përpjekje për të lehtësuar aksesin dhe pjesëmarrjen e shtetasve të huaj në këto aktivitete.

Fëmijët e rekrutuar nga grupe terroriste dhe ekstremiste të dhunshme ose që perceptohen si të rrezikuar nga radikalizmi drejt terrorizmit ose dhunës në burgje i përgjigjen më shpejt rehabilitimit, kështu që rëndësia e aktiviteteve arsimore, profesionale dhe argëtuese për të dënuarit e mitur nuk mund të nënvlerësohet.⁴⁰² Pavarësisht nga regjimi i burgut në të cilin vendosen fëmijët, e drejta për arsimim, për zhvillim personal është një e drejtë

395 Raporti i Përgjithshëm i 11-të i KPT-së (CPT/Inf CPT/Inf [2001] 16, paragrafi 32).

396 Këshilli i Evropës, “Udhëzime për Burgjet dhe për Shërbimet e Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 56, Udhëzuesi 15.

397 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregulli 104-105; RREB, *op. cit.*, shënimi 123, Rregullat 28.1-28.7, 35; IACHR, “Parimet dhe praktikrat më të mira për mbrojtjen e personave të privuar nga liria në Amerikë”, *op. cit.*, shënimi 123, Parimet XIII.

398 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *Po aty*, Rregullat 96-103; Rregullat e Havanës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 86, Rregullat 18, 42-46; RREB, *op. cit.*, shënimi 123, Rregullat 25.1, 27.3-27.7; IACHR, “Parimet dhe praktikrat më të mira për mbrojtjen e personave të privuar nga liria në Amerikë”, *po aty*, Parimet XIII.

399 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *Po aty*, Rregullat 4 dhe 105; Rregullat e Havanës të OKB-së, *Po aty*, shënimi 86, rregulli 47; RREB, *Po aty*, shënimi 123, Rregullat 28.1-28.7, 35; IACHR, “Parimet dhe praktikrat më të mira për mbrojtjen e personave të privuar nga liria në Amerikë”, *po aty*, Parimet XIII.

400 Rregullat e Bangkokut të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 79, rregulli 37.

401 Shih 10 parimet kryesore për programet rehabilituese me ndjeshmëri gjinore: PRI, *Rehabilitimi dhe riintegrimi social i grave të burgosura*, 2019, f. 2 dhe fq. 48. Shih gjithashtu Brown, “Rëndësia e gjinisë”, *op. cit.*, shënimi 189: “Dëshmitë sugjerojnë se gratë përballen me një barrë të dyfishtë në lirim - si për shkak të të qenit autore të akteve të terrorizmit, ashtu edhe për shkak të të qenit gra - dhe për këtë arsye përballen edhe me barriera të tjera specifike gjinore për riintegrimin.”

402 PRI, “Të miturit dhe ekstremizmi i dhunshëm:”, *op. cit.*, shënimi 84, f. 12 https://cdn.penalreform.org/ep-content/uploads/2017/03/PRI_Children_and_violentextremism_Briefing.pdf. Shih Komiteti i OKB-së për të Drejtat e Fëmijëve, “Komenti i Përgjithshëm nr. 24 (2019) mbi të drejtat e fëmijëve në sistemin e drejtësisë për të miturit”, *op. cit.*, shënimi 15, paragrafi 95 dhe paragrafët. 97-101.

themelore e njeriut sipas të drejtës ndërkombëtare.⁴⁰³ Programet specifike të shkëputjes nga radikalizmi të fokusuara tek fëmijët mund të jenë në gjendje të adresojnë më mirë nevojat e tyre specifike sesa programet për të rriturit. Në disa shtete pjesëmarrëse të OSBE-së, ka programe të projektuara posaçërisht për fëmijët e dënuar për kryerjen e akteve të dhunës, të motivuara ideologjikisht (duke përfshirë aktet për shkaqe politike, sociale, fetare ose për shkaqe të tjera), dhe ato përdorin një sërë metodash, për shembull, ndihmën për deradikalizimin dhe shkëputjen, edukimin qytetar, trajnimet afatgjata në grup dhe trajnimet për një lloj stabilizimi pas lirimit nga burgu.⁴⁰⁴

Pjesëmarrja e të paraburgosurve, të akuzuar për terrorizëm ose për vepra të dhunshme të lidhura me ekstremizmin, në programe që synojnë shkëputjen e tyre nga EDHRÇT-ja mund të shihet si shkelje e me prezumimit të pafajësisë⁴⁰⁵ dhe mund të ndikojë në procedimin penal. Megjithatë, të paraburgosurit duhet të kenë mundësinë të punojnë nëse dëshirojnë⁴⁰⁶ dhe, aty ku është e mundur dhe e përshtatshme, të marrin pjesë në aktivitete,; kjo është vendimtare për mirëqenien dhe trajtimin e tyre njerëzor.⁴⁰⁷

Pjesëmarrja e detyruar dhe domosdoshmëria e pëlqimit të informuar

Për t'i inkurajuar të burgosurit që të marrin pjesë në ndërhyrje, autoritetet e burgjeve përdorin stimuj të tillë si, rritja e aktiviteteve jashtë qelisë dhe mbajtjen e disa sendeve shtesë. Këto stimuj duhet të jenë të ngjashëm me ato që ofrohen për popullatën e përgjithshme të burgjeve. Përndryshe, mund të konsiderohen diskriminues ose të krijojnë një status të privilegjuar për këta të burgosur dhe të japin një perceptim negativ për pjesën tjetër të popullsisë së burgjeve. Për më tepër, stimujt mund të nxisin pa dëshirë të burgosurit të deklarohen si ekstremistë të dhunshëm, apo edhe t'u bashkohen grupeve të dhunshme ekstremiste në burg.

Pjesëmarrja në aktivitete ose në ndërhyrjet për shkëputjen nga EDHRÇT-ja duhet të jetë vullnetare dhe e bazuar në parimin e pëlqimit të informuar.⁴⁰⁸ Të burgosurit duhet të jenë në gjendje të japin pëlqimin e tyre dhe të tërhiqen nga pjesëmarrja në programe në çdo kohë. Të burgosurit duhet të kenë informacion të plotë për objektivat, personat që do të përfshihen, rolin e tyre, modalitetet e ndërhyrjeve dhe rregullat e konfiden-

403 Shih: Rregullat e Havanës së OKB-së, *op. cit.*, shënimi 86, nr. 38.; Konventa e OKB-së për të Drejtat e Fëmijës, neni 28, ICESR neni 13; Qendra Globale për Sigurinë Bashkëpunuese dhe ICCT, "Korrigjimi i kursit: Avancimi i parimeve të drejtësisë për të miturit e dënuar për vepra të dhunshme të ekstremizmit", *op. cit.*, shënimi 187, f. 29.

404 Rrjeti për Parandalimin e Dhunës, "Deradikalizimi në Burgje"; paraqitur gjithashtu këtu: EU RAN, "Parandalimi i radikalizimit ndaj terrorizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm: qasje dhe praktika", 2019, f. 196.

405 Prezumi i pafajësisë garantohet sipas ICCPR, *op. cit.*, shënimi 85, neni 14; shih gjithashtu: Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregulli 111.3;

406 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *Po aty*, Rregulla 116.

407 Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Torturën, "Raport i ndërmjetëm", A/68/295, 9 gusht 2013, paragrafi 38; "Raporti i 2-të i Përgjithshëm mbi Aktivitetet e KPT-së", CPT, CPT/Inf(92) 3, Strasburg, 13 prill 1992, paragrafi 46.

408 Për shembull, programe të caktuara mund të jenë të detyrueshme si pjesë e një dënimi të lehtësuar ose si parakusht për lirim të parakohshëm.

cialitetit në lidhje me ndarjen e informacionit të dhënë nga pjesëmarrësit brenda dhe jashtë ekipit të ndërhyrjes.

Ngurrimi ose rezistenca për të marrë pjesë në programet e shkëputjes nuk duhet të rezultojë në masa disiplinore dhe të çojë në privimin e nevojave bazë, pasi kjo mund të përbëjë keqtrajtim.⁴⁰⁹ Masat detyruese mund të prodhonin efektin e kundër të përforcimit të angazhimit në EDHRÇT, në vend të shkëputjes.

Shkeljet e lirisë së mendimit, lirisë së ndërgjegjes dhe fesë

Përpjekjet e hershme për të parandaluar dhe luftuar ekstremizmin e dhunshëm filluan me të ashtuquajturat “programe shkëputjeje” për të trajtuar ekstremizmin e djathtë, por përpjekjet për të parandaluar dhe luftuar EDHRÇT-në tashmë fokusohen kryesisht në ekstremizmin e dhunshëm me motive fetare, duke vënë në shënjestër grupe, mbi baza të bindjeve fetare në mënyra diskriminuese.⁴¹⁰ Në këtë kontekst, duhet t’i kushtohet vëmendje përmbajtjes së ndërhyrjeve me bazë besimin fetar në burgje dhe mënyrës së kryerjes së tyre. Qëllimi i tyre nuk duhet të jetë ndryshimi me forcë i fesë ose besimit të të burgosurve; përkundrazi, duhet të ofrohen argumente alternative ndaj pikëpamjeve të grupeve ekstremiste të dhunshme që përdorin besimin fetar për të justifikuar dhunën. Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Lirinë e Fesë ose Besimit ka njohur rolin e rëndësishëm që mund të luajnë komunitetet fetare dhe studiuesit në programet e rehabilitimit dhe riintegrit, duke përfshirë shkelësit e dhunshëm ekstremistë dhe “luftëtarët e huaj terroristë”.⁴¹¹ Sipas këndvështrimit të tij, komunitetet dhe liderët fetarë duhet të promovojnë ndjeshmërinë, respektin, tolerancën dhe mosdiskriminimin dhe duhet të sfidojnë pretendimet e autenticitetit të atyre që mbrojnë dhunën në emër të fesë, duke ekspozuar pikëpamjet e tyre si pikëpamje të painformuara në lidhje me mesazhet thelbësore bamirëse, të përfshira në traditat fetare.⁴¹² Këto parime mund të zbatohen në mënyrë të ngjashme edhe për ndërhyrjet me bazë besimin fetar në burgje.⁴¹³

Përfshirja e përfaqësuesve fetarë në ndërhyrjet rehabilituese paraqet gjithashtu një sërë

409 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregullat 6-10 dhe 42; UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, f. 104-105; ICRC, “Radikalizimi në Paraburgim – Perspektiva e KNKK-së”, *op. cit.*, shënimi 134, faqe 3.

410 Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Anti-Terrorizmin, *op. cit.*, shënimi 108, paragrafi 6 dhe paragrafi 28.

411 Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Lirinë e Fesë ose Besimit, “Raport mbi Parandalimin e Dhunës së Ushtruar në emër të Fesë”, A/HRC/28/66, 29 dhjetor 2014, paragrafi 65.

412 *Po aty*, paragrafi 105. Mbi rëndësinë e përgjithshme të masave arsimore dhe masave të tjera që nxisin respektin për diversitetin fetar ose besim, mirëkuptimin dhe respektin reciprok, shih gjithashtu: ODIHR, *Liria e Besimit Fetar dhe Siguria: Udhëzime në shkallë politikash*, *op. cit.*, shënimi 32, f. 20-27.

413 Për shkak të rëndësisë që mund të ketë feja për të burgosurit, siç u përmend më herët, dhe faktit që ndërhyrjet e bazuara në besim mund të ndihmojnë rehabilitimin dhe riintegrimin e të burgosurve, është gjithashtu e rëndësishme të theksohet se ndërhyrjet e panevojshme të lirisë së fesë ose besimit, të cilat rezultojnë nga vendosja e masave specifike të sigurisë/regjimit e burgjeve ose nga përdorimi i treguesve për të identifikuar personat që janë të cenueshëm ndaj EDHRÇT-së, jo vetëm që janë në kundërshtim me standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut, por edhe kundërproduktive. Shih seksionet 2.1. dhe 2.2 dhe *shënimin e mësipërm* 163.

sfidash në praktikë. Statusi i tyre organizativ (për shembull, si punonjës të sistemit të burgjeve ose të ministrisë përkatëse) mund të ndikojë në perceptimet e pavarësisë dhe besueshmërisë së tyre.⁴¹⁴ Në një numër vendesh evropiane dhe në Shtetet e Bashkuara, institucionalizimi i imamëve të burgjeve ka nxitur shqetësime në lidhje me futjen e një forme të Islamit të sanksionuar nga shteti dhe mospasqyrimin e diversitetit brendapërbrenda Islamit.⁴¹⁵ Siç është shprehur edhe Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Lirinë e Fesë ose Besimit, nuk i takon shtetit të përcaktojë përmbajtjen e një feje ose besimi; kjo duhet të bëhet nga vetë adhuruesit.⁴¹⁶ Në programet e rehabilitimit marrja e masave për përfshirjen e përfaqësuesve fetarë ose studiuesve nga grupe të njëjta fisnore, etnike dhe gjuhësore me ato të të burgosurve mund të ishte më efektive sesa sforcimi në ofrimin e alternativave fetare.⁴¹⁷ Rekomandohet që udhëheqësit fetarë të marrin trajnime të specializuara (psikologjike) për të punuar në një rol terapeutik në ambientet e burgjeve me të burgosur (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm ose me ata që konsiderohen “në rrezik” nga EDHRÇT-ja.⁴¹⁸

Është thelbësore të respektohet e drejta e një personi për të pasur mendimet e veta, pa ndikime.⁴¹⁹ Natyra shtrënguese e një sistemi të konvertimit ideologjik që «zbatohet në mënyrë diskriminuese për të ndryshuar opinionin politik të një të burgosuri, duke ofruar nxitje të trajtimit preferencial brenda burgut dhe mundësi të përmirësuar të lirit me kusht”, kufizon lirinë e shprehjes dhe të manifestimit të besimit për shkak të diskriminimit të opinionit politik.⁴²⁰ Sanksionimi i mospërshtatjes së të burgosurve me kërkesën për të hequr dorë nga bindjet e tyre ideologjike, bie në kundërshtim me ndalimin e diskriminimit për shkak të mendimeve politike ose mendimeve të tjera.⁴²¹

Keqpërdorimi i programeve për qëllime të mbledhjes së të dhënave sekrete

Mbledhja e informacioneve personale përfaqëson një ndërhyrje në të drejtën e privatësisë që duhet të jetë në përputhje me parimet e ligjshmërisë, domosdoshmërisë, proporcionalitetit

414 Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 161.

415 ICSR, “Burgjet dhe Terrorizmi – Radikalizimi dhe Deradikalizimi në 15 Vende”, *op. cit.*, shënimi 60, faqe 33.

416 Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Lirinë e Fesë ose Besimit, “Raporti i Raportuesit Special për Lirinë e Fesë ose Besimit, Asma Jahangir - Raport për Këshillin e të Drejtave të Njeriut”, A/HRC/7/10/Add.3, 7 shkurt 2008, paragrafi 76.

417 GCTF, “Memorandumi i Romës mbi praktikën e mira për rehabilitimin dhe riintegrimin e të dënuarve të dhunshëm ekstremistë” *op. cit.*, shënimi 174, Praktika e mirë 10; Këshilli i Evropës, “Udhëzime për Burgjet dhe për Shërbimet e Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 56, Udhëzimet 24-25.

418 Instituti i Kërkimeve Ndër-rajonale të Kombeve të Bashkuara për Krimin dhe Drejtësinë, “Mbështetja tek Memorandumi i Romës të GCTF: Udhëzime Shtesë mbi Rolin e Studiuesve Fetarë dhe Ekspertëve të tjerë Ideologjikë në Programet e Rehabilitimit dhe Riintegrimin”, f. 2.

419 Duke kujtuar nenin 19, KNDCP, *op. cit.*, shënimi 85. Shih gjithashtu seksionin 2.1, “përdorimi i treguesve”.

420 CCPR e OKB-së, *Yong-Joo Kang kundër Republikës së Koresë*, 15 korrik 2003, CCPR/C/78/D/878/1999, paragrafi 7.2.

421 Raportuesi i Posaçëm i OKB-së për Promovimin dhe Mbrojtjen e të Drejtës për Lirinë e Opinioneve dhe Shprehjes, “Raport mbi Misionin në Republikën e Koresë”, E/CN.4/1996/39/Add.1, 21 nëntor 1995, paragrafi 25.

dhe mosdiskriminimit, siç është rasti për të gjitha kufizimet e tjera të të drejtave. Personeli i përfshirë në procesin e rehabilitimit (punonjësit socialë, edukatorët, përfaqësuesit fetarë, psikologët, etj.) duhet të shqyrtojnë me shumë kujdes se çfarë informacioni mund të mbledhet dhe të shpërndahet për të shmangur përdorimin e tij të mëvonshëm për qëllime të tjera që lidhen vetëm me rehabilitimin e të burgosurve. Ata gjithashtu duhet të veprojnë në autonomi dhe pavarësi të plotë nga ata punonjës të angazhuar në mbledhjen e informacionit sekret për të burgosurit (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm ose për ata që konsiderohen “në rrezik” nga EDHRÇT-ja. Raportuesi i Posaçëm i OKB-së Kundër Terrorizmit ka shprehur shqetësimin se shumë aktorëve po u jepet përgjegjësia e zbulimit të “shenjave të radikalizmit” dhe se kjo mund të prekë detyrimet profesionale etike të tyre.⁴²² Është vënë re se përfshirja e personelit të burgjeve në trajnime të kufizuara lidhur me detyrat kundër terrorizmit (ose vendosja e stafit të shërbimeve informative sëbashku me personelin e burgut) mund të jetë problematike dhe të çojë në mbiraportim e për pasojë të jetë e dëmshme për krijimin e marrëdhënieve të besimit me të burgosurit.⁴²³ Detyrat e stafit të përfshirë në këtë proces dhe të punonjësve të shërbimeve informative duhet të përcaktohen dhe të ndahen saktë.⁴²⁴ Ky është çelësi për krijimin e marrëdhënieve të vërteta të besimit dhe besueshmërisë, dy elemente kritike për efektivitetin e çdo programi rehabilitimi dhe riintegrimi.

Masat mbrojtëse pas lirit për të burgosurit dhe familjet e tyre

Pas lirit nga burgu, individët që janë shkëputur nga EDHRÇT-ja mund të përballen me hakmarrje nga grupet e dhunshme ekstremiste të cilave u përkisnin dikur ose nga familjet ose komunitetet e tyre. Shtetet duhet të përcaktojnë masa mbrojtëse, duke përfshirë edhe zhvendosjen, nëse është e nevojshme.⁴²⁵ Cilido qoftë kërcënimi i mundshëm, nuk është e justifikueshme mbajtja e të burgosurve në burg për shkaqe sigurie, pas përfundimit të dënimit.

Gratë janë veçanërisht në rrezik për t’u përballur me hakmarrjen dhe duhet t’u sigurohet mbrojtje. Kur nuk ka mjete mbrojtjeje jashtë burgjeve, si strehëzat ose shtëpitë e sigurta të drejtuara nga organe të pavarura, duhet të merren masa për mbrojtjen e tyre të përkohshme, kur kjo është rreptësisht e nevojshme dhe nëse ato (gratë e dënuara) kërkojnë shprehimisht një mbrojtje të tillë (shih, Rregullat e Bangkokut të OKB-së). Në raste të tilla, këto masa mbrojtëse duhet të mbikëqyren nga autoritetet gjyqësore

422 Raporti i Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Anti-Terrorizmin, A/HRC/43/46, *op. cit.*, shënimi 108, paragrafi 32.

423 “Sfidat ndaj monitorimit parandalues nën OPCAT në kontekstin e masave kundër terrorizmit dhe anti-radikalizimit”, *op. cit.*, shënimi 102, faqe 6.

424 Këshilli i Evropës CDPC PC-CP, “Komentar nga Francesco Ragazzi, Ekspert Shkencor, Udhëzimet për Shërbimet e Burgjeve dhe Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 156, faqe 6; Këshilli i Evropës, “Udhëzime për Burgjet dhe për Shërbimet e Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 56, Udhëzimet 4-5.

425 GCTF, “Memorandumi i Romës mbi praktikën e mira për rehabilitimin dhe riintegrimin e të dënuarve të dhunshëm ekstremistë” *op. cit.*, shënimi 174, Praktika e mirë 21.

ose autoritetet e tjera kompetente dhe asnjë grua nuk duhet të mbahet kundër vullnetit të saj.⁴²⁶

Riintegrimi dhe kushtet pas lirimit

Së bashku me ndërhyrjet e përgjithshme dhe ndërhyrjet për shkëputjen nga radikalizmi, përgatitja për riintegrimin dhe mbështetjen pas lirimit është thelbësore për të ndihmuar të burgosurit për daljen e tyre në shoqëri dhe për të reduktuar rrezikun që ata t'i kthehen grupeve ekstremiste të dhunshme për nevojat e tyre.⁴²⁷ Ndërhyrjet riintegruese siç përshkruhen në Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së⁴²⁸ janë të një rëndësie të veçantë për të burgosurit (e dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm, të cilët mund të kenë kaluar një kohë të gjatë në burg. Të burgosurit do të kishin nevojë për mbështetje për të ruajtur ose për të rivendosur kontaktet me familjen, miqtë dhe komunitetet mbështetëse përpara lirimit, me kusht që as familja, miqtë dhe komunitetet të mos jenë përfshirë vetë në EDHRÇT.

Për të lehtësuar riintegrimin, të burgosurit e dënuar për vepra penale të lidhura me terrorizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm duhet të zhvendosen gradualisht në kushte më pak kufizuese brenda burgjeve, bazuar në vlerësimet periodike të rrezikut dhe nevojave. Në mënyrë ideale, faza e fundit e një dënimi duhet të kalohet në kushtet e sigurisë më të ulët në burg duke ofruar kështu mjedisin më të mirë për përgatitjen për lirim.⁴²⁹ Hapësirat ligjore dhe praktika për masat pas lirimit në ndihmë të të liruuarit nga burgu njihet gjerësisht si një nxitje pozitive për riintegrimin e të burgosurit në shoqëri.⁴³⁰ Nëse autoritetet e burgjeve konsiderojnë se të burgosurit (të dyshuar) ekstremistë të dhunshëm nuk mund të ndjekin të njëjtin proces riintegrimi si popullata e përgjithshme e burgjeve, kjo duhet të jetë transparente dhe e shpjeguar qartë. Duhet të identifikohen masat alternative që korrespondojnë me vlerësimin individual të rrezikut dhe nevojave dhe klasifikimin e tyre.⁴³¹

426 Rregullat e Bangkokut të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 79, rregulli 59. Shih gjithashtu: PRI dhe Instituti i Drejtësisë së Tajlandës, “Dokument udhëzues mbi Rregullat e Kombeve të Bashkuara për trajtimin e grave të burgosura dhe masat alternative për gratë autore të akteve terroriste (rregullat e Bangkok-ut), 2013, f. 16-18.

427 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, f. 119. Për një pasqyrë të detajuar të ndërhyrjeve për riintegrim, shihni gjithashtu Kapitullin 8 të Manualit të UNODC; Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, Kapitulli 6.

428 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, rregulli 108.

429 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *Po aty*, shënimi 13, rregulli 87.

430 Rezoluta 45/110 e Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së, “ Rregullat standarde minimale të OKB-së për masat alternative (Rregullat e Tokios)”, 14 dhjetor 1990, Rregulli 9. Pas lirimit, këto mund të përfshijnë disa masa, si sigurimin e një strehimi, pune, arsimit, forma të ndryshme të lirimit me kusht, faljen. Për rregullat specifike për gratë dhe të miturit, shih Rregullat e Bangkokut të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 79, rregulli 63; dhe Rregullat e Pekinit të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 126, Rregulli 28.1, respektivisht.

431 ICRC, “Radikalizimi në Paraburgim – Perspektiva e KNKK-së”, *op. cit.*, shënimi 134, faqe 2.

Përmbledhje e fushës 3 të rrezikut të të drejtave të njeriut: Programet e rehabilitimit dhe riintegrit

- Nëse ofrohen programe specifike riintegrimi dhe rehabilitimi të lidhura me EDHRÇT- në (përveç programeve të përgjithshme rehabilituese), këto nuk duhet të kufizohen në një formë të vetme të EDHRÇT-së, por të përfshijnë programe rehabilituese që trajtojnë të gjitha format e EDHRÇT-së, duke përfshirë edhe fenë si dhe ekstremizmin e djathtë ose motivimet dhe manifestimet etno-nacionaliste.
- Ndërhyrjet e synuara duhet të kenë për qëllim të ndryshojnë sjelljet e dhunshme ose të paligjshme të personit (“shkëputjen”). Ato nuk duhet të përqendrohen në ndryshimin e fesë, qëndrimit politik, besimeve ose ideologjisë së një të burgosuri (“deradikalizimi”).
- Personave të akuzuar ose të dënuar për terrorizëm dhe të burgosurve ekstremistë të dhunshëm nuk duhet t'u mohohet e drejta për të marrë pjesë në programet rehabilituese dhe programet e punësimit gjatë periudhës së burgimit.
- Aksesit në programet e rehabilitimit dhe riintegrit nuk duhet të jetë diskriminues. Duhet të ketë programe me ndjeshmëri gjinore dhe të përshtatshme për gratë, që shmangin stereotipet gjinore.
- Pjesëmarrja në programet e shkëputjes nuk duhet të varet nga profili i rrezikut që i është caktuar personit.
- Pjesëmarrja në programet e shkëputjes duhet të jetë rreptësisht vullnetare, të sigurohet në bazë të pëlqimit të informuar dhe të mos jetë detyruese. Refuzimi për të marrë pjesë nuk duhet të rezultojë në veprime ndëshkuese, apo masa më të ashpra burgimi, keqtrajtim ose torturë.
- Për të lehtësuar riintegrimin, të burgosurit e dënuar për vepra penale të lidhura me terrorizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm duhet të zhvendosen në mënyrë progresive në mjedise më pak kufizuese në burgje, bazuar në vlerësimet periodike të rrezikut dhe nevojave. Ata duhet të mbështeten për të mbajtur ose për të rivendosur kontakte me anëtarët mbështetës të familjes, me miqtë dhe me komunitetin, përpara lirimit.

Pyetje për monitoruesit e burgjeve: Rehabilitimi dhe riintegrimi

Në varësi të mandatit të tyre specifik, monitoruesit e burgjeve mund të mos kenë rol për vlerësimin e cilësisë (ose suksesit) të programeve të rehabilitimit dhe riintegrit të lidhura me EDHRÇT-në dhe rëndësisë së tyre për të luftuar EDHRÇT-në në burgje. Megjithatë, ka një rol për monitoruesit kur bëhet fjalë për vlerësimin e aksesit në ndërhyrje të individualizuara dhe në shqetësimet për të drejtat e njeriut, në lidhje me pjesëmarrjen dhe thelbin e programeve të tilla.

Lloji i programeve të caktuara që ofrohen:

- A zbatohen programe deradikalizimi apo shkëputjeje në burgje? Kush i ofron këto programe dhe si mbikëqyren ato? A inkurajohet zbatimi i këtyre programeve dhe çfarë lloj mbështetjeje marrin ato?
- A ka ndikim regjimi i ndarjes së të burgosurve dhe shkalla e sigurisë në aksesin e të burgosurve në programet e synuara? A garantohet pjesëmarrje vullnetare dhe të bazuar në pëlqimin e informuar në këto programe? A përballen pjesëmarrësit me kufizime të të drejtave të tyre për shkak të refuzimit të pjesëmarrjes në programe të tilla?
- A ekzistojnë rregullore të veçanta për konfidencialitetin dhe a zbatohen ato? Si informohen të burgosurit për këto rregullore?
- Çfarë lloj programesh propozohen? A cenojnë ato lirinë e shprehjes, mendimit, ndërgjegjes apo fesë?
- Çfarë lloj këshillimi psikologjik ofrohet, duke përfshirë edhe të burgosurit që kanë vuajtur nga trauma ose që kanë probleme të shëndetit mendor?
- Cilat janë sfidat kryesore me të cilat përballen personeli i burgjeve (dhe aktorët e jashtëm të mundshëm) në realizimin e këtyre programeve?
- Si perceptohen këto programe mes të burgosurve – jo vetëm mes atyre që marrin pjesë në to, por edhe mes popullatës së përgjithshme të burgjeve?

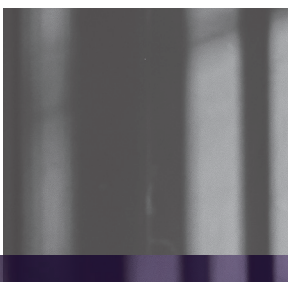
Lloji i punës edukuese, trajnimeve profesionale dhe aktivitetet argëtuese të ofruara:

- Cilat aktivitete u ofrohen të burgosurve (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm dhe sa shpesh? A ndryshojnë këto nga aktivitetet e ofruara për popullatën e përgjithshme të burgjeve? Nëse po, si? A lejohen programet e punës në baza të barabarta? A ndikon vendosja dhe regjimi i sigurisë në aksesin e të burgosurve në aktivitete të tilla si sporti, arsimit dhe punësimi?
- A janë aktivitetet të përshtatshme për gjininë dhe moshën? Çfarë masash ekzistojnë për të inkurajuar pjesëmarrjen e shtetasve të huaj? A kanë akses të barabartë burrat dhe gratë, të rriturit dhe fëmijët në këto aktivitete? A u ofrohet të burgosurve të dënuar për një kohë të gjatë i njëjti lloj aktiviteti? Cilat janë kriteret për të pasur akses në këto aktivitete?

- A ka kufizime për aksesin dhe pjesëmarrjen në këto aktivitete (numër i kufizuar i të burgosurve në të njëjtën kohë, kohëzgjatje e kufizuar...)? A ka faktorë që pengojnë aksesin në këto aktivitete (të tilla si konsideratat e sigurisë të aspekteve operacionale)? A ka burgu ambiente të dedikuara dhe nëse po, në çfarë gjendje janë ato?

Programet e riintegrit:

- Çfarë lloj mbështetjeje riintegrimi u ofrohet të burgosurve (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm? A ndryshon nga ai i të burgosurve të tjerë? A ka rregullore/politika të qarta dhe transparente në këtë drejtim? Cilat janë pengesat kryesore për zbatimin e suksesshëm të programeve të riintegritit?
- A janë të kënaqur të burgosurit me mbështetjen e ofruar?
- A janë vendosur masa mbrojtëse pas liritit dhe tranzicioni, të konsultuara me personin përkatës? A janë vendosur plane për gratë, fëmijët dhe individët e tjerë të cenueshëm për të garantuar mbrojtjen dhe sigurinë e tyre kur të lirohen nga paraburgimi?

Këshilla për monitoruesit 3: Përbërja e grupit të monitorimit të burgjeve

EDHRÇT-ja është padyshim një temë komplekse dhe sfiduese. Si e tillë, edhe ekipet e monitorimit që trajtojnë këtë çështje duhet të kenë një shumëllojshmëri ekspertize. SPT-ja ka rekomanduar sa vijon në Udhëzimet për Mekanizmat Kombëtarë Parandalues të torturës: “Duke rikujtuar kërkesat e neneve 18 (1) dhe (2) të Protokollit Opsional, MKPT-ja duhet të sigurojë që stafi i saj të ketë shumëllojshmëri në formim, aftësi dhe njohuri profesionale të nevojshme për të mundësuar përmbushjen e mandatit të MKPT-së. Kjo duhet të përfshijë, inter alia, edhe ekspertizën përkatëse ligjore dhe të kujdesit shëndetësor.”⁴³² Monitorimi i burgjeve në kontekstin e EDHRÇT-së mund të kërkojë ekspertizë të profileve të shumta profesionale. Prandaj, kur shqyrtohen çështjet e lidhura me EDHRÇT-në-në, organet e monitorimit të burgjeve duhet të marrin në konsideratë krijimin e një ekipi multidisiplinar dhe të balancojnë nga përfaqësimi gjinor, sipas rasteve, me edukatorë, mjekë, profesionistë të shëndetit mendor, punonjës socialë, përfaqësues të komuniteteve të ndryshme dhe grupeve fetare, ekspertë të edukimit qytetar, ekspertë të formave dhe manifestimeve të ndryshme të EDHRÇT-së (duke përfshirë edhe ekstremizmin e dhunshëm të djathtë dhe etno-nacionalist), juristë dhe ekspertë të çështjeve të tjera.

Veçanërisht në lidhje me një çështje kaq komplekse si EDHRÇT-ja, “ekspertiza e kujdesit shëndetësor” për MKPT-të, si dhe për organet e tjera monitoruese, mund të përfshijë në praktikë një sërë profilesh shëndetësore, duke përfshirë, ndër të tjera, mjekët e përgjithshëm, mjekët ligjorë, infermierët, specialistët për të miturit, psikiatrit dhe psikologët. Për shembull, aty ku vizita ka për qëllim të vlerësojë situatën specifike të “luftëtarëve të huaj terroristë” të kthyer, përbërja e ekipit të monitorimit mund të përfshijë edhe ekspertë të specializuar për çrregullimet e stresit post-traumatik, specialistëve për kujdesin ndaj fëmijëve dhe psikologët kur bëhet fjalë për gra të kthyer, duhen konsideruar specialistë të trajtimit të pasojave të dhunës seksuale dhe dhunës me bazë gjinore.

Po kështu, do të ishte e domosdoshme edhe përfshirja e profesionistëve ligjorë në çdo ekip që fokusohet tek EDHRÇT-ja, dhe veçanërisht juristëve me ekspertizë në çështjet kundër terrorizmit. Ideale do të ishte që të ketë një ekuilibër gjinor mes të gjithë profesionistëve kryesorë, duke përfshirë edhe profesionistët e shëndetësisë, të cilëve mund t’u kërkohej të ekzaminojnë fizikisht të burgosurit. Gratë e burgosura që kanë përjetuar dhunë mund të jenë të gatshme të flasin për këtë përvojë vetëm me një grua. Nëse të burgosurit e prekur nga masat e lidhura me EDHRÇT-në janë shtetas të huaj ose flasin gjuhë të ndryshme, rekomandohet që në ekip të përfshihen edhe individë me aftësi të përshtatshme gjuhësore ose përkthyes.

432 SPT, Udhëzime për Mekanizmat Parandalues Kombëtarë, *op. cit.*, shënimi 105, paragrafi 20.

2.4 Fusha 4 e rrezikut të të drejtave të njeriut: Çështjet institucionale dhe personeli

Rekrutimi dhe përzgjedhja e personelit të burgjeve dhe trajnimi i tyre dhe kushtet e punësimit (statusi, nivelet e pagave, siguria vetjake dhe burimet e duhura për të kryer punën e tyre) janë elementë të rëndësishëm për garantimin e respektimit të dinjitetit dhe të drejtave të të burgosurve. Qëndrimi i personelit të burgut dhe mënyra si ndërveprojnë me të burgosurit mund të ketë një ndikim të madh në kulturën institucionale. Krijimi dhe ruajtja e një kulture konstruktive dhe pozitive është një mënyrë e rëndësishme për të parandaluar torturën dhe keqtrajtimet, dhe për të mbrojtur të drejtat e të gjithë të burgosurve.⁴³³ Personeli i burgjeve kryen një shërbim të rëndësishëm publik dhe shpesh punon në kushte të vështira, stresuese dhe ndonjëherë të rrezikshme, herë duke u përballur me të burgosur të dhunshëm dhe abuzues, disa prej të cilëve me kërcënime serioze për sigurinë publike. Gjithashtu, roli dhe funksionet e personelit të burgjeve shpesh keqkuptohen ose i nënshtrohen stereotipeve negative si roje sigurie. Në fakt, personeli i burgjeve luan një rol kyç në rehabilitimin dhe riintegrimin e të burgosurve, dhe puna e tyre është komplekse dhe e shumanshme, duke kërkuar një sërë aftësish specifike dhe të larmishme, duke përfshirë edhe aftësitë ndërpersonale dhe aftësitë për t'u marrë me shumë aspekte të ndryshme dhe shpesh sfiduese, situata dhe individë, veçanërisht në kontekstin e EDHRÇT në burgje.⁴³⁴

Rekrutimi

Përbërja e personelit të burgut që punon në çështjet e lidhura me EDHRÇT-në duhet të pasqyrojë, në të gjitha nivelet e personelit, duke përfshirë nivelin e lartë drejtues dhe administrativ, sfondin e ndryshëm etnik, fetar, kulturor dhe gjuhësor të të gjithë të burgosurve të vendosur në institucionin përkatës (për aq sa është e mundur).⁴³⁵ Staf i femëror duhet të rekrutohet për të punuar me gratë dhe vajzat e burgosura, si dhe duhet theksuar përfshirja e tyre në ndërhyrje me bazë gjinore, në lidhje me EDHRÇT-në. Një staf i shumëllojshëm kontribuon në një kuptim më të mirë dhe ndihmon në parandalimin e mungesës së tolerancës në përballjen me shumëllojshmëri kulturash, besimesh dhe

433 PRI dhe APT, *Kultura institucionale në paraburgim: Një kornizë për monitorimin parandalues*, (Londër: PRI, 2013), f. 3; ICRC, "Radikalizimi në Paraburgim – Perspektiva e KNKK-së", *op. cit.*, shënimi 134, f. 2.

434 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 187

435 IJ, "Rekomandime për menaxhimin e burgjeve për të luftuar dhe për të adresuar radikalizimin në burgje", *op. cit.*, shënimi 60, Rekomandimi 4; Rregullat e Bangkokut të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 79, rregulli 29. UNODC, *Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje*, *op. cit.*, shënimi 2, f. 28-29; Këshilli i Evropës, "Udhëzues i Këshillit të Evropës", *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 174. Në lidhje me gratë, Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, rregulli 81. Në lidhje me të miturit, Rregullat e Pekinit të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 126, Rregullat 1.6 dhe 22.

traditash politike dhe fetare; stafi ndihmon në mbajtjen e një qëndrimi jodiskriminues ndaj të burgosurve dhe në nxitjen e besimit ndërmjet të burgosurve dhe personelit.⁴³⁶ Më praktikisht, punonjësit e ndryshëm mund të sigurojnë që barrierat gjuhësore të kapërcehen, ose të paktën të zbuten, apo të kuptohen më mirë kulturat e ndryshme, gjë që ka një ndikim pozitiv, duke përfshirë edhe rehabilitimin dhe riintegrimin e të burgosurve.

Këta faktorë janë veçanërisht të rëndësishëm nga këndvështrimi i parandalimit të EDHRÇT-së, pasi qëndrimet aspak pranuese dhe mungesa e ndjeshmërisë kulturore kontribuojnë në ndjenjat e izolimit dhe stigmatizimit, si dhe në përpjekjet për të gjetur një identitet për veten (veçanërisht në rastin e të miturve) që mund të çojë drejt EDHRÇT-së ose të minojnë përpjekjet për shkëputje nga ky fenomen.⁴³⁷ Ai gjithashtu mund të përkeqësojë faktorë të tjerë rreziku ndaj të cilëve janë të ekspozuar të burgosurit, duke përfshirë sigurinë, si dhe mund të rrisë cenueshmërinë e të burgosurve ndaj abuzimit. Cilësitë dhe aftësitë e nevojshme të personelit të përfshirë në detyrat që lidhen me parandalimin dhe luftën kundër EDHRÇT-së përfshijnë aftësinë për të sfiduar të menduarit problematik në mënyrë konstruktive dhe jo konfrontuese, për të zhvilluar një marrëdhënie bashkëpunimi me të burgosurit dhe për të demonstruar qëndrueshmëri dhe ndjeshmëri ndaj vlerave, besimeve dhe prejardhjes së të burgosurve.⁴³⁸ Kur kemi të bëjmë me të mitur, stafi duhet të ketë kapacitetin për të qenë model pozitiv dhe për të qenë i aftë për të fituar besimin e tyre.⁴³⁹

Trajnimi

Rregullat Mandela të OKB-së thonë qartë se kërkesat minimale për trajnim duhet të përfshijnë konceptin e sigurisë dinamike, si dhe parimet në lidhje me përdorimin e forcës dhe të mjeteve të kufizimit, si dhe menaxhimin e të dënuarve të dhunshëm duke marrë parasysh teknikat parandaluese, siç janë negociimi dhe ndërmjetësimi.⁴⁴⁰ Qasja e sigurisë dinamike, ku “stafi i jep përparësi krijimit dhe ruajtjes së komunikimit dhe ndërveprimit të përditshëm me të burgosurit bazuar në etikën profesionale”⁴⁴¹ është miratuar tashmë në një numër shtetesh pjesëmarrëse të OSBE-së, dhe ka rëndësi të veçantë kur flasim për EDHRÇT-në. Ajo krijon një atmosferë që i inkurajon të burgosurit të flasin me stafin dhe kontribuon që ata t’i mendojnë edhe një herë disa nga mendimet e tyre, gjë që është thelbësore për procesin e shkëputjes nga fenomenet e dhunshme. Komunikimi i hapur,

436 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 29. Për më shumë detaje mbi rekrutimin e personelit, përbërjen e personelit të burgut dhe aftësitë e kërkuara, shih ODIHR & PRI, *Dokument i Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 198-213

437 EU RAN, “Përballja me radikalizimin në kontekstin e burgut dhe shërbimit të provës: Dokument pune për praktikuesit”, shënimi 150, faqe 3.

438 Këshilli i Evropës, “Udhëzues i Këshillit të Evropës”, *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 172-173.

439 Qendra Globale për Sigurinë Bashkëpunuese dhe ICCT, “Korrigjimi i kursit: Avancimi i parimeve të drejtësisë për të miturit e dënuar për vepra të dhunshme të ekstremizmit”, *op. cit.*, shënimi 187, fq 20-21.

440 Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, rregulli 76. Për një analizë të detajuar të kërkesave për rekrutim dhe trajnim të personelit sipas Rregullave të OKB-së Nelson Mandelës, shih ODIHR & PRI, *Dokument udhëzues mbi rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1.7.

441 Këshilli i Evropës, “Udhëzime për Burgjet dhe për Shërbimet e Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm”, *op. cit.*, shënimi 56, I. Terminologji

profesionalizmi dhe sistemet e menaxhimit të marrëdhënieve produktive mes stafit dhe të burgosurve kontribuojnë në krijimin e besimit dhe të një mjedisi të sigurt që e bën më të lehtë rehabilitimin.⁴⁴²

Stafi duhet të ndjekë trajnime specifike nëse përgjegjësitë e tij përfshin punën me të miturit dhe gratë,⁴⁴³ duke përfshirë mënyrën administrimit të traumës, trajnime mbi legjislacionin kombëtar përkatës, rregulloret dhe politikat, instrumentet ndërkombëtare dhe rajonale, të drejtat dhe detyrat e personelit të burgjeve, sigurinë dinamike dhe ndihmën e parë, duke përfshirë edhe identifikimin e problemeve të shëndetit mendor.⁴⁴⁴ Përveç trajnimit përpara hyrjes në shërbim, trajnimi i vazhdueshëm gjatë shërbimit është i rëndësishëm jo vetëm për të ruajtur dhe për të përmirësuar njohuritë ekzistuese të personelit të burgut, por edhe për t'u siguruar se ata janë të ndërgjegjshëm për ndryshimet në politika dhe në praktikë, duke përfshirë edhe zhvillimet e reja të praktikave të mira.⁴⁴⁵

I gjithë personeli që punon brenda institucioneve ku ka të burgosur (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm duhet të marrë pjesë në trajnime bazë dhe trajnime të vazhdueshme profesionale për çështjet që lidhen me EDHRÇT-në.⁴⁴⁶ Kjo mund të jetë në formën e një ndërgjegjësimi të përgjithshëm ose, sipas rastit, si trajnime më të avancuara mbi fenomenin dhe dinamikën e radikalizimit që çon në terrorizëm ose në dhunë, mbi kushtet që favorizojnë këto dukuri në burgje, rreziqet ndaj të drejtave të njeriut që lindin me parandalimin dhe luftën ndaj EDHRÇT-së në burgje, si dhe masat e edukimit të përgjithshëm për të promovuar diversitetin dhe ndjeshmërinë politike, kulturore, gjuhësore dhe fetare, tolerancën dhe mosdiskriminimin.⁴⁴⁷ Në të gjithë këto trajnime është e rëndësishme të sensibilizohet stafi për spektrin e gjerë të ideologjive ekstremiste të dhunshme (duke përfshirë jo vetëm motivet fetare, por edhe ato që kanë të bëjnë me ekstremizmin e djathtë apo me motivet etno-nacionaliste). Niveli i specializimit të një trajnimi të tillë varet nga detyrat e kërkuara dhe ekspozimi ndaj të burgosurve (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm.⁴⁴⁸

442 "Sfidat aktuale që paraqesin ekstremistët e dënuar për regjimet e burgjeve", Dokument i mëparshëm i RAN për Burgjet dhe Shërbimet e Provës & Takimi i EuroPris "PrisonRegies", 19 dhjetor 2019, f. 4-5.

443 Rregullat e Pekinit kërkojnë që i gjithë personeli që punon në burgjet e të miturve të marrë një trajnim minimal në drejtësi, sociologji, psikologji, kriminologji dhe shkenca të sjelljes, Rregullat e OKB-së të Pekinit, *op. cit.*, shënimi 126, Rregulli 22 – koment.

444 PRI, *Shëndeti mendor në burgje: Një udhëzues i shkurtër për personelin e burgjeve*, (Londër: PRI, 2018); PRI dhe Prison Reform Trust UK, *Gratë në Burgje: Shëndeti Mendor dhe Mirëqenia Një Udhëzues për Stafin e Burgjeve*, (Londër: PRI, 2020).

445 ODIHR & PRI, *Dokument Udhëzues mbi Rregullat e Nelson Mandelës*, *op. cit.*, shënimi 10, Kapitulli 1, paragrafi 214.

446 Për shembull, Prezenca e OSBE-së në Shqipëri ka hartuar një Manual Bazë Trajnimi dhe ka kryer trajnime të stafit të burgjeve dhe të shërbimit provës për çështje të lidhura me P/CEDHRÇT. Vështrim i përgjithshëm mbi projektin "Parandalimi dhe Kundërvënja ndaj Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Radikalizimit që Çojnë në Terrorizëm në burgje dhe brenda shërbimit të provës (Faza I)," 2017.

447 Këshilli i Evropës, "Udhëzues i Këshillit të Evropës", *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 175-176; UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 30; EU RAN, "Përballja me radikalizimin në kontekstin e burgut dhe shërbimit të provës: Dokument pune për praktikuesit", *op. cit.*, shënimi 150, faqe 4; GCTF, "Memorandumi i Romës mbi praktikën e mira për rehabilitimin dhe riintegrimin e të dënuarve të dhunshëm ekstremistë" *op. cit.*, shënimi 174, praktikë e mirë 5.

448 Shih, p.sh., EU RAN, "Qasjet për të luftuar radikalizimin dhe ballafaqimi me të dënuarit e dhunshëm ekstremistë dhe terroristë në burgje dhe paraburgje", *op. cit.*, shënimi 80, f. 17-19.

Është veçanërisht e rëndësishme që personeli i përfshirë në aplikimin e treguesve të lidhur me EDHRÇT-në ose me administrimin e instrumenteve të vlerësimit të rrezikut, për shembull, të sensibilizohet ndaj ndikimit të mundshëm të paragjykimeve dhe klasifikimit të gabuar, si dhe ndaj kufizimeve dhe rreziqeve thelbësore të çdo sistemi indikatorësh dhe çdo instrumenti vlerësimi.

Zbatimi i programeve të riintegritit dhe shkëputjes kërkon trajnim adekuat si të personelit të përfshirë drejtpërdrejtë në programe të tilla, ashtu edhe të personave të tjerë që punojnë në burgje, në mënyrë që të shmangët çdo veprim që mund të dëmtojë suksesin e tyre.⁴⁴⁹ Të gjitha trajnimet për radikalizimin ndaj terrorizmit ose dhunës duhet të hartohen me kujdes dhe të bazohen në prova për të sqaruar çdo keqkuptim mbi procesin e EDHRÇT-së që mund të përforcojë stereotipet ndaj grupeve të caktuara të të burgosurve ose të çojë në ndërhyrje të padrejta duke cenuar të drejtat e njeriut të të burgosurve, siç u theksua më sipër.⁴⁵⁰

Në kontekstin e EDHRÇT-së, aktorët e jashtëm (psikologë, mësues, punonjës të kujdesit shëndetësor, profesionistë të besimeve fetare, OSHC, ish-ekstremistë të dhunshëm ose viktima të ekstremizmit të dhunshëm) do të kenë nevojë për mbështetje dhe për trajnime adekuat për të punuar në një ambient burgu.⁴⁵¹ Stafit i burgut, nga ana tjetër, mund të përfitojë nga trajnimi i ofruar nga aktorë të jashtëm për të mësuar se si të përballen dhe si t'i trajtojnë manifestimet e mungesës së tolerancës, duke përfshirë diskriminimin racor, pikëpamjet supremaciste dhe etno-nacionaliste, e së fundi, si të promovojnë ndërmjetësimin ndërkulturor dhe ndërfaqësor, si dhe nga trajnimet gjuhësore apo trajnime të tjera. Trajnimi gjithashtu duhet t'i mundësojë stafit të bëhet më rezistent ndaj presionit të mundshëm që çon në radikalizim.⁴⁵²

Kushtet e punës

Puna në ambiente me të burgosur (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm mund të jetë intensive dhe stresuese. Veprimet dhe vendimet e personelit të burgut mund të jenë nën një kontroll të veçantë, duke pasur parasysh rreziqet që lidhen me EDHRÇT-në. Kushtet e vështira të punës, së bashku me sfidat e mundshme për personelin e burgut

449 Këshilli i Evropës, "Udhëzues i Këshillit të Evropës", *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 177; UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 31. Për detaje mbi rëndësinë e futjes së informacionit në lidhje me ligjet dhe politikat për programet e rehabilitimit në manualet e funksionimit të burgjeve, politikat dhe procedurat e brendshme dhe kurrikulën e trajnimit korrektues, shih: GCTF, "Iniciativa për të adresuar ciklin jetësor të radikalizimit drejt dhunës".

450 Shihni zonën 1 të rrezikut ndaj të drejtave të njeriut për detaje të mëtejshme. Shih gjithashtu, Këshilli i Evropës, "Udhëzues i Këshillit të Evropës", *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 175.b. Shembuj të programeve të trajnimit mbi radikalizimin drejt terrorizmit ose dhunës përfshijnë ato që zbatohen në Austri, Belgjikë, Danimarkë, Finlandë, Francë, Gjermani, Itali, Holandë, Norvegji, Rumani, Spanjë, Sllovakia dhe në Mbretërinë e Bashkuar. Për informacion mbi programet përkatëse në këto vende dhe në vende të tjera në Bashkimin Evropian, shih: EU RAN, "Parandalimi i radikalizimit drejt terrorizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm në burgje dhe në shërbimet e provës", 2019.

451 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqet 29 dhe 35-37.

452 Këshilli i Evropës, "Udhëzime për Burgjet dhe për Shërbimet e Provës në lidhje me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm", *op. cit.*, shënimi 56, nr. 14.

për t'u shkëputur nga ndikimi emocional i krijuar nga aktet e dhunshme ekstremiste dhe terroriste, mund të rrisin rrezikun e abuzimit, keqtrajtimit dhe torturës. Kushtet e punës, duke përfshirë edhe shpërbëlimin dhe statusin profesional, duhet t'i pasqyrojnë këto dhe sfida të tjera si dhe rolin e rëndësishëm të personelit të burgjeve.⁴⁵³

Rreziqet ndaj sigurisë së personelit të burgut janë reale dhe duhen marrë masat e duhura, duke përfshirë ruajtjen e raportit adekuat staf- të burgosur.⁴⁵⁴ Duhet të theksohet se ka sfida që lidhen vetëm me një grup të vogël punonjësish të burgut që punojnë me të burgosurit (të dyshuarit) ekstremistë të dhunshëm. Mungesa e një grupi të larmishëm dhe të ndryshueshëm të stafit të trajnuar mund të rrezikojë ndjenjën e privatësisë së të burgosurve dhe mund të çojë në mbingarkesën e këtij stafi, ndërsa stafi me turne do sjellë më shumë staf me përvojë pune me këta të burgosur.⁴⁵⁵

Administratat e burgjeve duhet të ofrojnë mekanizma mbështetës për mirëqenien e personelit, për t'i ndihmuar ata të përballen me stresin, ankthin dhe me zhgënjimet e mundshme me të cilat përballen, duke përfshirë kohës e mjaftueshme për informim, menaxhim stresi, mentorim; «krijimi i një rrjeti sigurie (procedura të qarta, mundësi për tërheqje dhe menaxhim mbështetës)»⁴⁵⁶ dhe, në raste të caktuara, edhe ofrimin e mbështetjes psikologjike. Duhet të ofrohet koha dhe lehtësitë e duhura që këta mekanizma të jenë efektivë. Shteti duhet të sigurojë gjithashtu masa mbrojtëse për personelin e burgjeve dhe për palët e jashtme të interesuara që kanë punuar me të burgosur të tillë nëse identiteti i tyre bëhet publik.⁴⁵⁷

Kushtet e drejta dhe të përshtatshme të punës kontribuojnë në parandalimin e sjelljeve të pahijshme profesionale dhe korrupsionit që mund të lejojnë përhapjen e EDHRÇT-së në burgje. Ndryshe të burgosurit mund t'i drejtohen manipulimit, frikësimit dhe zhvatjes në përpjekje për të marrë kontrollin mbi personelin e burgjeve.⁴⁵⁸ Kjo paraqet një problem serioz për sigurinë dhe mund të kontribuojë në nxitjen e EDHRÇT-së. Miratimi i kodeve të sjelljes, hetimi i çdo raportimi për korrupsion, sjellje joprofesionale dhe joetike dhe sigurimi i llogaridhënies janë të gjitha thelbësore në këtë drejtim.⁴⁵⁹

453 Për nivelin e pagës, statusin dhe kushtet e shërbimit, shih Rregullat e Nelson Mandelës të OKB-së, *op. cit.*, shënimi 13, Rregulli 74.3

454 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, faqe 33.

455 Këshilli i Evropës, "Udhëzues i Këshillit të Evropës", *op. cit.*, shënimi 2, paragrafi 129 (xii).

456 *Po aty*, paragrafi 179.

457 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, f. 105-106.

458 UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit drejt Dhunës në Burgje, *op. cit.*, shënimi 2, f. 34-35.

459 IJ, "Rekomandime për menaxhimin e burgjeve për të luftuar dhe adresuar radikalizimin në burgje", *op. cit.*, shënimi 60, Rekomandimi 10.

Përmbledhje e fushës 4 të rrezikut ndaj të drejtave të njeriut: Çështjet institucionale dhe personeli

- Puna në ambiente me të burgosur (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm kërkon një sërë aftësish specifike. Strategjitë dhe trajnimet adekuate të rekrutimit janë thelbësore për t'u siguruar që personeli i burgut të jetë i pajisur siç duhet për të kryer detyrat e tij dhe se burgjet menaxhohen mirë, në çdo kohë, bazuar në parimet e sigurisë dinamike.
- I gjithë personeli që punon brenda objekteve ku ka të burgosur (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm duhet të trajnohet në mënyrë adekuate për çështjet e lidhura me EDHRÇT-në, duke përfshirë edhe trajnimet në lidhje me sfidat e të drejtave të njeriut, treguesit dhe vlerësimet e rrezikut dhe të nevojave, si dhe rehabilitimi dhe riintegrimi, përpara dhe gjatë gjithë kohës së shërbimit.
- Kushtet e punës duhet të pasqyrojnë natyrën sfiduese të detyrave të kryera nga personeli i burgut në kontekstin EDHRÇT-së. Staf i burgjeve duhet të mbështetet siç duhet.
- Rreziqet për sigurinë e personelit të burgjeve janë reale dhe duhet të merren masat e duhura për të garantuar sigurinë e tyre në çdo kohë.

Pyetje për monitoruesit e burgjeve: Çështjet institucionale dhe personeli

Ekzaminimi i çështjeve institucionale dhe personelit në kontekstin e EDHRÇT-së përbën një aspekt të rëndësishëm të punës së monitoruesve të burgjeve.⁴⁶⁰ Kjo duhet të përfshijë mbledhjen e informacioneve mbi çështjet e stafit dhe intervistat me personelin e burgjeve (individuale dhe në fokus grupe), menaxhimin e burgjeve, përfaqësuesit e sindikatave ose akademitë e trajnimit, sipas rastit. Monitoruesit e burgjeve duhet të vlerësojnë nivelin e (pa)kënaqësisë së personelit me politikat e rekrutimit, trajnimet e ofruara dhe kushtet e tyre të punës, në mënyrë që të sigurohet një pasqyrë më e plotë.

Rekrutimi:

- A ka diversitet dhe balancë gjinore në rekrutimin e punonjësve të burgjeve që punojnë me të burgosur (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm? Cilat janë procedurat e përzgjedhjes? A përfshijnë këto procedura një sërë kriteresh të qarta? A tërheqin administratat e burgjeve staf me aftësi të përshtatshme për këto detyra?

Natyrja dhe shpeshësia e trajnimeve të marra nga personeli i burgjeve përpara emërimit të tyre në shërbim dhe gjatë gjithë shërbimit të tyre:

- A përfshin kjo procedure, trajnime për sigurinë dinamike?
- A përfshijnë këto trajnime mënyrat se si të përballen dhe si duhet t'i trajtojnë manifestimet e mungesës së tolerancës, duke përfshirë diskriminimin racor, të djathtën ekstreme dhe pikëpamjet etno-nacionaliste, dhe si të promovohet mirëkuptimi ndërkulturor, ndërfetar, toleranca dhe mosdiskriminimi?
- A përfshin trajnimi komponentë mbi kushtet që favorizojnë EDHRÇT-në në burgje dhe rreziqet e të drejtave të njeriut që lindin me parandalimin dhe luftën ndaj EDHRÇT-së në burgje?
- A përfshihen tema mbi dinamikën dhe faktorët shtytës të EDHRÇT-së, vështirësitë e natyrshme dhe ndikimin e mundshëm tek të drejtat e njeriut të treguesve të lidhur me EDHRÇT-në dhe me mjetet e vlerësimit të rrezikut (veçanërisht për ata që i aplikojnë rregullisht mjete të tilla)?
- A përfshin trajnimi komponentë të tjerë të fokusuar tek të drejtat e njeriut, gjinia dhe/ose të miturit? A ofrohet trajnim i përgjithshëm për të drejtat e njeriut për personelin e burgjeve, duke përfshirë barazinë dhe mosdiskriminimin dhe ndikimin e paragjyqimeve dhe stereotipeve të nënkuptuara? Si e vlerëson stafi i burgut trajnimin?
- A ka trajnime specifike dhe mbështetje të vazhdueshme për përmirësimin e njohurive dhe të aftësive të personelit që punon brenda këtyre njësive apo objekteve specifike?

460 PRI dhe APT, Mjeti i Monitorimit të Burgjeve – Fleta e të dhënave mbi “Kushtet e punës së stafit: Adresimi i faktorëve të rrezikut për të parandaluar torturën dhe keqtrajtimin”, 2015, faqe 9.

Paga, statusi dhe kushtet e punës:

- Cila është paketa e pagave dhe përfitimeve për stafin që mbikëqyr të burgosurit (e dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm? Nëse ka diferencim, si krahasohet kjo paketë me atë të punonjësve të tjerë të burgjeve që punojnë kryesisht me pjesën tjetër të popullsisë së burgjeve? Si vlerësohet natyra sfiduese e punës së tyre?
- A ka një qarkullim të lartë të stafit të burgjeve që punon me të burgosurit (e dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm?
- Çfarë percepton stafi i burgut si aspektet më të mira dhe, përndryshe, më të vështira të punës së tyre? Si mbështeten ata nga drejtuesit e tyre në kryerjen e detyrave, duke përfshirë edhe në përballimin e stresit dhe detyrimeve të tjera? Cili është reagimi nga stafi i burgut për një mbështetje të tillë?
- Cili është raporti staf- të burgosur? Sa është shkalla e incidenteve (të dhunshme dhe jo të dhunshme) që përfshijnë personelin? Si reagohet ndaj tyre, si trajtohen këto incidente? A ka sulme ndaj personelit të burgjeve që përfshijnë të burgosur (të dyshuar si) ekstremistë të dhunshëm? Nëse po, sa dhe si krahasohet ky numër me atë të sulmeve të kryera nga popullata e përgjithshme e burgjeve?
- A u jepen grave të njëjtat mundësi për të punuar me këta të burgosur, të njëjtat role si burrat dhe e njëjta mbështetje dhe kushte pune (duke përfshirë pagat dhe avancimin në karrierë)?
- A ka indikacione për korrupsion mes stafit? Çfarë veprimesh ndërmerren nga administrata e burgjeve për të trajtuar korrupsionin e mundshëm dhe sjelljet joprofesionale?

Këshilla për monitorët 4:

Komunikimi me publikun e gjerë dhe me autoritetet shtetërore

Në një numër vendesh, formësimi i shpejtë i perceptimeve publike për të drejtat e njeriut dhe anti-terrorizmin, veçanërisht në rastin e pasojave të një sulmi terrorist, e bën veçanërisht të rëndësishëm e tyre nga monitoruesit. Opinioni dhe debati i ngarkuar publik gjithashtu i ekspozon monitoruesit ndaj kritikave dhe sulmeve të shtuara. Monitoruesit duhet të pyesin veten si dhe kur të komunikojnë me publikun për çështjet që lidhen me EDHRÇT-në në burgje dhe në ç'mënyrë ta bëjnë kur paraqesin gjetjet e tyre.

Monitoruesve mund t'u duhet të përballen me një diskurs në politikë dhe në shoqëri që nuk është miqësor ndaj të drejtave e njeriut dhe të adresojnë keqkuptimet për mbrojtjen e të drejtave të të burgosurve në kontekstin e EDHRÇT-së. Në veçanti, atyre mund t'u duhet të theksojnë se parandalimi dhe lufta kundër terrorizmit dhe EDHRÇT-së nuk është justifikim për mohimin e të drejtave të njeriut të personave në burgje dhe në paraburgim, duke demonstruar se mosrespektimi dhe shkelja e të drejtave të njeriut minon veprimin efikas për të parandaluar dhe për të luftuar terrorizmin dhe EDHRÇT-në. Duke vepruar kështu, monitoruesit do t'i kushtojnë vëmendje të veçantë përshtatjes së mesazheve të tyre, duke përfshirë njoftimet për shtyp, në faqet e internetit dhe në mediat sociale ose përmes ndërhyrjeve të dedikuara në media. Duke pasur parasysh ndjeshmërinë e temës, monitoruesit e burgjeve duhet t'u përmbahen rreptësisht rregullave të konfidencialitetit në komunikimet e tyre dhe të marrin masat që ndërhyrjet e tyre të mos dëmtojnë as të burgosurit dhe as administratën/ personelin e burgut. Ndërkohë që mund të jetë e nevojshme një kujdes dhe mesazhe të kujdesshme, monitoruesit e burgjeve nuk duhet të bëjnë kompromis me punën dhe me gjetjet e tyre. Ata duhet të bashkëpunojnë dhe të ndërveprojnë me autoritetet shtetërore në përputhje me praktikën, misionin dhe mandatin që u është dhënë, duke përfshirë edhe zbatimin e rekomandimeve për mbrojtjen e të drejtave të njeriut të të burgosurve.

Monitoruesit e burgjeve mund të shfrytëzojnë rrjetet dhe platformat ndërkombëtare dhe rajonale për të bashkuar përvojën e tyre, për të ndarë praktikën e mira dhe për të shqyrtuar kolektivisht EDHRÇT-në si një çështje më vete. Ata mund të përdorin forume të tilla për të bashkuar përvojat e tyre, për të ndarë praktikën e mira, për të rritur njohuritë dhe kapacitetet e tyre mbi rreziqet e të drejtave të njeriut në parandalimin dhe luftën ndaj EDHRÇT-së në burgje dhe për t'iu përgjigjur në mënyrë të bashkërenduar masave që mund të përhapen ose të përsëriten në sisteme të ndryshme të burgjeve. Për shembull, MKPT-të nga rajoni i OSBE-së mund të përdorin takimet e rregullta të MKPT-së dhe OSHC-ve të ODIHR-it dhe APT-së, Forumin dhe Buletinën e MKPT-së të Këshillit të Evropës, Rrjetin e MKPT-ve të BE-së, Rrjetin e MKPT-ve të Evropës Juglindore dhe Rrjetin Nordik. Monitoruesit e burgjeve mund të eksplorojnë mënyrat për të përforcuar bashkëpunimin e tyre me organet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut, si me organet e Traktatit të OKB-së dhe Procedurat Speciale, duke përfshirë SPT-në, CAT-in dhe Raportuesin e Posaçëm për Torturën dhe Raportuesin e Posaçëm për Kundër Terrorizmit, si dhe KPT-në, e cila tashmë ka një histori të monitorimit të çështjeve të lidhura me EDHRÇT-në.

Partneritetet me organe të tjera të ngarkuara me promovimin e respektimit të të drejtave të njeriut në nivel kombëtar mund të mbështesin monitoruesit e burgjeve në punën e tyre përgatitore dhe pasuese. Një numër i IKDNJ-ve në të gjithë rajonin e OSBE-së tashmë kanë rritur ndërgjegjësimin, kanë këshilluar autoritetet kombëtare dhe kanë trajtuar

ankesa individuale për të drejtat e njeriut dhe çështjet kundër terrorizmit,⁴⁶¹ dhe përvoja e tyre mund të jetë e dobishme për MKPT-të, ku IKDNJ-të nuk ndajnë vetë funksionet e MKPT-së, si dhe për OSHC-të. Nëpërmjet partneriteteve, këto organe të ndryshme mund të identifikojnë sinergjitë, të ndajnë zgjidhje, të shmangin mbivendosjet dhe më e rëndësishmja, të dërgojnë një mesazh të bashkërenduar për të drejtat e njeriut me më shumë peshë sesa nëse bëhet në izolim.

461 Shembuj të vendeve ku NHRI-të kanë punuar tashmë në çështjet kundër terrorizmit dhe të drejtave të njeriut përfshijnë, por nuk kufizohen në Austri, Danimarkë, Francë, Gjermani, Greqi, Irlandë Veriore, Serbi dhe në Holandë. Për më shumë detaje, shih Komisioneri i Këshillit të Evropës për të Drejtat e Njeriut, "Strukturat Kombëtare të të Drejtave të Njeriut: Mbrojtja e të Drejtave të Njeriut gjatë Luftës ndaj Terrorizmit", Komenti i të Drejtave të Njeriut, 6 dhjetor 2016.

Bibliografi e zgjedhur

APT, Baza e të dhënave të Fokusit të Paraburgimit, < <https://tortureprevention.ch/detention-focus/en> >.

Këshilli i Evropës, “Doracak për Burgjet dhe për Shërbimet e Provës lidhur me Radikalizimin dhe Ekstremizmin e Dhunshëm”, 1 dhjetor 2016, < <https://rm.coe.int/16806f9aa9> > .

ODIHR & PRI, Dokument udhëzues mbi rregullat e Nelson Mandelës, (Varshavë: ODIHR/PRI 2018), < <https://www.osce.org/odihr/389912> >.

ODIHR, Parandalimi dhe adresimi i dhunës seksuale dhe dhunës me bazë gjinore në ambientet e privimit të lirisë, (Varshavë: ODIHR, 2019), < <https://www.osce.org/odihr/427448> >.

ODIHR, Udhëzime për Adresimin e Kërcënimeve dhe Sfidave të “Luftëtarëve të Huaj Terroristë” brenda Kuadrit të të Drejtave të Njeriut, (Varshavë: ODIHR, 2018), < <https://www.osce.org/odihr/393503> >.

ODIHR & APT, Udhëzues: Monitorimi i ambienteve të burgjeve në kushtet e pandemisë COVID-19 , (Varshavë: ODIHR/APT, 2020), < <https://www.osce.org/odihr/COVID19-guidance-monitoring-detention> > .

Fondacioni i Kërkimeve Omega dhe Universiteti i Exeter, “Monitorimi i armëve dhe kufizimeve në ambientet e vuajtjes së dënimit: Udhëzues praktik”, < <https://omegaresearchfoundation.org/publications/monitoring-eeapons-and-restraints-places-detention-practical-guide> >.

ODIHR, Parandalimi i Terrorizmit dhe Kundërshtimi i Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Radikalizimit që Çojnë në Terrorizëm: Policimi në Komunitet dhe EDHRÇT-ja, (Varshavë: ODIHR, 2014), < <https://www.osce.org/atu/111438> >.

Reforma Penale Ndërkombëtare (PRI) & APT, Mjetet dhe Burimet, < <https://www.penalreform.org/issues/torture-prevention/preventive-monitoring/tools-resources/> >.

UNODC, Manual mbi Menaxhimin e të Burgosurve të Dhunshëm Ekstremistë dhe mbi Parandalimin e Radikalizimit ndaj Dhunës në Burgje, (Vjenë: UNODC, 2016), < https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_VEPs.pdf > .

Follow OSCE

**OSCE Office for Democratic
Institutions and Human Rights**

Ul. Miodowa 10
00-251 Warsaw
Poland

Office: +48 22 520 06 00
Fax: +48 22 520 06 05
office@odihr.pl

